

1128.

KOHTALONA KÖYHYYS

**Ammattitaidottomien työläisnaisten elämä
viktorianisessa Lontoossa**

**YLEISEN HISTORIAN PRO-
GRADU- TUTKIELMA
JYVÄSKYLÄN
YLIOPISTOSSA, 16.10.1998,
KATI KILPINEN**

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta
HUMANISTINEN

Laitos
HISTORIAN

Tekijä
KATI KILPINEN

Työn nimi
KOHTALONA KÖYHYYS: Ammattitaidottomien työläisnaisten elämä
viktoriaanisessa Lontoossa

Oppiaine
YLEINEN HISTORIA

Työn laji
PRO-GRADU

Aika
16.10.1998

Sivumäärä
92+7

Tiivistelmä - Abstract

1800-luvun puolivälissä Lontoo oli miljoonakaupunki, jossa eri yhteiskuntaluokkiin kuuluneet ihmiset asuivat toisistaan erillään omilla asuinalueillaan. Erilaiset pelot muun muassa alempien luokkien mellakoinnin uhasta ja näiden koko brittiläistä imperiumia ja sen tulevaisuutta uhkaavasta ”moraalittomasta” elämäntavasta usuttivat kuitenkin ylempien luokkien sosiaalireformaattorit ja hyväntekeväisyysorganisaatiot lähtemään tutkimusretkille köyhälistön asuinalueille puutteen ja alkeellisten asuinolosuhteiden slummeihin. Ylempään keskiluokkaan kuulunut lehtimies ja kirjailija Henry Mayhew tyydytti köyhälistön elämästä tietoutta janonneiden aikaistensa tarpeita julkaisemalla parin vuoden ajan (1850-1852) slummeissa haastattelemiensa köyhien työläisten lausuntoja näiden elämästä. Lopputuloksena oli teossarja *London Labour and the London Poor*, jonka sivuilta poimituista alemman työväestön tyttöjen ja naisten lausunnoista on tässä pro-gradu-työssä koottu elämäntarinanomainen kuvaus köyhälistön naisen elämästä ja toimintamahdollisuuksista 1850-luvun Lontoossa.

Ammattitaidottoman työläisnaisen elämä oli työn täyttämää varhaisista elinvuosista lähtien aina vanhuuden päiviin saakka. Naiset olivat perheidensä tukipilareita, joiden tehtävä oli pelastaa perhe pahimpinakin päivinä uhrautumalla: hankkimalla tilapäistöitä, panttaamalla vähän omaisuutensa tai myymällä itseään prostituoituna. Jos perhe oli riippuvainen naisen työpanoksesta, oli nainen puolestaan riippuvainen perheen tai yhteisön tarjoamasta turvasta. Yksin ja ammattitaidottomana naisen elämä oli turvatonta ja elannonsaanti epävakaa.

Ammattitaidottoman työläisväestön naiset eivät edustaneet ylempien luokkien mielestä lainkaan aikakauden naisihannetta, ’puhtoista kodin enkeliä’, mutta tähän oli syynä ääretön köyhyys ja yhteiskunnan ylempien kerrosten itsensä asettamat rajoitukset, jotka estivät köyhälistön naiselta mahdollisuudet parantaa omaa ja lähimmäistensä elinolosuhteita.

Asiasanat
historia- viktoriaaninen-alempi työväenluokka-tytöt-naiset

Säilytyspaikka

Muita tietoja

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO.....	s.1
1.1. TEHTÄVÄ JA LÄHTEET.....	s.1
1.2. LÄHTÖKOHTANA TURVATTOMUUS.....	s.7
2. LAPSET JA VANHEMMAT.....	s.10
2.1. RAKKAAT RASITTEET.....	s.11
2.2. SUOJATEISTA KUMPPANEIKSI.....	s.16
3. ELÄMÄ ILMAN VANHEMPIA.....	s.20
3.1. ERILAISIA ELÄMÄNTAPOJA JA KOHTALOITA.....	s.20
3.2. MAJATALOELÄMÄÄ IRTOLAISTYTTÖJEN TAPAAAN....	s.28
3.3. IRTOLAISTYTTÖJEN ARKEA.....	s.33
3.4. TURVAPAikka VANKILASTA.....	s.36
4. PELASTAVA KÖYHÄINAPU?.....	s.41
4.1. KAMMOKSUTTU KÖYHÄINTALO.....	s.41
4.2. ”SUUREN TALON” KASVATIT.....	s.45
5. KOULUNKÄYNTI.....	s.50
5.1. KESYTYSPAikkoJA TYÖVÄESTÖN LAPSILLE.....	s.50
5.2. VANHEMMAT KOULUN PUOLESTA JA VASTAAN.....	s.54
5.3. TYTTÖJEN KOULUTUS.....	s.56
6. TYÖ JA VAPAA-AIKA.....	s.60
6.1. TYÖNTÄYTEISTÄ ELÄMÄÄ KEHDOSTA HAUTAAN.....	s.60
6.2. ELÄMÄNILOA JA SURUA.....	s.68
6.3. KIRKOSTA VIERAANTUNEET.....	s.72
7. ELÄMÄNKUMPPANIA ETSIMÄSSÄ.....	s.75
7.1. TAVOITTEENA AVIOLIITTO.....	s.75
7.2. NAISEN PAINAJAINEN.....	s.77
8. KÖYHÄN MIEHEN VAIMONA.....	s.81
9. ORAVANPYÖRÄELÄMÄÄ.....	s.87
LIITE.....	s.93
LÄHDE- JA KIRJALLISUUSLUETTELO.....	s.94

1. JOHDANTO

1.1. TEHTÄVÄ JA LÄHTEET

1800-luvun puolivälissä Lontoo oli maailman suurin kaupunki, jossa asui yli kaksi miljoonaa ihmistä ja heistä osan muodosti tuntematon lukumäärä köyhälistöä. Luokkayhteiskunta oli asettunut elämään varallisuutensa mukaisesti eri kaupunginosiin. Ylemmät luokat välttelivät joutumasta kosketuksiin ”eriarvoisten” kanssa ja tämä selittää sen, miksi herrasmiesten klubeilla ja rouvien teekutsuilla pohdittiin ja arvailtiin, millaista elämä köyhien asuinalueilla oikein oli. Työläisväestön asuttama East Endin alue edusti ylempien luokkien ihmisille köyhyyden, kurjuuden ja pelättyjen levottomuuksien pesäpaikkaa, josta ulkopuolisen vierailijan muistiin tallentuivat kuvottavat hajut ja näkymä lätäköiden peittämistä, päällystämättömistä ja viemärittömistä kaduista, joita mädäntyvien vihannesten ja eläinten ulosteiden kasat kuormittivat. Hyvällä säällä kaiken tämän kruunasi katujen varsille kuivamaan levitelty pyykki.¹ Ylempien luokkien mielestä työväestön ja etenkin sen köyhimmän osan elämä jäi kauaksi respektabiliteetin, eli kunniallisen elämän vaatimuksista. Muodollisuuksia vailla olevaa elämää eläneet alemman työväestön ihmiset saattoivat tietyllä tavalla viehättää ylempien luokkien jäseniä, koska köyhät nähtiin erilaisuudessaan jopa eri rotuna ja heitä verrattiin muiden maiden ja maanosien villeinä ja kehittymättöminä pidettyihin ihmisiin. Pääasiassa slummialuiden ihmisten massat koettiin kuitenkin yhteiskunnallisena uhkatekijänä ja ongelmana, jonka kanssa oli vaikea tulla toimeen.²

---

¹ Engels, Frederick, *The Condition of the Working Class in England: From Personal Observation and Authentic Sources*, Union of Soviet Socialist Republics, [1892]1973, s.62; Stedman Jones, Gareth, *Outcast London: A Study in the Relationship Between Classes in Victorian Society*, New York, [1971]1984, s.13-14.

² O’Day, Rosemary, *The Family and Family Relationships, 1500-1900, England, France and The United States of America*, The Macmillan Press, Houndmills, Basingstoke, Hampshire RG21 2XS, London, 1994, s.228; Himmelfarb, Gertrude, *The Idea of Poverty: England in the Early Industrial Age*, New York, 1983, s.324-325.

Tässä tutkimuksessa palataan jälleen tuohon edelläkuvattuun löyhkän ja alkeellisten olosuhteiden maailmaan, mutta vallinneiden olosuhteiden arvostelemisen sijasta tutustutaan Lontoon slummeissa eläneiden ihmisten elämään näiden omista kokemuksista käsin. Tutkimuksen kohteena ovat 1800-luvun puolivälissä eläneet ammattitaidottoman työväestön tytöt ja aikuiset naiset, jotka kuuluivat työväestön köyhimpään väestönosaan ja hankkivat, tai ajautuivat jostain syystä etsimään elantoansa kaduilla harjoitetuista ammateista. Tarkoituksena on tuoda päivänvaloon näkymä sellaisten naisten elämästä, jotka eivät ole jättäneet itsestään jälkipolville luettavaksi kirjallisia merkintöjä tai elämänkertoja. Carol Dyhousen mukaan: ”Työväenluokan naiset elivät tavallisen aviovaimon elämän ja jäivät tunnetusti piiloon historiankirjoitukselta.”³ Tänä päivänä brittiläisen työväenluokan menneisyydestä tiedetään hyvin laajasti ja myös työväestön naiset ovat päässeet osaksi tutkimusta. Ongelma on siinä, että työväestöä ei voida käsitellä yhtenä kokonaisuutena, koska myös luokan sisällä ihmiset jakaantuivat ryhmiin toimeentulon ja ammattimaisen osaamisen tason mukaan. Niinpä, kun kirjallisuudessa puhutaan työväenluokan naisista, ei tieto pidä välttämättä laisinkaan paikkaansa kaikkien tähän yhteiskuntaluokkaan kuuluneiden naisten kohdalla. Historioitsijat eivät ole jättäneet ottamatta tätä huomioon ja usein työväenluokan naisista kerrotaan ensin yleistävään tyyliin ja sitten ehkä todetaan, miten asian laita oli köyhimpien naisten kohdalla. Tämän pro-gradu -työn tekemiseen antaa hyvän syyn se, että ammattitaidottomien työläisnaisten olemassaolosta on vähän tutkimustietoutta ja on mielenkiintoista raottaa verhoa hiukan enemmän heidän puolelleen. Yksi tämän tutkimuksen tehtävistä on selvittää millainen oli se ”tavallinen työläisnaisten elämä”, josta Carol Duhouse mainitsee ja tarkoituksena on keskittyä tähän erityisesti alemman työväestön naisen osalta.⁴ Kun lähdetään liikkeelle naisen varhaisista

---

³ Dyhouse, Carol, *Girls Growing up in Late Victorian and Edwardian England*, London, 1981, s.31.

⁴ Vaikka työväestön perheiden välillä elinoloissa oli varallisuuseroista johtuen suuriakin eroja, saattoi muutos perhesuhteissa tai yleisessä talouskehityksessä vaikuttaa niin, että mukavasti toimeentulleen ammattitaitoisen työläismiehen perhe oli samassa asemassa alemman ja köyhimmän työväestön kanssa. Tästä syystä ei ole vaarallista, jos työläisnaisia tarkastellaan yhdessä, koska he ajoittain jakoivat samat kokemukset

elinvuosista ja päädytään vanhuuteen, syntyy eräänlainen elämänkaaritutkimus, jossa tärkeää on se, että tähän mennessä sivulauseisiin sysätyt alemman työväestön tytöt ja naiset pääsevät esittämään pääosaa viktoriaanisen kauden Lontooseen sijoittuvassa menneisyyden kertomuksessa.

Tutkimus perustuu alemman työväestön tyttöjen ja naisten omiin elämäkokemuksiin, vaikka heidän ei olekaan todettu jättäneen elämästään itse kirjoittamiaan lähteitä. Tutkimuksen tekivät kuitenkin mahdolliseksi vuosien 1850-1851 välisenä aikana naisille tehdyt haastattelut, jossa nämä käyvät läpi elämänsä.⁵ Tämän pro-gradu -työn toinen tehtävä on haastattelumateriaalia apuna käyttäen selvittää, millaisia mahdollisuuksia ammattitaidottoman ja köyhimmän työväenluokan naisen elämään sisältyi. Carol Dyhousen aiemmin lainattu lause antaa jyrkästi tulkittuna olettaa, että köyhien työläisnaisten elämä oli suora putki tyttöistä vanhuuteen ja toistui kaikkien kohdalla saman kaltaisena. Yksilöiden elämä ei tietenkään koskaan ole identtinen toisen elämän kanssa, mutta onko totta, että työväestön köyhimmissä piireissä elämällä oli yksi, tietty kaava? Tiesivätkö vanhemmat jo tytön syntymähetkellä, mitä tämä tekisi elämänsä viimeisinä päivinä? Toisaalta, jos ammattitaidottoman työläisnaisen elämä ei toteutunut 'suunnitelman mukaan', niin mitkä olivat valittavissa olleet vaihtoehdot?

Pro-gradu -työn alkuperäislähteenä on käytetty ylempään keskiluokan kuuluneen ja elämäntyönsä kirjoittajana ja köyhyyden tutkijana tehneen Henry Mayhewn (1812-1887) haastatteluartikkeleista koottua neliosaista teossarjaa *London Labour and the London Poor; A Cyclopaedia of the Condition and Earnings of Those That Will Work, Those that Cannot*

---

huolimatta alkuperäisestä asemastaan luokkansa sisäisessä hierarkiassa: Kts. Tilly, Louise A., Scott, Joan W., *Women, Work & Family*, New York, [1978], 1989, s.129.

⁵ Tutkimus pohjautuu 71 lausuntoon, joita eri ikäiset tytöt ja naiset antoivat Mayhewlle. Joukossa on myös muutama aviomiehen tai elinkumppanin lausunto, joissa keskitytään kuvamaan naisen elämää.

Work, and Those That Will Not Work.⁶ Sarja sai alkunsa, kun *Morning Chronicle-lehti* lähetti Mayhewn tekemään selvitystä Lontoon slummien olosuhteista. Epäiltiin, että vuoden 1849 koleraepidemiolla oli jotain tekemistä köyhien asuinalueiden olosuhteiden kanssa. Mayhew kirjoitti raportin, jonka julkaisemisen jälkeen *Morning Chronicle*'issa päätettiin jatkaa Englannin slummialueiden ihmisistä ja näiden työstä kertovien kirjoitusten sarjan julkaisua. Mayhewstä tuli toimittaja Lontoon alueesta kertoviin artikkeleihin. Riitaannuttuaan toimeksiantajansa kanssa Henry Mayhew jatkoi aiheen parissa ja julkaisi tekemiinsä haastatteluihin perustuvia raportteja kadulla elantiaan hankkineiden miesten, naisten ja lasten elämästä vuoden 1850 joulukuusta aina helmikuuhun 1852 asti. Pamflettisarjan nimeksi tuli *London Labour and the London Poor*, josta vuosina 1861-1862 koottiin tutkimuksen alkuperäismateriaalina käytetyt volyymit. Alkuperäismateriaali sisältää kaikki Mayhewn vuosien 1850-1852 välisenä aikana julkaisemat raportit, valittuja *Morning Chronicle*'ille kirjoitettuja artikkeleita ja vuonna 1856 kirjoittuja raportteja.⁷

Mayhew pyrki haastattelumateriaalinsa avulla tekemään tutkimuksen köyhän työväestön elinolosuhteisiin vaikuttaneista tekijöistä, mutta samalla hän tuli vastanneeksi tiedonjanoisen yleisönsä tarpeisiin.⁸ Tutkimus on jakanut yleisön ja tieteentekijöiden mielipiteitä sen syntyajoista lähtien aina näihin päiviin saakka. Jo omana aikanaan Mayhewn tutkimusta arvosteltiin muun muassa sen subjektiivisuudesta ja nykytutkimus on myös kyseenalaistanut Mayhewn työn merkityksen 'ensimmäisenä sosiologisena

---

⁶ Mayhew, Henry, *London Labour and the London Poor*, 4 Vols., London, Griffin, Bohn, 1861-1862, Reprint, London, Cass, Frank, 1967, Paperback edition, New York, 1968.

⁷ Himmelfarb, *The Idea of Poverty*, s.314, 322; Humpherys, Anne, *Henry Mayhew*, Boston, 1984, s.43-50.

⁸ Viktoriaanisella kaudella ylemmät luokat olivat kolmena eri ajanjaksona erityisen kiinnostuneita köyhempien luokkien elämästä. Vallankumouksen uhka, tautiepidemiat, epävakaa talouskehitys ja mellakoiden pelko muiden muassa synnyttivät tiedontarvetta: Stedman Jones, Gareth, *Language of class: Studies in English Working Class History 1832-1982*, Oxford, 1983, s.189.

tutkimuksena', jollaisena sitä on myös ylistetty.⁹ Pro-gradu työni kannalta tutkijoiden kesken käyty keskustelu ei ole tietenkään yhdentekevää ja esitetty kritiikki tieteellisen otteen puuttumisesta täytyi ottaa huomioon materiaalia käsiteltäessä, mutta olisi ollut sääli jättää runsas materiaali ja sen anti hyödyntämättä. Niinpä tukeudun Mayhew'n elämäkerran kirjoittajan ja tämän puolustajan Anne Humpherysin esittämään toiseen vaihtoehtoon siinä, että historiantutkija saa päättää, tyytyykö aiheensa tutkimuksessa mielummin lähes olemattomaan materiaaliin, vai käykö rohkeasti käsiksi runsaaseen materiaaliin historiantutkimuksen lähdekrittisyyden vaatimuksia unohtamatta.¹⁰

Valitsin Humpherysin tarjoaman jälkimmäisen vaihtoehdon ja kävin läpi *London Labour and the London Poorin* kolme ensimmäistä osaa etsien alempaan työväestöön kuuluneiden tai kadulle muuten ajautuneiden tyttöjen ja naisten haastatteluja tutkielmani rungoksi. Neljäs osa on pääasiassa muiden kuin Mayhew'n kirjoittama, joten sitä ei voinut asettaa samanarvoiseen asemaan muiden osien kanssa ja se palvelee tutkimusta vähäiseltä osaltaan tarjoten yksittäisiä tietoja tueksi tekstille. Poimin Mayhew'n tekemistä haastatteluista eri ikäisten tyttöjen ja naisten antamat haastattelut ja kävin ne läpi etsien niistä naisen elämään liittyviä tapahtumia ja kokonaisia teemoja. Mayhew'llä oli mahdollisuus ohjata haastattelun kulkua ja käsiteltäviä aiheita, mutta kertomahetkestä sellaisinaan painetut kertomukset antavat lukijan ymmärtää, ettei Mayhew saanut useinkaan käyttää suunvuoroa, kun naiset pääsivät kertomisensa vauhtiin. Nuorten tyttöjen ja täysi-ikäisten naisten vastauksissa tai kertomuksissa lausuntojen luonteesta ja pituudesta huomaa, mikä heille on ollut tärkeää ja millä oli vähemmän merkitystä. Kun Mayhew esimerkiksi tiedusteli naisten uskontoon ja kirkkoon liittyviä ajatuksia hän sai ylimalkaisia ja lyhyitä vastauksia ja monien läheisesti kokemasta irtolaiselämänvietosta

---

⁹ Kritiikkiä Henry Mayhew'n tutkimusta kohtaan ovat esittäneet muun muassa: Himmelfarb, *The Idea of Poverty*, 1983; Thompson, E.P., "The Political Education of Henry Mayhew", *Victorian Studies*, 1967.

¹⁰ Humpherys, *Henry Mayhew*, s.167-170.

puolestaan puhuttiin hyvinkin pitkään. Tästä syystä haastattelumateriaali on ainutlaatuinen lähteistö, koska se puhuu pääasiassa tutkimuksen kohteen itsensä suulla eikä tarkastele käsiteltyjä aiheita ylempien luokkien arvomaailmasta käsin kuten niin monien muiden samalta ajalta peräisin olevien lähteiden kohdalla on tapahtunut.

Vaikka tutkimuksen alkuperäismateriaali on syntynyt 1800-luvun puolivälissä, täytyy aikarajauksesta tehdä joustava, jotta esitettyihin tutkimuskysymyksiin pystyttäisiin vastaamaan. Kun kyseessä ovat eri ikäisten naisten elämäkokemukset on tietysti luonnollista, että joudutaan palaamaan vuosisadan alkupuolelle, jotta tavoitetaan vanhimpien naisten varhaisimmat elinvuodet ja toisaalta täytyi kurottoautua myös vuosisadan jälkipuoliskolle, koska osa haastateltavista eli aikuisuutensa 1860- ja 1870-luvuilla. Pääasiallisesti puhutaan siis vuosisadan puolivälin ajoista, mutta jotta nähtäisiin vuosien saatossa tapahtunut mahdollinen muutos on ainakin viitattava tutkimusajankohtaa kehystäviin vuosikymmeniin. Tutkimuskirjallisuutta läpikäydessä huomaa, että on ollut suosittua keskittyä tutkimaan vuosikymmenten mittaisia kehitysjaksoja ja jos aikakaudeksi ei ole valittu koko 1800-lukua on mielummin keskitytty vuosisadan jälkipuolen tapahtumiin ja ilmiöihin. Työväestön naisten varhaisten elinvuosien kokonaisuutta rakennettaessa tämän työn kannalta ensiarvoisia tutkimuksia olivat, vaikkakin koko vuosisadan kattavina, James Walvinin *A Child's World: A Social History of English Childhood 1800-1914* ja Eric Hopkinsin *Childhood Transformed: Working Class Children in Nineteenth-Century England*.¹¹ Kumpikin teoksista keskittyy, nimiensä mukaisesti, lapsien historiaan Walvin kaikkien luokkien lapsia tutkimalla ja Hopkins selkeämmin vain työväestöön keskittyen, mutta kummastakin löytyy kokonaisten kappaleiden ja Hopkinsilta peräti kahden luvun verran köyhimpien lasten historiaa. Tyttöjen osuus jää käsittelyssä niukaksi, eikä arkipäivän elämän käsittelyssä päästä lähelle yksilötasoa,

---

¹¹ Walvin, James, *A Child's World: A Social History of English Childhood 1800-1914*, Suffolk, 1982; Hopkins, Eric, *Childhood Transformed: Working-Class Children in Nineteenth-Century England*, Manchester, 1994.

koska ilmiöitä seurataan sadan vuoden kehitysperspektiivistä käsin ennemminkin suurennuslasilla kuin mikroskooppisella tarkkuudella. Tästä huolimatta teokset antavat tarvittavaa lisätukea alkuperäismateriaalista esiintulleelle asiasisällölle. Maininnanarvoisia ovat myös Lucia Zednerin *Women, Crime and Custody in Victorian England* ja Francoise Barret-Ducrocqin *Love in the Time of Victoria*, jotka aihepiiriensä puolesta liittyvät läheisesti eräisiin alemman työväestön naisten elämän keskeisiin tapahtumiin ja antavat teemojensa puitteissa lisäväriä pro-gradun tekstiin.¹² Lucia Zednerin teoksessa tutkitaan naista rikollisena viktoriaanisen ajan Englannissa ja pohditaan sukupuolen vaikutusta rangaistuskäytäntöön samalla kun tarkastellaan aikalaisnäkemystä naisista rikollisina. Zedner tuo käsittelyssään esille myös vankiloiden arkipäivän, joka oli tämän tutkimuksen kannalta ehkä kirjan mielenkiintoisinta antia. Francoise Barret-Ducrocqin työväestön naisten rakkaudentunteuksista, seurustelusta ja niihin liittyvistä kokemuksista kertova tutkimus oli puolestaan mielenkiintoista luettavaa pelkästään jo sen tähden, että aihetta ei ole työväestön kokemusten kannalta käsitelty aiemmin ja mielenkiintoa lisää se, että Barret-Ducrocqin teos pohjautuu tämän pro-gradun tavoin työväestön naisten omiin kokemuksiin, joita on kartoitettu naisten antamien lausuntojen, sekä myös naisten vastaanottamien kirjeiden perusteella.

1.2. LÄHTÖKOHTANA TURVATTOMUUS

”Mikä turvaa sen, ettei työläismies joudu näkemään nälkää? Kuka takaa hänelle työtä, kuka takaa sen, että jos, mistä tahansa syystä tai täysin syytä vailla työmiehen herra ja isäntä antaa tälle huomenna potkut, työmies pystyy selvitymään siihen asti niiden

---

¹² Zedner, Lucia, *Women, Crime and Custody in Victorian England*, New York, 1991; Barret-Ducrocq, Francoise, *Love in the Time of Victoria: Sexuality and Desire Among Working- Class Men and Women in Nineteenth- Century London*, [Paris, 1989], New York, 1992.

kanssa, jotka ovat riippuvaisia hänestä, kunnes hän saattaa löytää jonkun toisen, ”joka antaa hänelle leipää”? Työläinen tietää, että tänään hänellä on työtä eikä se riipu hänestä itsestään saako hän työtä huomenna. Hän tietää, että jokainen tuulenhenkäys, joka puhaltaa, jokainen työnantajan oikku, jokainen huono käännös alalla voi lingota hänet takaisin hurjaan pyörteeseen, josta hän on väliaikaisesti pelastanut itsensä ja jossa on vaikeaa ja usein mahdotonta pitää päätä veden yläpuolella. Työmies tietää, että vaikka hän tänään tulee toimeen on hyvin epävarmaa, selviytyykö hän huomenna.”¹³

Muun muassa näillä sanoilla Friedrich Engels kuvaa 1800-luvun Englannissa vallinneita työväestön olosuhteita, josta saamme käsityksen siitä miten epävakaa pohjalla työläisväestön ja etenkin sen köyhimmän osan elämä tämän pro-gradu -tutkielman ajankohtana oli. Vaikka Engels kirjoittaakin lähinnä vain työmiehestä kosketti tämä epävarma taloudellinen tilanne tietenkin myös työmiehen vaimoa ja kotona olevia lapsia, joihin lainauksessakin viitataan. Engelsin lähestymistavasta näkyy selvästi 1800-luvun brittiyhteiskunnassa vaikuttanut näkemys miehestä perheen elättäjänä ja kotiväen esimiehenä, vaikka todellisuudessa työväestön perheissä naisten oli osallistuttava ainakin tilapäisesti ansioiden hankintaan.

Ammattitaidottoman työväestön perheissä elettiin tilapäistyönteon ja kausittaisten ansionhankintamahdollisuuksien rytmittämää elämää. Engelsin kuvailema ”hurja pyörre” imaisi näissä perheissä elävät usein mukaansa, eikä läheskään aina pysytty pinnan yläpuolella, vaikka olemassaoloa uhkaavia ’voimia’ vastaan taisteltiin koko perheen voimin. Nämä ’voimat’ olivat muun muassa talouden nousu- ja laskusuhdanteet, jotka vuosisadan edetessä ja elinkeinorakenteen muuttuessa vaikuttivat aina vain suurempien työläisten joukkojen elämään yhä useampien hankkiessa elantonsa muualta kuin maataloudesta. ’Voimana’ voidaan

---

¹³ Engels, *The Condition of Working Class in England*, s. 61.

pitää myös 1800-luvun brittiyhteiskunnassa vallinnutta uskoa yksilöön ja tämän pyrkimyksiin hallita ja parantaa elämäänsä itsenäisesti, oman avun, *self-helpin*, kautta. Samaan aikaan taloustieteilijöiden, sosiaalireformaattoreiden, hallituksen ja parlamentin piireissä käytiin keskusteluja siitä, missä määrin ja miten valtion tuli puuttua yhteiskunnan sosiaalisen ja taloudellisen sektorin alueille ja tuliko näihin puuttua lainkaan. 1800-luvun talous- ja sosiaalipolitiikka on usein leimattu täysin 'antaa mennä', *laissez-faire*, ajattelun ohjaamaksi. Ideologia korosti valtion asioihin puuttumattomuuden tärkeyttä ja siinä luotettiin näkymättömiin mekanismeihin joiden ajateltiin ohjaavan yhteiskunnan toimintaa. Todellisuudessa, ja etenkin sosiaalisissa kysymyksissä, *laissez-faire*-politiikalle myötämieliset taloustieteilijät ja poliitikot olivat valmiita myöntämään valtion aktiivisen toimijan roolin tärkeyden tiettyjä sosiaalisia asioita, kuten esimerkiksi asuntorakentamista ja yleistä hygieniaa koskevia järjestelyjä suunniteltaessa ja toteutettaessa. Vaikka valtion väliintulolle ja puuttumiselle nähtiin olevan tarvetta, ymmärrettiin poliittisesti ja taloudellisesti vaikutusvaltaisissa piireissä, että toteutuessaan valtion roolin aktivoituminen merkitsisi heille itselleen tulojen ja vaikutusvallan pientymistä tuloverotuksen ja paikallishallinnon itsenäisyyden kaventumisen myötä. Vastalauseina kuultiin muun muassa väite, että valtion puuttuminen yksilön elämään oli tyrannimaista ja että ulkopuolinen apu köyhille ja työttömille vaikuttaisi heikentävästi paitsi yksilön arvostettuun itsenäisyyteen myös tämän haluun tehdä työtä. Pelko siitä, että työväestö lakkaisi elämästä uutterasti ja tästä syystä taantuisi moraalisesti, toimi, jos ei esteenä niin ainakin hidasteena sosiaalisille ja myös taloudellisille uudistuksille, joita oltaisiin tarvittu, että työväestö ei olisi ajautunut köyhyyden ja puutteen ”pyörteeseen”.¹⁴ Tulevissa luvuissa keskitytään tarkastelemaan työläisväestön köyhimpien perheiden tytärien ja vaimojen elämää tänä aikana, jolloin brittiyhteiskunnan hallitsevissa

---

¹⁴ Hopkins, Eric, *A Social History of the English Working Classes 1815-1945*, London, 1979, s.67-69,88; Walvin, James, *English Urban Life 1776-1851*, Essex, 1984, s.85-87; Chadwick, Edwin, *Report on the Sanitary Condition of the Labouring Population of Great Britain*, 1842, reprint edited by Flinn, M. W., Edinburgh, 1965, s.39-42.

piireissä ei vielä löytynyt riittävän yksimielistä tahtoa säätää sellaisia lakeja, jotka olisivat hallinneet tehokkaammin köyhälistön elämää ohjailevaa ”virtaa ja sen pyörteitä”.

2. LAPSET JA VANHEMMAT

Seuraavissa kappaleissa alemman työväenluokan vanhempien huoltajuutta ja lapsien ja vanhempien välistä suhdetta tutkimalla on pyritty saamaan kuva siitä, millaista pienen tytön elämä ‘köyhimmistä köyhimmissä’ olosuhteissa oli ennen kuin hän kasvoi työikäiseksi. Käsiteltävästä ajanjaksosta olisi harhaanjohtavaa käyttää nimitystä ‘lapsuus’, koska tämän päivän lukijalle se tuo mieleen sellaisen vaiheen elämässä, jolloin iältään nuorelta ihmiseltä ei odoteta samoja asioita kuin tämän vanhemmilta ja lasta kohdellaan aikuisiin verrattuna eri tavoin ohjaamalla ja suojelemalla tätä arkipäivän puuhissa. Lapsuuden historiantutkijat ovat yrittäneet ajoittaa modernin lapsuuskäsitteen syntyä historiassa eivätkä ole päässeet asiassa yksimielisyyteen.¹⁵ Ongelmana on ollut se, että toisaalla lapsuutta sen modernissa merkityksessä on löydetty jo keskiajalta ja samaan aikaan toisessa yhteiskuntaluokassa sitä ei ole ollutkaan. Luokkayhteiskunnassa siis lapsen varhaiset elinvuodet saivat sisältönsä sen mukaan, mihin yhteiskunnan osaan lapsi kuului. Keskiajalta asti aina 1800-luvulle saakka alempien yhteiskuntaluokkien parissa oli ollut käytäntönä, että heti, kun lapsen ei enää katsottu olevan riippuvainen äidistään tai hoitajastaan, hänestä tehtiin aikuisyhteisön työvelvollinen jäsen. Köyhissä olosuhteissa vanhemmat halusivat lapsiensa ymmärtävän varhain, että

---

¹⁵ Lapsuuden käsitteen ja sisällön problematiikasta: Ariès, Philippe, *Centuries of Childhood*, first published Paris, 1960, new introduction, London, 1996, s.395; Hewitt, Margaret and Pinchbeck, Ivy *Children in English society*, Vol. II, London, 1973, s. 348, 390; Cunningham, Hugh, *The Children of the Poor: Representations of the Childhood Since the Seventeenth Century*, Oxford, 1991, s.1-3; Pollock, Linda, *A Lasting Relationship: Parents and Children Over Three Centuries*, London, 1987, s. 11-13; Thompson, F.M.L., *The Rise of Respectable Society: A Social History of Victorian Britain 1830-1900*, London, 1988, s.125

tulevaisuus tuli olemaan ankaraa työntekoa ja selviytymistaistelua. Niinpä, vaikka ylempien yhteiskuntaluokkien lapsia kohdeltiin Isossa-Britanniassa 1800-luvun edetessä aina vain enemmän juuri edellämaituin tavoin aikuisista henkisesti ja fyysisesti poikkeavina ja aikuisista riippuvaisina yksilöinä, työväenluokan ja etenkin sen köyhimmän osan lapsilta tämä ‘lapsuuden’ elämänvaihe jäi puuttumaan lähes kokonaan.¹⁶ Erilaiset varhaisten elinvuosien kokemukset vaikuttivat eri yhteiskuntaluokkien lapsien ulkoasuunkin niin paljon, että ylempien luokkien aikuisilla oli vaikeuksia kohdata työn ja kurjien elinolosuhteiden ryvettämiä työväestön ”kummajaisia” samalla tavalla kuin oman luokkansa lapsia.¹⁷ Toisin kuin ‘lapsuus’, ‘Lapsen varhaiset elinvuodet’-ilmaisu kuvaa ehkä paremmin ilman suurempia merkityssisältöjä sitä ajanjaksoa, jota seuraavassa kappaleessa tarkastellaan köyhimmän työväestön pienten tyttöjen osalta.¹⁸

2.1. RAKKAAT RASITTEET

Tuntuu julmalta, mutta kuitenkin totuudenmukaiselta todeta, että 1800-luvun ensimmäisellä puoliskolla pienet vauvaikäiset lapset olivat alemman työväestön perheille ensisijaisesti taloudellisia rasitteita, joista kuitenkin yritettiin pitää huolta, koska heistä tuli muutamassa vuodessa täysivastuisia osallistujia perheen elannonhankinnassa. Kummankin vanhemman työpanosta tarvittiin, jotta lapsille pystyttiin tarjoamaan koti ja ruokaa ja lapset olivatkin tästä syystä vauvaikäisistä asti sidottuna työelämän rytmiin ja sääntöihin.¹⁹ Naapuriin hoitoon annettu vauva vietiin äitinsä imetettäväksi sinne, missä äiti kulloinkin työskenteli. Toisinaan äiti piipahti katsomassa lastaan kesken työpäivän, jos sattui kulkemaan myyntityössään

¹⁶ Lapsuudenhistoriantutkimuksia, joista esittämäni argumentit ovat peräisin ovat: O’Day, *The Family and Family Relationships*, s.254; Gorham, Deborah, *The Victorian Girl and the Feminine Ideal*, London, 1982, s.65.

¹⁷ Walvin, *A Child’s World*, s.15.

¹⁸ Jossain määrin myös pinet pojat ovat mukana, koska ennen aktiivista vaihetta palkkatyöläisenä työväen perhetaloudessa sukupuolella ei ollut kovinkaan paljon merkitystä.

¹⁹ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. III, s.307.

lähistöllä. Suurelle osalle työssäkäyvistä äideistä lapsen imettäminen oli kuitenkin mahdottomuus, jonka seurauksena vauvaikäiset olivat kroonisesti aliravittuja.²⁰ Hiukan vanhempien lasten päivät kuuluivat vanhempien kotiinpaluuta ja ateriala kotona tai kaduilla odotellessa, jos he eivät olleet mukana vanhempien työssä. Myös Mayhew kiinnitti huomionsa vanhempiaan ulkona odottelevien lasten joukkoihin ja raportoi näkemästään seuraavasti:²¹

”Täällä on talleja ja muutama pimeä kuja, joilla ei ole nimeä, tai ne ovat saman nimisiä piha-alueen kanssa. Pihalla kyyhöttää enemmän ihmisiä, kuin kukaan ehtii neljänneksessä laskemaan ja lapsia enemmän kuin jaksaa muistaa — likaisia lapsia välinpitämättömästi vanhaa astiaa tai kenkää perässään laahaten, murjottavia lapsia, jotka kääntyvät pois päin vihasina jos heille puhutaan; huutavia lapsia, jotka uhmaavat vanhempiaan; hiljaisia lapsia, jotka leikkivät kurassa löyhkäävissä katuojissa.”

Näille Mayhewin kuvaamille köyhimpien perheiden lapsille ja heidän aikalaistovereilleen joutilaisuuden ja työnteon raja oli melko olematon. Jo viisivuotias tyttö otettiin mukaan auttamaan äitiään ompelussa ja kutomisessa, tai ikätoveri sai tehtäväkseen huolehtia äidin tavoin perheen ja naapuruston itseään vielä nuoremmista lapsista. Kotona tehdystä työstä ei luonnollisestikaan maksettu palkkaa, mutta se kuitenkin tuki perheen taloutta vapauttamalla vanhemmat työelämään.²² Varsin nuorena saatu suuri vastuu nuoremmista paitsi vierotti varhaisten elinvuosien

---

²⁰ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.43; Vol. II, s. 487; Vol. III, s.307; Stedman Jones, *Outcast London*, s.98.

²¹ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. II, s.479.

²² Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.151, 466; Vol. II, s. 505; Vol. III, s.159-160; O’Day, Rosemary, *The Family and Family Relationships*, s.243; Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.43: Äidin kuolema merkitsi lastenhoitovastuun siirtymistä perheen vanhimmalle tyttärelle, joka hoiti sisaruksiaan kotona tai työikäiseksi kasvetuun otti nämä äitien tavoin mukaan työhönsä.

joutilaisuudesta myös itsenäisti ja valmisti tyttöjä pian annettavien varsinaisten työtehtävien vastaanottamiseen.²³

Taloudellisesti ehkä vaikeimmassa asemassa olivat yksinhuoltajaperheet, joita Lontoon köyhimmissä piireissä oli runsaasti.²⁴ Erään lontoolaispojan mukaan hän odotteli päivittäin veljensä kanssa yksinhuoltajaäitiään, joka lähti työhön aamu kuudelta ja palasi kotiin ruokkimaan lapsensa iltaisin kello kymmeneltä.²⁵ Työpäivät olivat pitkiä ruokaa odottavien lasten mielestä, mutta ne olivat raskaita myös vanhemmille, jotka jaksoivat yrittää ”juuri lastensa tähden”, kuten eräs Mayhewn haastattelema äiti sanoi.²⁶ Lasten edut olivat vanhempien mielessä etusijalla, mikä näkyy paitsi huolehtimisena myös uhrauksina joita vanhemmat lastensa puolesta tekivät: katukaupustelijamies kertoi Mayhewlle, kuinka perheen äiti oli pantannut ainoat kenkensä, jotta lapsille oli saatu ruokaa.²⁷

”Vasta viime viikon lauantaina hänen piti ottaa kengät jaloistaan, jotta sai lapsille ruokaa. Meillä on kahden viikon vuokravelka ja vuokraisäntä on tiukka vaatimuksissaan ja kohtelee minua kuin muukalaista vaikka olen asunut tässä talossa viisi vuotta.”

---

²³ Varhainen itsenäistyminen ei kuitenkaan merkinnyt lapsen turvallisuudentarpeen katoamista. Myöhemmin tulee ilmi, kuinka irtolaisina eläville lapsille yhden tai useamman samassa asemassa olevan seura oli haluttua.

²⁴ Walvin, *A Child's World*, s.173; O'Day, Rosemary, *The Family and Family Relationships*, s.230.

²⁵ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.37.

²⁶ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.44.

²⁷ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.92: ”Only last Saturday week she was obligated to take the shoes off her feet to get the children some victuals. We owe two weeks' rent, and the landlord, though I've lived in the house five years, is as sharp as if I was a stranger.” Tutkielmasta löytyvien Mayhewn haastateltavien tyttöjen, naisten ja miesten lausuntojen käännöksissä on pyritty saavuttamaan mahdollisimman tarkasti yhtäläisyys alkuperäiskielisen ilmaisun kanssa, mutta kielten ominaispiirteistä johtuen käännökset eroavat aina jonkin verran alkuperäistekstistä. Tästä syystä, jotta sanojen ja termien merkitys käännettäessä ei kärsisi kohtuuttomasti ja jotta menneisyyden ”äänet” välittyisivät lukijalle samoin kuin ne välittyivät tutkielman tekijälle, ovat lainaukset luettavissa alaviitteissä myös alkuperäiskielellä ja murteiden sävyttäminä.

Kurjuuden ja köyhyyden kokeminen oli saanut erään Mayhewn haastatteleman lapsettoman pariskunnan päätyämään siihen tulokseen, että oli parempi ettei heillä ollut lapsia. Avioparin mielestä olisi ollut liian raskasta seurata köyhyydessä eläviä lapsia.²⁸

Naisten kertomukset lastensa kuolemasta ja koetusta surusta kertovat myös työväestön vanhempien lämpimistä tunteista jälkikasvuun kohtaan. Lasten ja etenkin imeväisikäisten kuolema oli tuttu tapahtuma viktoriaanisen ajan lontoolaisten perheissä, koska sairauksiin ei ollut kunnan hoitokeinoja ja aliravitsemus etenkin työväestön perheissä heikensi lasten elinvoimaisuutta.²⁹ Sairaista lapsista huoltakantavien vanhempien hätää ei voitu lievittää lääkärin avulla, koska nämä tulivat työläisten perheille liian kalliiksi ja vaihtoehtona olleet suosittu poppakonstitkin tehosivat harvoin.³⁰ Monet Mayhewn haastattelemissa naisista olivat menettäneet useamman lapsen, jopa kaikki lapsensa huolimatta siitä oliko perhe ollut suuri vai pieni. Kokemuksissa yhteistä oli suuri suru, jota lapsen kuolema aiheutti niin äidissä kuin sisaruksissakin. Joissakin kertomuksissa kuolemantapaus sivuutettiin kuitenkin vain ohimennen ja surtiin elossa olevien lasten elämän kurjuutta: suremista tärkeämpää oli turvata vielä elossa olevien lasten toimeentulo. Kertomukset menetyksistä ja surusta todistavat selvästi, että lapset eivät olleet olemassa vanhemmilleen, etenkin äideille, pelkästään tulevana työntekijöinä, vaan nämä olivat myös yksilöinä tärkeitä. Samalla kun surtiin lapsen kuolemaa, surtiin myös sitä, että oli menetetty vanhuusajan turva, vaikka taloudellista ylläpitoa lasten puolelta ei odotettukaan.³¹

---

²⁸ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.464.

²⁹ Vuoden 1851 elinikätaulukon mukaan tuhannesta syntyneestä lapsesta 522 saavutti 5-vuoden iän. Tyypillisimmät lasten kuolemaan johtaneista sairauksista olivat vauvaikäisillä hinkuyskä ja kuristustauti ja kaikenikäisillä lapsilla tuhka-, iso- ja tulirokko ja kurkkumätä: Hewitt, Pinchbeck, *Children in English Society*, Vol. II, s.349-350; Hopkins, *Childhood Transformed*, s.113-115.

³⁰ Thompson, *The Rise of Respectable Society*, s.132.

³¹ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.387, 483, Vol. II, s.144, 478-479, 482-483; Vol. III, s.380-281; Walvin, *English Urban Life 1776-1851*, s.185.

Vaikka ylempien luokkien vanhemmat siirsivät lastensa kasvatustasvullisuutta lastenhoitajille, opettajille ja sukulaisille,³² syytettiin työväestön vanhempia 1800-luvulla ja nykytutkimuksenkin eräissä mielipiteissä vastuuntunnottomuudesta ja lastensa heitteille jätöstä. Jotkut vanhemmista todella laiminlöivätkin lapsiaan niin että yksinhuoltajaisän kymmenvuotias tyttö oppi hankkimaan itselleen töitä ja ruokaa isän keskittyessä juopotteluun ja kaksitoistavuotias kohtalotoveri oli perheen vanhimpana tyttärenä hankkinut itselleen työpaikan paidanompelijana, jotta sisarten ei olisi täytynyt nähdä nälkää.³³ On totta, että perheiden kurja taloudellinen tilanne rajoitti vanhempien mahdollisuutta hoivaan ja huolenpitoon ja pitkiä aikoja kotoa poissaollessaan näiden lapset todellakin jäivät vaille kuria ja kontrollia.³⁴ Silti köyhimmissäkin perheissä äidit jäivät kotiin lastensa kanssa, jos siihen oli mahdollisuus, mutta huoli toimeentulosta vaani mielessä eikä äideistä ollut ainakaan hellyydenosoitusten jakelijoiksi. Yksittäiselle lapselle jäi muutenkin vähän aikaa suurilapsisissa perheissä ja helliminen ei edes kuulunut työväen kulttuuriin. Tietynlaisen hoivan puute ei siis ollut osoitus vanhempien raakuudesta tai välinpitämättömyydestä, eikä se myöskään suoranaisesti kerro vanhempien lapsiaan kohtaan tuntemista tunteista.³⁵

Mayhew'n väite puhuu työväestön puolesta huolenpitokysymyksessä, kun hän raportoi, että erityisesti Lontoon juutalais- ja irlantilaisperheissä huolehdittiin vielä varttuneidenkin tyttöjen hyvinvoinnista ja tulevaisuudesta. Näiden elämää ohjailtiin tiukilla säännöillä, jotka kielsivät muun muassa yöaikaan kaupungilla liikkumisen ja huvitukset ilman vanhempien seuraa. Kunniallisen naisen ihannetta arvostettiin alemman

---

³² O'Day, *The Family and Family Relationships*, s.242-243.

³³ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.480-481; Vol. III, s.404.

³⁴ Ylemmissä yhteiskuntaluokissa oltiin huolestuneita siitä, että köyhien perheiden lapset jäivät vaille vanhempiensa asettamia rajoja. Koulun toivottiin ottavan tämän tehtävän hoitaakseen, mutta 1800-luvun ensimmäisellä puoliskolla alemman työväestön lasten koulunkäynti oli vähäistä ja silloinkin kestoltaan lyhytaikaista: Walvin, *A Child's World*, s.185.

³⁵ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.45, 387; *Destiny Obscure: Autobiographies of childhood, education and family from yhe 1820s to the 1920s*, Burnett, John (ed.), London, 1982, s.231.

työläisväestön piirissäkin ja niissä perheissä, joissa äidit eivät olleet katumyyjinä vierastettiin ajatusta, että tyttäret joutuisivat hankkimaan elantonsa kaduilla. Pahinta mitä tytölle saattoi tapahtua oli prostituoiduksi joutuminen niin kuin eräs äiti oli kuolinvuoteeltaan tunnustanut orvoksi jäävälle tyttärelleen.³⁶ Vanhempien asenteiden täytyi vaikuttaa muun muassa siihen valitsivatko tytöt missään elämänsä vaiheessa prostituutiota toimeentulonsa tuvaamiseksi vai yrittivätkö selvitä muilla keinoin.

Soraäänistä huolimatta nykytutkimuksessa ollaan vahvasti sitä mieltä, etteivät vanhemmat köyhimmissäkään perheissä jättäneet lapsiaan tahallisesti heitteille.³⁷ Alkuperäismateriaali puoltaa tätä näkemystä ja voidaan esittää, että alemmassakin työväenluokassa 1800-luvun Lontoossa tytöt, samoin kuin veljensä, olivat olemassa ensisijaisesti itsensä tähden. Heidän työpanostaan kyllä tarvittiin, mutta sillä ei ollut perheen toimeentuloon parantavaa vaikutusta: yksi henkilö lisää perheen taloudessa merkitsi aina enemmän menoja kuin tuloja. Tästä huolimatta köyhissä perheissä vanhemmat selvästi rakastivat lapsiaan. Oli vain ikävä tosiasia, että olosuhteet eivät antaneet vanhemmille ja lapsille mahdollisuutta nauttia toistensa seurasta.

2.2. SUOJATEISTA KUMPPANEIKSI

Kuten aiemmin on jo tullut ilmi, oli alemman työväenluokan perheiden elämä jokapäiväistä kamppailua toimeentulon jatkuvuudesta. Kaikki perheenjäsenet olivat kyetessään velvoitettuja ottamaan osaa toimeentulohankintaan ja niin myös lapset pantiin ansiotyöhön. Äidit kärsivät sitten tunnontuskia nähdessään lapsensa raatamassa Lontoon

---

³⁶ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.109, 466, 483; Vol. II, s. 124-125; Vol. III, s.280, 306-307.

³⁷ Walvin, *English Urban Life 1776-1851*, s.173; Thompson, *The Rise of the Respectable Society*, s.134; Barret-Ducrocq, *Love in the Time of Victoria*, s.165; Hopkins, *Childhood Transformed*, s.117; *Destiny Obscure*, s.52; Pollock, *A lasting Relationship*, s.10, 71-72. Näiden edellälueteltujen tutkijoiden kanta on yksimielinen siinä, että työväestö asetti lapsen hyvinvoinnin asioiden tärkeysjärjestyksessä kärkisijoille taloudellisten mahdollisuuksiensa asettamissa rajoissa.

kaduilla, mutta työnteko oli perheen elinehto ja keino välttyä köyhäintalolta.³⁸ Katukaupustelijatyön mukaan köyhimmässä työväenluokan perheissä seitsemänvuotiaat tai jopa nuoremmat tytöt lähetettiin kadulle myymään kukkia, vesikrasseja tai hedelmiä.³⁹

”Tytöt aloittavat työssämme hyvin nuorina; vanhemmat pakottavat heidät työhön melkein vauvoina. Myyntikojuni vieressä seisoskelee pieni tyttö myyden vesikrasseja. Olen varma, ettei hän ole seitsemää ja puolta vuotta vanhempi.”

Perheet pitivät edellämainitun kaltaista tilapäistyötä lapsilleen sopivampana työnä. Näitä ei haluttu lähettää ammattioppiin, jossa maksettava palkka oli vuosien ajan paljon alhaisempi kuin oletetut ansiot myyntityöstä.⁴⁰ Eräs irlantilaista alkuperää oleva yksinhuoltajaäiti kertoi ylpeänä, kuinka hän yhdessä lastensa kanssa hankki perhelle riittävän toimeentulon sipulinmyynnillä.⁴¹

”Sitten on kaksi lasta, Bidy ja Ned. He täyttävät suraavaksi toinen kymmenen ja toinen kahdeksan vuotta, Luoja suokoon. He pystyvät nyt auttamaan minua, ihan totta. He myyvät myös sipuleita. Minä sidon niitä heille. Kolmisin me ansaitsemme 1

---

³⁸ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.44; Vol. II, s.157.

³⁹ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.45: ”The gals begins working very early at our work; the parents makes them go out when a’most babies. There’s a little gal, I’m sure she an’t more than half-past seven, that stands selling water -cresses next my stall...”

⁴⁰ Stedman Jones, *Outcast London*, s.96-97; Cunningham, Hugh, ”The Employment and Unemployment of Children”, *Past and Present, a Journal of Historical Studies*, 126, February, 1990, s.119-120: Cunninghamin mukaan vanhemmat olivat jopa joissain tilanteissa valmiita mieluummin ottamaan vastaan köyhäinapua, kuin lähettivät lapsiaan työhön.

⁴¹ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.94: ”Thin, there’s the two childer, Bidy and Ned. They’ll be tin and they’ll be eight come their next burreth-days, ‘plase the Lorrud’. They can hilp me now, they can. They sells ing-uns as well. I ropes ‘em for ‘em...The three of us now makes 1s. and sometimes 1s. 6d. a day, and that’s grand doin’s.”

shillingin ja joskus 1shillingin ja 6 kymmensenttistä päivässä ja se on suuri ansio se.”

Mayhewin haastatteluissa nuoret tytöt kertoivat vanhempiensa kohtelevan heitä hyvin, kunhan vain työ sujui toivotulla tavalla.⁴² Vesikrasseja kadulla myyvä tyttö kertoi äidistään seuraavasti:⁴³

”Annan aina ansaitsemani rahat äidille, koska hän on niin hyvä minua kohtaan. Äiti ei hakkaa minua usein, mutta kun hän niin tekee, hän ei leiki kanssani.”

Tyttöjen työssäkäynnin alku merkitsi selvää asenteiden muuttumista vanhempien ja lapsen välillä. Työssäkäyvä nuori tyttö oli perheen muiden elannonhankkijoiden kanssa tasavertaisessa asemassa ja häneen suhtauduttiin lähinnä työn tuottavuuden perusteella. Tytöistä oli tullut, sekä vastuunsa puolesta että vanhempien silmissä, pieniä aikuisia, joihin vanhemmat suhtautuivat silloin tällöin melko julmasti: liian pienistä päivän ansioista seurasi kotona väkivaltainen kohtelu, joten oli viisaampaa viettää yö ulkosalla.⁴⁴ Vanhempiensa tahdosta kukkienmyyjänä työskennellyt tyttö oli kovien ansiovaatimusten tähden ryhtynyt prostituoiduksi vanhempiensa sitä ehkä tiedostamatta. Rahaa ei saanut tälläkään keinolla aina riittävästi ja tyttö jätettiin tästä syystä kotonaan ilman ruokaa. Loppujen lopuksi tyytymätön isä esti tytärtään pääsemästä kotiinsa. Haastatteluhetkellä neljätoistavuotias tyttö kertoi Mayhewille myyneensä kadulla kukkia neljän vuoden ajan. Mayhew raportoi tytön kohtalosta:⁴⁵

---

⁴² Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.45, 136.

⁴³ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.152: ”I always give mother my money she’s so very good to me. She don’t often beat me; but when she do, she don’t play with me.”

⁴⁴ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. II, s.157; Hewitt, *Pinchbeck, Children in English Society*, Vol. II, s.498.

⁴⁵ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.136: ”She was sent out into the streets by her father and mother, at the age of nine, to sell flowers. Her father used

”Isä ja äiti lähettivät tyttönsä kadulle kukanmyyntiin, kun tyttö oli yhdeksän vuotias. Hänen isänsä tapasi antaa tytölle rahat kukkien oston ja tyttö vei päivän myyntiansionsa kotiin vanhemmilleen. Tyttö oli usein ulkona yli puolen yön ja harvoin tai tuskin koskaan pääsi kotiin ennen yhdeksää... Hän ei voinut varmasti sanoa tiesivätkö vanhemmat millä keinoin tyttö sai rahat, jotka hän vei heille kotiin. Tyttö oletti, että vanhempien oli täytynyt arvella mitä tytär puuhasi. Isä ei antanut tytölle illallista, jos tämä ei tuonut kotiin ”rutkasti rahaa”.”

Perheiden tyttäret saivat kokea ehkä poikia selvemmin sen, että olivat kotona asuessaan enemmänkin rasitteena. Hugh Cunninghamin mukaan perhetalous ei saavuttanut todennäköisesti milloinkaan taloudellista hyötyä lasten työstä ja kotoalähtöikä osoittaa ajankohdan, jolloin lasten oli viimeistään elätettävä itsensä ilman vanhempien tukea. Etenkin tyttöjen osalta perheen oli mahdotonta saada taloudellista hyötyä, koska nämä tekivät kotona ollessaan palkatonta kotityötä ja ansiotyöstäänkin ansaitsivat poikiin verrattaessa vähemmän. Eräät vanhemmat lähettivät 9-vuotiaan tyttärensä pois kotoaan palkattomaksi palvelijaksi juuri sen tähden, että välttyivät lapsen ylläpitovelvollisuudelta. Esimerkkitapauksessa tytön nuori ikä hätkähdyttää, tosin tiedetään, että työväenluokan tytöille palvelijan ammattiin lähteminen oli täysin normaalia näiden ollessa 12-13-vuotiaita.⁴⁶ Itsenäinen elämä saattoi tuntua näistä tytöistä houkuttelevalta, koska elämä ja kotityöt äidin valvovan silmän ja jatkuvan komentelun alaisena oli rasittavaa. Monasti kotoalähtöiän

---

to supply her with the money to buy the flowers, and she used to take the proceeds of the day's work home to her parents. She used to be out frequently till past midnight, and seldom or never got home before nine... She could not state positively that her parents were aware of the manner in which she got the money she took home to them. She supposes that they must have imagined what her practices were. He used to give her no supper if she "didn't bring home a good bit of money." ; James walvin mukaan alemman työväestön perheissä äidit saattoivat rohkaista tyttäriään ryhtymään prostituoiduiksi; Walvin, *A Child's World*, s.144.

⁴⁶ Destiny Obscure, s.62; Dyhouse, *Girls Growing up in Late Victorian and Edwardian England*, s.9; Cunningham, "The Employment and Unemployment of Children", s.123.

koittaessa äidin ja tyttären väliset suhteet olivatkin viilentyneet. Elämä ei ollut kodin ulkopuolella kuitenkaan ruusuista, sillä tytöille maksettavat palkat olivat vaatimattomia ja yksineläjä oli melko turvattomassa asemassa ilman perheen tarjoamaa turvaa ja seuraa.⁴⁷

Naisväen tulehtuneet suhteet eivät estäneet äitejä puolustamasta tyttärensä oikeuksia tilanteen sitä vaatiessa. Äitien onkin todettu olleen arkipäivän uhraustensa takia se vanhemmista, johon lasten puolelta liittyivät vahvimmat tunnesiteet sen jälkeen, kun nämä olivat lähteneet vanhempiensa kodista. 1800-luvun monissa muistelmissa työväestön isät sen sijaan kuvataan usein tunteettomiksi vaimojaan ja lapsiaan kohtaan. Negatiivisiin muistoihin on varmasti syynsä, sillä miesten raskas työ ja sen vastapainona harrastettu runsas alkoholinkäyttö sivuvaikutuksineen vaati perhe-elämästä veronsa. Silti muistelmista löytyy mainintoja lastensa kanssa leikkivistä kaverillisista isistäkin. Myös Mayhew sai haastatteluissaan myönteisiä lausuntoja perheenisistä, jotka olivat olleet huolehtivaisia ja kiintyneitä lapsiinsa.⁴⁸

3. ELÄMÄ ILMAN VANHEMPIA

3.1. ERILAISIA ELÄMÄNTAPOJA JA KOHTALOITA

Työväenluokan ja etenkin sen köyhimmän väestönosan tyttöjen elämän alkuvuosien tarkastelussa havaittiin, että nämä joutuivat itsenäistymään olosuhteiden pakosta hyvin varhaisessa elämänvaiheessa. Perheiden

---

⁴⁷ Destinytiny Obscure, s.65; Davidoff, Leonore, ”The Family in Britain”, The Cambridge Social History of Britain 1750-1950, Thompson, F.M.L. (ed.), Vol. II, Cambridge, 1990, s.93; Dyhouse, Girls Growing up in Late Victorian and Edwardian England, s.17-19.

⁴⁸ Destiny Obscure, s.229, 233-236; Tilly, Scott, Women, Work & Family, s.142; Isän ja lasten suhteista: Mayhew, London Labour and the London Poor, Vol. I, s.467, 483; Vol. II, s.506.

toimeentulo vaati sen kaikilta jäseniltä työpanosta, mikä ensin velvoitti tyttöjä kodin piirissä lasten- ja kodinhoitajina ja vähän myöhemmin he lähtivät palkkatyöhön tai ainakin asumaan eroon perheestään. Vastuu, tehtävät ja kokemukset muokkasivat alle kymmenvuotiaista tytöistä pieniä aikuisia, jollaisiksi heidät vanhempien ja työnantajienkin taholta luokiteltiin. Tyttöjen kohtelu oli tästä syystä melko ankaraa ja saattoi tehdä elämästä todella raskasta. Kun Mayhew kirjoitti Lontoon kaduilla haastattelemistaan katulapsista, hän totesi, että välinpitämättömyys, väkivalta ja laiminlyönnit sekä vanhempien että työnantajien puolelta ajoivat lapsia kaduille.⁴⁹ Rosemary O'Day kirjoittaa, että ”lasten on mahdotonta suojella omia etujaan ja selvitä itsenäisesti ilman vanhempien avustusta”,⁵⁰ mutta kuten 1800-luvun puolivälin Lontoossa havaittiin, kaupungissa oli tuolloin arviolta 30 000 irtolaisina elävää katulasta.⁵¹ Kohtalotovereiden suuri määrä ja varhainen itsenäistyminen auttoivat lapsia selviytymään, tosin vaihtelevalla menestyksellä.

Sosiaalireformaattorit ja hyväntekeväisyysjärjestöjen edustajat yrittivät tahoillaan keksiä katulapsiongelmaan ratkaisua, koska lasten pelättiin ajautuvan ennen pitkää rikollisuuteen ja paheisiin ja tämä puolestaan oli uhka yhteiskuntajärjestykselle. Hyväntekeväisyysjärjestöt ja yksityiset ihmiset koittivat välittää katulapsille kohdistettua apua eri tavoin kuin köyhäinhoitoviranomaiset, joiden metodeja jotkut aikalaisista luonnehtivat raakalaismaisiksi ja tunteettomiksi.⁵² Köyhäintalon ja sen ankean arjen tilalle lapsille yritettiin tarjota kodin turvaa ja kouluissa moraalikasvatusta

⁴⁹ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.468-469; Kts. myös Walvin, *A Child's World*, s.150.

⁵⁰ O'Day, *The Family and Family Relationships*, s.165.

⁵¹ Hopkins, *Childhood Transformed*, s.194; Rose, Lionel, *The Erosion of Childhood: Child Opression in Britain 1860-1918*, London, 1991, s.80. Tässä pro-gradussa irtolaislapsilla tarkoitetaan niitä, jotka olivat ajautuneet jostain syystä elämään Lontoon kaduille ilman vanhempien tai sukulaisten avustusta ja hankkivat usein hyvin niukaksi jääneen toimeentulonsa tilapäistöillä tai rikollisin keinoin.

⁵² Lordi Ashley oli jo 1830-luvulla ottanut esiin katulapsiongelman, koska oli monien muiden aikaistensa tavoin huolestunut mahdollisesta uhkasta, jota nämä ”isännättömät koirat” yhteiskunnalle aiheuttaisivat. Asian tiimoilta syntyi viisi vuotta myöhemmin, 1835, *London City Mission*-hyväntekeväisyysseura, joka tähtäsi Lontoon slummialueiden lasten ”pelastamiseen”: Cunningham, *The Children of the Poor*, s.103-104, 108.

ja työtaitoja tulevaisuuden tehtäviä varten. Vuosisadan alkupuoliskolla lasten suojelupyrkimykset jäivät pääasiallisesti hyväntekeväisyysseurojen varaan, jotka kohdistivat rajallisin varoin rahoitettua toimintaansa kuitenkin enimmäkseen nuorisorikollisiin.⁵³ Viktoriaanisen ajan köyhäinhuoltokäytäntöä on kritisoitu siitä, että vaikka orvoista ja hädänalaisista lapsista pidettiin huolta köyhäintaloissa, ei apua annettu niille lapsille, jotka olisivat tarvinneet sitä vielä perheissä asuessaan. Tähän oli syynä vuoden 1834 köyhäinhuoltolain uudistus, joka vähensi köyhäintalojen ulkopuolelle annettun avun minimiin. Kun vanhemmat eivät kyenneet huolehtimaan kotona jälkikasvustaan, ajoivat puute ja kurjuus lapset lopullisesti kaduille.⁵⁴ Friedrich Engelsin Englannin työväestön elinolosuhteista raportoivassa teoksessa *The Condition of the Working Class in England* kuvataan erään yksinhuoltajaäidin poikien puutteellisia kotiolosuhteita. Pojat joutuivat tammikuussa vuonna 1844 poliisin kiinniottamiksi varastettuaan lihakauppiaalta vasikansorkan. Kurjat kotiolosuhteet paljastuivat, kun viranomaiset selvittivät poikien rikosta. Ilmeni, että poikien leskeksi jääneellä äidillä oli yhdeksän lasta kasvatettavanaan äärimmäisen köyhissä olosuhteissa.⁵⁵

”Kun poliisi tuli hänen luokseen, hän löysi naisen kuuden lapsensa kanssa kirjaimellisesti toisiinsa painautuneina pienestä takahuoneesta, jossa ei ollut muita huonekaluja kuin kaksi vanhaa kaislapohjaista, istuinosansa menettänyttä tuolia ja pieni, kahdella rikkinäisellä jalalla varustettu pöytä sekä rikkinäinen kuppi ja pieni astia...Nainen kertoi poliisille, että hänen oli ollut vuosi sitten pakko myydä sänkynsä ostaakseen ruokaa. Sänkyvaatteet hän oli pantannut myös muonaa saadakseen.”

⁵³ Hopkins, *Childhood Transformed*, s.195.

⁵⁴ Walvin, *A Child's World*, s.149-151; O'Day, *The Family and Family Relationships*, s.230; Davidoff, ”The Family in Britain”, s.122; Hopkins, *Childhood Transformed*, s.166-167.

⁵⁵ Engels, *The Condition of the Working Class in England*, s.65.

Ylläolevassa lainauksessa kuvatun leskiäidin lapsia siis vielä kurjemmassa asemassa olivat ne, joilla ei ollut vanhempia tai kotia, mihin palata. Kadulla eläessään orvot, aviottomat, hylätyt ja kotoaan tai työpaikastaan karanneet lapset olivat lainsuojattomassa asemassa, koska vuoden 1824 irtolaislaissa ulkona nukkuminen ja myyntityön harjoittaminen ilman lupaa oli kielletty. Lain pykälää vastaan rikkovia oli kuitenkin niin paljon, että viranomaisten oli mahdotonta estää irtolaisia elämästä omalla, kielletyllä, tavallaan. Tähän he olivat osittain pakotettujakin, koska köyhäintaloista ei aina löytynyt paikkaa kaikille tarvitseville ja esimerkiksi orvoiksi jääneillä aviottomilla lapsilla ei ollut mahdollisuutta päästä orpokoteihin: yhteiskunta halusi rangaista lasta sen tähden, että tämän vanhemmat olivat toimineet yhteiskunnan moraalin vastaisesti. Tällainen suhtautumistapa liittyi viktoriaanisen kauden jälkipuolella suosiota kasvattaneeseen ajatukseen, jossa kaupunkiköyhälistön uskottiin taantuvan kehityksessään. Ajateltiin, että köyhien keskuudessa muun muassa alkoholismi, rikollisuus ja prostituutio taantumista, degeneraatiota, aiheuttavina periytyivät niin että seuraava sukupolvi oli aina edeltäjänsä heikompi ja turmeltuneempi. Tästä syystä siis aviottomaan lapseen suhtauduttiin hyvin negatiivisesti, koska ajateltiin, että lapsesta tulisi aikuisena vanhempiensa kaltainen, eikä tämän ”moraalitonta” elämää haluttu tukea millään tavoin.⁵⁶

Nuorten tyttöjen Mayhewlle kertomista elämäntarinoista saa käsityksen niistä syistä ja tapahtumista, jotka pakottivat tytöt sanomaan hyvästit entiselle elämälleen ja aloittamaan uuden ja epävarmuutta täynnä olevan irtolaisen elämän Lontoon kaduilla. Mayhewlle kerrottiin, kuinka elämä kotona uuden äitipuolen kanssa oli osoittautunut tämän ilkeyden ja väkivaltaisuuden takia mahdottomaksi. 15-vuotias tyttö oli sitä mieltä, että ei voinut enää koskaan palata kotiinsa. Toinen haastateltava kertoi myös joutuneensa kärsimään äitipuolensa väkivallasta ja isänsä alkoholismista.

---

⁵⁶ Hopkins, *Childhood Transformed*, s.195, 199; Hewitt, Pinchbeck, *Children in English Society*, Vol. II, s.583-584; Kaupunkiköyhälistöön liitetystä degeneraatioajattelusta: Stedman Jones, *Outcast London*, s.128, 286-287.

Molemmat tytöt olivat haastatteluhetkellä viettäneet jo vuosia irtolaisina.⁵⁷ He saivat lisää kohtalotovereita työistä, jotka karkasivat työstään tehtaista, ammattimestarinsa opista tai palveluspaikoistaan raskaan työn ja huonon kohtelun uuvuttamina. Ristiriitatilanteita työnantajan ja tyttöjen välillä on arveltu syntyneen siitä syystä, että tyttöjen lähtökohdat, alhainen sosioekonominen tausta, kokemattomuus ja kouluttamattomuus aiheuttivat sopeutumisongelmia uudessa työympäristössä. Työnantajan väkivaltainen käytös palkollisia kohtaan sai jatkua jonkin aikaa, koska 1800-luvulla lapset olivat tottuneet ruumiillisen rangaistuksen käyttöön.⁵⁸ Palveluspaikastaan työnantajensa väkivallankäytön tähden lähtenyt tyttö kertoi kokemuksestaan. Hän oli kestänyt huonoa kohtelua puoli vuotta ennen kuin päätti jättää työnsä:⁵⁹

”Kun olin kymmenvuotias minut lähetettiin yleispalvelijaksi pikkukauppiaan perheeseen. Se oli rankka työpaikka ja emäntäni kohteli minua julmasti, usein lyöden...Kestin emäntäni huonoa kohtelua puoli vuotta. Hän hakkasi minua kepeillä ja myös käsillään. Olin musta ja sininen ja lopulta karkasin talosta.”

Palveluspaikastaan karanneet tytöt jäivät ilman tärkeää palvelustodistusta, joka helpotti huomattavasti uuden työ- tai palveluspaikan löytymistä. Varattomina, kouluttamattomina ja ilman työtodistuksia tyttöjen ei ollut helppo aloittaa uutta elämäänsä.⁶⁰ Turvallisessa perhepiirissä elänyt nuori

⁵⁷ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. III, s.402-404; Äitipuolten väkivaltaisen käytöksen syynä saattoi olla se, etteivät nämä uudelleen avioituttuaan kokeneet velvollisuudekseen huolehtia äidinroolista. Kodinhoitovelvollisuudet ja työ kodin ulkopuolella kuuluivat luonnollisena osana hänen vaimon rooliinsa, mutta vieraan lapset olivat ehkä vain lisärasite, jota kohdeltiin huonosti.

⁵⁸ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. III, s.375; Hopkins, *Childhood Transformed*, s.117; Davidson, *Caroline, A Woman's Work is Never Done: A History of Housework in the British Isles 1650-1950*, London, 1982, s.165-166.

⁵⁹ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.412: ”When I was ten I was sent to service as maid of all-work, in a small tradesman's family. It was a hard place, and my mistress used me very cruelly, beating me often... I stood my mistress's ill-treatment for about six months. She beat me with sticks as well as with her hands. I was black and blue, and at last I ran away.”

nainen, joka huomasi orvoksi jäätyään olevansa ilman kotia ja työtä oli katuelämään astuessaan kuin ‘Liisa ihmemaassa’: piti etsiä majapaikka ja hankkia jollakin tavoin rahaa leivänostoon. Kun palvelijanpaikkaa ei löytynyt, täytyi keksiä jotakin muuta työtä. Eräs tyttö oli päätenyt kukkienmyyjäksi, mutta kausityö ei turvannut tulevaisuutta ja aiheutti tytölle suurta huolta.⁶¹

”Olisin voinut mennä palvelijaksi, mutta kukaan ei huolinut minua ilman palvelustodistusta enkä tuntenut ketään, joka sellaisen olisi voinut minulle antaa...Lopulta, kun kaikki rahani olivat juuri loppuneet, tapasin kadulla nuoren naisen ja pyysin häntä kertomaan minulle, mistä saisin majapaikan. Hän käski minua lähtemään kanssaan ja hän näyttäisi minulle naisille ja tytöille tarkoitetun kunniallisen majatalon. Majatalossa naiset neuvoivat minua ryhtymään kukkienmyyjäksi, kun en voinut saada muuta työtä...Mitä tekisin, en tiedä — en kestä edes ajatella asiaa.”

Irtolaisiksi ajauduttua elanto yritettiin hankkia kaikin mahdollisin keinoin ja suurkaupunki Lontoo tarjosikin joukon erilaisia tilapäistöitä. Pienillä säästöillä pystyi ostamaan tuotteita, vaikkapa tulitikkuja, myytäväksi tai myytävät tavarat tehtiin itse. Päivästä toiseen selvittiin kaupustelulla tai varastamalla, kerjäämällä ja prostituutiolla. Kouluttamattoman työväestön työtilaisuudet vaihtelivat kausittaisesti, eikä työttömyys ollut lainkaan

---

⁶⁰ Palvelijojen heikko oikeusturva antoi 1800-luvun jälkipuoliskolla hyväntekeväisyysyhdistyksille aihetta ryhtyä toimenpiteisiin, jolloin Lontoossa perustettiin *Metropolitan Association for Befriending Young Servants* ja *Girls Friendly Society* yhdistykset. Nämä tarjosivat suojapaikan ja koulutusta köyhille, palvelijoina työskenteleville tytöille sekä myös niille, jotka tulivat metropolin ulkopuolelta Lontooseen työnhakuun: Hopkins, *Childhood Transformed*, s.202.

⁶¹ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.483: ”I could have got a place, but nobody would have me without a character, and I knew nobody to give me one... At last, when my money was just gone, I met a young woman in the street, and I asked her to tell me where I could get a lodging. She told me to come with her, she would show me a respectable lodginghouse for women and girls...The women in the house advised me to take to flower-selling, as I could get nothing else to do...What I shall do I don't know — I can't bear to think on it.”

vieras ilmiö. Jo köyhäinhoitouudistusta valmisteltaessa 1830-luvulla oltiin kiinnitetty huomiota lasten ja naisten työtilaisuuksien määrän vähyyteen ja suureen työttömyyteen. Ongelma oli erityisen suuri Lontoossa, jossa alle 14-vuotiaat nuoret muodostivat kolmanneksen väestöstä. Suurin osa näistä lapsista oli vailla ammattitaitoa, mikä tietenkin heikensi ansiomahdollisuuksia.⁶² Eräs työttömäksi jäänyt tyttö kertoi myyneensä kaikki vaatteensa viimeisenä selviytymiskeinonaan ja olleensa ruuatta ja asunnottomanakin jonkin aikaa. Epätoivoisesta tilanteestaan huolimatta, tyttö ei ollut ryhtynyt prostituoiduksi, vaikka tiesi, että olisi elänyt ansioilla mukavammin:⁶³

”Luovuin kaikista vaatteistani ja nyt minulla ei ole jäljellä muita, kuin mitä minulla on päälläni...Olen ollut kiltti tyttö kaikkien koettelemusteni aikana. Olisin pärjännyt paremmin, jos olisin ryhtynyt prostituoiduksi. Minun ei tarvitsisi olla täällä, jos olisin päättänyt luopua siveellisyydestäni...”

Samassa tilanteessa oli ollut 20-vuotias orvoksi ja kodittomaksi jäänyt nuori nainen, joka oli onnellinen siitä, että ei ollut ryhtynyt, kiusauksesta huolimatta, prostituoiduksi:⁶⁴

”Luovuin laatikollisesta hyviä vaatteitani elättääkseni itseni; ensin meni yksi hame sitten toinen. Jouduin moniin kiusauksiin, mutta olen iloinen voidessani sanoa, että olen pysynyt siveellisenä.”

---

⁶² Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.470-471, 478, 483; Vol. III, s.402-405; Stedman Jones, *Outcast London*, s.12, 40-41,71-72; Cunningham, ”The Employment and Unemployment of Children”, s.133-136.

⁶³ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. III, s.427: ”I made away with what little clothes I had, and now I have got nothing but what I stand upright in... I have been a good girl in all my trials. I might have been better off if I had chosen to take to that life. I need not have been here if I had chosen to part with my character.”

⁶⁴ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. III, s. 416: ”I parted with a good box of clothes to keep myself; first one bit of dress went, and another. I was exposed to many a temptation, but I have kept my character, I am happy to say.”

Lontoon irtolaistytöillä oli uuden tilanteensa alussa valittavanaan kaksi eri tapaa jatkaa elämäänsä. Luultavasti enemmistö yritti aluksi selvittää itsenäisesti ja hankkia toimeentulonsa laillisin keinoin, mutta jo pelkästään tyttöjen ja naisten heikko työtilanne, sekä koulutuksen puute tekivät yrityksestä vaikean. Tässä vaiheessa tapahtui selkeä jako kahden kohtalonvalinnan välillä. Osaa tytöistä houkutteli vapaa ja todellinen irtolaiselämä, jossa paikasta toiseen kuljettaessa yövyttiin majataloissa ja elanto hankittiin usein miten laittomin keinoin. Tähän elämään ennen pitkää liittyi myös prostituutio, joka oli ehkä valittavista viimeisin, mutta hyvin varteenotettava ansaitsemiskeino. Helmikuusta heinäkuuhun kestäneen seurapiirikauden aikana Lontoo tarjosi monenlaisia ansionhankintamahdollisuuksia ammattitaidottomille nuorille naisille (teko)kukkien myynnistä kadunlakaisuun, mutta seurapiirielämän hiljentyessä oli keksittävä uusia toimeentulokeinoja. Prostituutio oli yksi vaihtoehdoista, josta voitiin kuitenkin siirtyä heti muihin tehtäviin sellaisten ilmaantuessa.⁶⁵

Prostituutio oli varmasti suurin syy, mikä erotti osan kodittomiksi jääneistä tytöistä kohtalotovereistaan. Joillekin Mayhewn haastattelemille tytöille ajatus prostituoituna elämisestä oli niin vastenmielinen, että syvimmässä ahdingossakaan siihen ei turvaututtu. He yrittivät elää tilapäistöitä tekemällä tai turvautuivat köyhänapuun, mikä merkitsi sitä, että köyhäintalon porteista sisään astuessaan he luopuivat vapudestaan päättää omasta elämästään. Joillekin pelastuksen näiden kahden vaihtoehdon väliltä toi sukulaisten ja naapureiden apu. Tyttöjen turvallisuudesta ja tulevaisuudesta huolissaan olleet aikuiset avustivat näitä työpaikan hankkimisessa tai tarjosivat luotaan asuinpaikkaa.⁶⁶ Suurin osa

⁶⁵ Tilly, Scott, *Women, Work & Family*, s.117; Stedman Jones, *Outcast London*, s.34-35, 40.

⁶⁶ Sosiaalisesta turvaverkosta, kts. Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.135-136, 466; Vol. II, s.480, 506-507; Vol. III, s.415-416; Davidoff, ”The Family in Britain”, s.93-94: Davidoff korostaa aikuisten tarjoaman sosiaalisen turvan tärkeyttä lapselle, mikä oli tärkeintä silloin, kun ympäristö oli uusi ja ystäviä oli vähän tai ei

kodittomiksi jääneistä tytöistä joutui kuitenkin tekemään valinnan irtolaiselämän ja köyhäntalon välillä ja heidän kohdallaan voidaankin puhua sitten todellisista elämäntilanteista.

3.2. MAJATALOELÄMÄÄ IRTOLAISTYTTÖJEN TAPAAN

Kodittomien irtolaistytöjen päivittäisenä huolenaiheena oli suojan ja yösjän hankkiminen. Kun vakituisia tuloja ei ollut ja päivittäiset ansiot vaihtelivat sattumanvaraisesti ollen Mayhew'n sanoin ”onnen kauppa”, ei voitu ajatella vakituisen asuinhuoneen vuokrausta.⁶⁷ Lontoo tarjosi suojaattomille monenlaisia majoitusvaihtoehtoja. Vuonna 1820 oli kaupunkiin perustettu kodittomien köyhien turvapaikka, jossa ei voinut kysynnän runsaudesta johtuen viettää useampaa yötä peräkkäin, mutta köyhäntaloissa voitiin majoilla pidempiäkin ajanjaksoja. Olosuhteet vaihtelivat köyhäntalokohtaisesti niin, että jotkut saattoivat olla ”irtolaisen paratiiseja”, kuten eräs kulkurityttö totesi. Hän kertoi Mayhewlle, että tietyssä köyhäntalossa oli saanut hieman ruokaa tarvitsematta tehdä juuri minkäänlaista työtä ateriansa ansaitakseen.⁶⁸ Erilaiset yömajat ja majatalot, joita Lontoossa oli yli kymmentuhatta,⁶⁹ olivat puolestaan avoinna niille, joilla oli varaa maksaa yöpymisestään. Nämä paikat olivat irtolaisten suosiossa, koska täältä saatiin yösjän lisäksi seuraa ja hyviä ansionhankintavinkkejä kuten Mayhewlle kerrottiin:⁷⁰

---

lainkaan. Yksinäisyudentunteesta, kts. mm. Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.483; Vol. III, s. 160, 403, 487.

⁶⁷ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.471: ”The gains of this week are not necessarily the gains of the next; there is the influence of the weather; there may be a larger or a smaller number of hands ”taking a turn” at any particular calling this week than in its predecessor, and above all, there is that concatenation of circumstances, which street-sellers include in one expressive word-”luck”.”

⁶⁸ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. III, s.406.

⁶⁹ Hopkins, *Childhood Transformed*, s.271.

⁷⁰ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.413: ”Any body may call in the daytime at this house and have a halfpenny worth of coffee and sit any length of time until evening. I have seen three dozen sitting there that way, all thieves and bad girls. There are no chairs, and only one form in front of the fire, on which a dozen can

”Kuka tahansa voi piipahtaa päiväsaikaan sisään tähän majataloon ja juoda puolen pennin verran kahvia sekä viipyä iltaan asti. Olen nähnyt kolmisen tusinaa ihmistä, kaikki varkaita ja huonoja tyttöjä, jotka viettävät majatalossa aikaansa. Oleskelutilassa ei ole tuoleja, lukuunottamatta yhtä penkkiä takan edessä johon mahtuu tusinan verran istujia. Muut istuvat lattialla pitkin huonetta niin lähellä tulta kuin mahdollista. He puhuvat paikoista, joista on hyvä varastaa.”

Irtolaisina vuosia viettäneille tytöille edellä kuvattu elämä majataloissa oli tuttua ja tyypillinen osa kodittoman arkipäivää, mutta uusille tulokkaille, kuten myös ylempien luokkien tarkkailijoille, olosuhteiden näkeminen tuotti jopa pieniä kauhun hetkiä. Ajanmyötä majataloelämään tottunut irtolaistyttö kertoi omista kaksitoistavuotiaan ensimmäisistä kokemuksista yöpaikassa.⁷¹

”Minulle naurettiin ja käskettiin kiroilla. Ne sanoivat. ‘Katsokaa tuota — säädyllystä hölmöä — joskus pahempaakin, kunnes vähitellen minusta tuli yhtä paha muiden kanssa. Tänä aikana näin kymmenen ja kaksitoistavuotiaiden poikien ja tyttöjen nukkuvan yhdessä, mutten nähnyt siinä mitään väärää. En ollut ennen karkaamistani koskaan aikaisemmin kuullut näistä paikoista...Näin vielä melkein lasten välillä tapahtuvan sellaisia asioita, joita en voi

---

sit. The others sit on the floor all about the same room, as near the fire as they can... They talk about where there is good places to go and thieve.”; Kts. Chadwick, Report on the Sanitary Condition of the Labouring Population of Great Britain, s.417: Chadwickin mukaan majatalot olivat ‘ansionhankintavinkkien’ keskuspaikkoina varsinaisia nuorten rikollisten kouluja.

⁷¹ Mayhew, London Labour and the London Poor, Vol. I, s.413: ”I was laughed at, and was told to swear. They said, ‘Look at her for a d—modest fool’—sometimes worse than that, until by degrees I got to be as bad as they were. During this time I used to see boys and girls from ten and twelve years old sleeping together, but understood nothing wrong. I had never heard of such places before I ran away... I saw things between almost children that I can’t describe to you—very often I saw them, and that shocked me.”

kuvailla teille — näin niiden tapahtuvan usein ja se järkytti minua.”

Olosuhteet pakottivat nopeasti oppimaan ja tottumaan irtolaiselämän viettoon: kuukauden kuluttua ensimmäisestä majatalossa viettämästään yöstä, talon tapahtumia kauhistellut tyttö solmi suhteen itseään kolme vuotta vanhemman pojan kanssa.⁷²

”Kuukauden lopulla, kun minut oli hakattu, tapasin nuoren viisitoistavuotiaan miehen — itse olin kaksitoistavuotias — ja hän suostutteli minut kumppanikseen. Pysyin hänen luonaan samassa majatalossa kolmen kuukauden ajan eläen hänen kanssaan kuten vaimo, uskollisena hänelle, vaikka olimme vain lapsia.”

Ylempien luokkien kauhistuksena olivat majatalojen epähygieeniset olosuhteet ja vielä epämiellyttävämpi ajatus oli kuvitella kymmenien miesten, naisten, tyttöjen ja poikien nukkuvan samoissa saleissa ja samoissa sängyissä. Friedrich Engels kuvasi majatalojärjestelyitä Lontoosta seuraavasti:⁷³

”Nämä talot ovat täynnä sänkyjä kellarista ullakolle asti. Yhdessä huoneessa on neljä, viisi tai kuusi sänkyä; niin monta kuin sisään saadaan ahdetuksi. Jokaiseen sänkyyn kasataan neljä, viisi tai kuusi ihmistä — niin monta kuin saadaan mahdutetuksi. Sairaita ja terveitä, nuoria ja vanhoja, juopuneita ja selviä, miehiä ja naisia laitetaan erottelematta samoihin sänkyihin tulojärjestyksessä.”

---

⁷² Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.413: ”At the month’s end, when I was beat out, I met with a young man of fifteen — I myself was going on to twelve years old— and he persuaded me to take up with him. I stayed with him three months in the same lodging-house; living with him as his wife, though we were mere children, and being true to him.”

⁷³ Engels, *The Condition of the Working Class in England*, s.66.

Kuten irtolaistytön kertomuksesta kävi aiemmin ilmi, syntyi Engelsing kuvaamissa olosuhteissa sukupuolisuhteita, joilla ei ollut välttämättä mitään tekemistä seurustelusuhteen tai avioliittohankkeiden kanssa. Sukupuolisuhteen syntymisen jälkeen nuoret pojat katsoivat kuitenkin olevansa tyttöön nähden omistussuhteessa, mikä tulee hyvin esiin irtolaistytön kertomuksessa.⁷⁴

”Minulla oli kumppani heinänteossa ja muutaman päivän kuluttua hän vei neitsyyteni. Hän sanoi isännälle, että kuuluin hänelle. Hän ei sanonut, että olin hänen vaimonsa. He eivät kutsu meitä vaimoikseen. Elin yhdessä hänen kanssaan pitkän aikaa ollen kuten vaimo...Emme koskaan puhuneet naimisiinmenosta. En välittänyt siitä, koska en ajatellut sitä. Asuin hänen kanssaan ja olin hänelle uskollinen kunnes hän karkasi heinänteko-aikaan vuonna 1848.”

Tyttöjen näkökulmasta tarkasteltuna kumppani otettiin seuran ja turvan takia ja pojat etsivät itselleen seuralaista elannonhankintaan. Nuorten parien avoliitoissa kummallakin oli velvollisuus hankkia osuutensa yhteisestä elannosta. Tytöt yrittivätkin kaikin keinoin suoriutua kuuliaisesti ansionhankintatehtävästään ja tarpeen tullessa turvaututtiin pikkurikoksiin ja prostituutioon.⁷⁵ Majataloon oli turha palata rahattomana, koska epäonnistuminen merkitsi selkäsaunaa.⁷⁶

---

⁷⁴ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. III, s.403: ”I had a mate at haymaking, and in a few days he ruined me. He told the master that I belonged to him. He didn't say I was his wife. They don't call us their wives. I continued with him a long time, living with him as his wife...We never talked about marrying. I didn't care, for I didn't think about it. I lived with him, and was true to him, until he ran away in haymaking time in 1848.”

⁷⁵ Myös Rosemary O'Day on sitä mieltä, että prostituutiolla hankittu ruoka ja kodin lämmitys ei koitunut köyhimmässä perheissä parisuhteelle ongelmaksi; O'Day, *The Family and Family Relationships*, s.239.

⁷⁶ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.413: ”Many a girl—nearly all of them—goes out into the streets from this penny and twopenny house, to get

”Monet tytöistä — melkein kaikki heistä — lähtevät näistä pennin tai kahden taloista kadulle hankkimaan rahaa prostituutiolla mielitietyilleen. Jos tyttö ei saa hankituksi rahaa, hänen täytyy varastaa jotakin tai muuten kumppani hakkaa tytön, kun tämä palaa kotiin.”

Nuorten naisten aikaisempiin elämäkokemuksiin verrattaessa tilanne ei siten paljon muuttunut. Väkivaltaa käyttäneiden ja ansiohin tyytymättömien vanhempien rooli siirtyi tytön suojelijalle ja kumppanille. Tyttöjen elämäkohtaloissa ratkaiseva tekijä näyttää olleen sosiaalisen turvaverkoston olemassaolo tai sen puuttuminen. Kodeissa ainakin sisarukset tarjosivat kaivattua seuraa, mutta kodittomilta ja orvoiksi jääneiltä tämä turva puuttui. Miespuolinen kumppani oli turvan antajana välttämätön paha ja tämän täytyy olla myös vastaus siihen, miksi väkivallan takia kodeistaan ja työpaikaltaan lähteneet tytöt hyväksyivät sen käytön kuitenkin kumppaniltaan. Nuorilla miehillä saattoi olla etulyöntiasema seuralaisena voimakkuutensa tähden, mutta mikseivät tytöt muodostaneet keskenään ryhmiä⁷⁷, joista olisi saatu kaivattua turvaa katuelämän viettoon? Mayhewn haastattelemien irtolaistytöjen kertomuksissa ilmeni, ettei tytöillä ollut ystäviä ja yksinäisyys pelotti, mutta ystävyysuhteiden solmiminen toisten tyttöjen kanssa oli vaikeaa, koska he päivittäisessä ansionhankintatyössä olivat kilpailijoita keskenään. Kodittomat kohtalotoverit auttoivat kyllä uusia tulokkaita työelämän alkuun, mutta tiedettiin, että uusi yrittäjä oli uhka omalle toimeentulolle.⁷⁸ Miesseuralaisen hankkiminen oli siis helpompaa.

---

money for their favourite boys by prostitution. If the girl cannot get money she must steal something, or will be beaten by her 'chap' when she comes home.”

⁷⁷ Mayhewn haastattelemista irtolaistytöistä ainoastaan yksi mainitsi tyttöystävän olemassaolosta, kun irtolaistyttö kertoi olleensa kerjuumatkalla toisen tytön kanssa: Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. III, s.405.

⁷⁸ Kts. Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. II, s.506-507.

3.3. IRTOLAISTYTTÖJEN ARKEA

‘Ammattimaisille’ irtolaisille ei ollut tärkeää saada säännöllisen toimeentulon takaavaa työtä. Elämäntyylisiin kuului, että jonain päivänä juhlittiin ja seuraavan päivänä nähtiin nälkää. Yllätyksellinen elämä ja valinnanvapaus tekemisen ja olemisen suhteen kuuluivat irtolaisuuden ideaan ja oli joillekin syy jatkaa kiertelevää elämää.⁷⁹ Isänsä väkivaltaisen käytöksen tähden kotoaan lähtenyt tyttö kertoi rakastavansa muutamia vuosia jatkunutta irtolaiselämäänsä sen huonoista puolista huolimatta:⁸⁰

”En haluaisi ihan vielä luopua irtolaiselämästäni. Pidän niin kovasti maaseudulla olosta kesäaikaan. Pidän heinänteosta ja humalanpoiminnasta, koska se on hauskaa. Olen kuitenkin kyllästynyt nykyiseen olemiseeni. Tämä talvi rasittaa minua. Silti, jos minulla olisi kunnan vaatteet en luopuisi nykyisestä elämästäni. Olisin nytkin maaseudulla. Rakastan vaeltelevaa elämää ja tunnen oloni kurjaksi, kun en pääse kulkemaan.”

Tytön kertomuksesta ilmenee irtolaisten tapa liikkua paikkakunnalta toiselle työnhaussa tai pelkästään kulkemisen ilosta. Näin teki ainakin valtaosa miehistä, mutta hyvin nuorille kodittomille kulkeminen saattoi olla liian raskasta. Kun ruuansaanti oli epävakaa täytyi yleiskunnonkin olla heikko, mikä itsessään vaikutti lähdön siirtymiseen yhä kauemmaksi tulevaisuuteen. Monet olivat lisäksi joutuneet myymään tai panttaamaan vaatteitaan, joten varustuskaan ei suosinut kulkijaksi lähtöä. Vaelteleva elämä ei suosinut tyttöjä myöskään sen tähden, että yksin liikkuminen oli vaarallista. Kuten aiemmin tuli ilmi oli yleistä, että tytöillä oli nuori poika

---

⁷⁹ Stedman Jones, *Outcast London*, s.89-90.

⁸⁰ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. III, s.406: ”I shouldn’t like to give it up just yet. I do like to be in the country in the summer-time. I like haymaking and hopping, because that’s a good bit of fun. Still I’m sick and tired of what I’m doing now. It’s the winter that sickens me. Still, if I’d clothes I’d not give up my present life. I’d be down in the country now. I do love roving about, and I’m wretched when I’m not at it.”

kumppaninaan suojelijan tehtävässä. Nuoren irtolaismiehen kertomuksen perusteella saa käsityksen siitä, miten matkaseuralaisen hankinta käytännössä tapahtui.⁸¹

”Aamulla jouduin lähtemään köyhäintalosta ja liityin köyhäintalossa myös yönsä viettäneen nuoren naisen seuraan. Sanoin olevani matkalla Birminghamiin ja pyysin häntä lähtemään sinne kanssani. En ollut koskaan aiemmin tavannut häntä. Tyttö myöntyi ja lähdimme yhdessä kulkemaan kerjäten elantomme. Kuljimme yhdessä kuten mies ja vaimo ja teeskentelin olevani työtön matonkutoja. Nukuimme matkan aikana köyhäintaloissa ja majataloissa. Majataloissa elimme yhdessä kuten mies ja vaimo ja köyhäintaloissa meidät erotettiin toisistamme.”

Jos irtolaistytöt viettivät suurimman osan ajastaan pysytellen Lontoossa, niin ainakin kerran vuodessa humalanpoiminta sai sekä irtolaisväestön, että alemman työväenluokan massat liikkeelle. On arvioitu, että Lontoosta lähti sadonkorjuu-aikaan 20 000-30 000 ihmistä humalanpoimijoiksi. Työ ei ollut luonteeltaan raskasta ja siksi se sopi monen ikäiselle.⁸² Toisille humalanpoiminnasta saadut ansiot olivat talven turva, kuten eräs vanha kadunlakaisijainen kertoi, mutta vain ‘tätä hetkeä’ eläneelle irtolaistytölle ansioista oli iloa viikoksi.⁸³ Säästöjen puuttuessa irtolaiset kulkivatkin sitten pitkin vuotta rahan perässä: Talvella aikaa vietettiin Lontoossa, jossa yläluokka kokoontui seurapiiri-elämän pariin ja almuja

---

⁸¹ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. III, s.380: ”In the morning I was turned out, and after I had left I picked up with a young woman, who had slept in the union over-night. I said I was going on the road across country to Birmingham, and I axed (sic) her to go with me. I had never seen her before. She consented, and we went along together, begging our way. We passed as man and wife, and I was a carpetweaver out of employment. We slept in unions and lodging-houses by the way. In the lodging-houses we lived together as man and wife, and in the unions we were separated.”

⁸² Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.136; Stedman Jones, *Outcast London*, s.91.

⁸³ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. II, s.484; Vol. III, s.403.

sekä hyväntekeväisyyttä oli saatavilla maaseutuun verrattuna runsaammin. Kesällä kuljeskeltiin maaseudulla.⁸⁴

Kun tilapäistyöt ja kerjääminen eivät enää elättäneet, päätyivät irtolaistytöt prostituoiduksi. Ammatti ei ollut köyhistä perheistä tulleille lapsille vieras, sillä jo ennen irtolaiselämäänsä he olivat viettäneet aikaansa samoilla kaduilla, joissa prostituoidut tekivät työtään. Lähimmin ammatinharjoittamista seurasivat prostituoitujen lapset, jotka asuivat bordelleissa ja joiden tulevaisuus todennäköisesti liittyi prostituutioon ja rikollisuuteen. 'Suuret setelit' houkuttelivat ammatin pariin, mutta kokemuksen kautta opittiin, että työ oli raskasta, ansiot kaupungin köyhillä alueilla mitättömiä ja terveys kärsi sukupuolitaudeista.⁸⁵ Nuoren prostituoidun mukaan alkoholinkäyttö liittyi ammattiin, koska se auttoi kestämään henkisesti raskasta työtä.⁸⁶

”Ei kukaan — ei yksikään tyttö voi elää omani kaltaista elämää ilman alkoholia. Yhdenkään tytön tunteet eivät sallisi sitä. En ole koskaan tavannut sellaista tyttöä, joka ei olisi sanonut samaa....”

Nuorten prostituutio oli kaupungeissa yleistä ja etenkin Lontoossa erityisesti lapsiprostituutiota oli paljon. Nuorten naisten suojeleun perustetun hyväntekeväisyysjärjestön, *The London Society for the Protection of Young Females*, antamien tietojen mukaan vuonna 1835 Lontoossa oli noin 400 parittajaa, jotka välittivät 11-15-vuotiaita tyttöjä. Erään arvion mukaan vuosisadan puolivälin tienoilla kaupungissa oli noin

⁸⁴ Stedman Jones, *Outcast London*, s.89-90.

⁸⁵ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.60, 91, 134, 136, 386, 413; Vol. III, s.384-385, 404-406; Walvin, *A Child's World*, s. 144-145; Emsley, Clive, *Crime and Society in England 1750-1900*, Essex, 1987, s. 134-135: Prostituoitujen työstä teki raskasta naisten henkisten (luultavasti) kärsimysten lisäksi väkivalta, jonka kohteeksi joututtiin niin parittajien kuin asiakkaidenkin taholta.

⁸⁶ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. III, s.403-404: ”No one — no girl can carry on the life I do without drink. No girl's feelings would let her. I never met one but what said so...” Sama nuori nainen oli kuitenkin henkilökohtaisesti sitä mieltä, että alkoholinkäyttö oli yksi irtolaisen ja prostituoidun elämän hyvistä puolista, joten tytöt saattoivat juoda myös myyn kuin 'unohduksen' vuoksi.

30 000 prostituoitua.⁸⁷ Nuorten prostituoitujen kysyntä oli suurta, koska näiden oletettiin todennäköisimmin olevan vielä vailla sukupuolitauteja. Suosioon vaikutti sekin, että vuoteen 1871 asti sukupuoliyhteys yli kaksitoistavuotiaan kanssa oli laissa sallittu.⁸⁸

3.4. TURVAPAikka VANKILASTA

1830-luvulta aina vuosisadan puoliväliin asti poliisi- ja tuomioistuintoimintaa Lontoossa tehostettiin, kun kaupungistumisen ja köyhyyden pelättiin kasvattavan rikollisuutta. Lapset kuuluivat saman rangaistuskäytännön alaisuuteen kuin aikuisetkin ja lain mukaan jo 7-vuotiaat voitiin tuomita vankilaan, heille voitiin määrätä ruumiillinen rangaistus tai maastakarkoitus ja heidät voitiin tuomita jopa kuolemaan. Kuolemantuomioita pantiin tosin 1800-luvulla enää harvoin täytäntöön ja vuonna 1847 lapset ja aikuiset erotettiin eri rangaistuskäytännön alaisuuteen. Aktiivisen poliisitoiminnan ansiosta nuorten tyttöjen ja poikien irtolaisjoukot joutuivat erityishuomion kohteeksi ja yhä useampi joutui kiinniotetuksi, tuomittiin, vangittiin ja piilotettiin ”ongelmatapauksena” laitokseen tai vankilaan.⁸⁹ Yhteiskunta teki tässä karhunpalveluksen itselleen sekä tietysti lapsille. Jopa aivan turhasta, esimerkiksi leikkimisestä vangitut lapset oppivat rikoksenteon alkeet vankila-aikanaan ja vapauduttuaan olivat todellinen rasite yhteiskunnalle.⁹⁰ Ongelman

---

⁸⁷ Walvin, *A Child's World*, s.135-136.

⁸⁸ Hopkins, *Childhood Transformed*, s.119, 208-209.

⁸⁹ Walvin, *English Urban Life 1776-1851*, s.133-134; Walvin, *A Child's World*, s.159; Stack, John A., ”Reformatory and Industrial Schools and the Decline of Child Imprisonment in mid-Victorian England and Wales”, *History of Education*, 1994, Vol. 23, No. 1, s.60- 61: Vuosien 1856 ja 1875 välisenä aikana tyttöjä tuomittiin vähemmän kuin poikia. Voidaan olettaa, että trendi oli ollut sama muutamia vuosia aiemminkin Mayhewin haastattelujen teon aikana.

⁹⁰ Vuosisadan puolivälistä asti köyhien ja rikollisten lasten puolesta puhunut Mary Carpenter, oli erityisen huolestunut siitä, että ennen kuin lapset tuomittiin, he joutuivat odottamaan vankilaoloissa oikeudenkäyntiään jopa kuukausia. Tämä merkitsi hänen mielestään sitä, että huonot vaikutteet ehdittiin saamaan, vaikka lapsi lopulta olisi todettu syyttömäksi ja vapautettu: Selleck, R. J. W., ”Mary Carpenter: A Confident and Contradictory Reformer”, *History of Education*, 1985, Vol. 14, No.2, s.102.

tiedostamisen seurauksena mietittiin vaihtoehtoisia rangaistusmuotoja, joista piiskaaminen oli yksi suosituimmista. Tämä johtui siitä, että fyysisen rangaistuksen ojentavalla vaikutuksella oli yhteiskunnassa vankka kannattajakuntansa. Tytöille ja pojille oli perustettu vuosisadan alkupuoliskolla omia ojennuslaitoksia, mutta ne eivät tarjonneet kaikille tuomituille vaihtoehtoista paikkaa vankilan sijasta, eivätkä ne kurjien olosuhteidensa puolesta olleet parempia tavallisiin vankiloihin verrattuna.⁹¹ Vasta 1800-luvun toisella puoliskolla, kun hyväntekeväisyyspiireissä muun muassa Mary Carpenterin äänellä esitettiin, että ”köyhiäkin lapsia tuli kohdella lapsina”, huono-osaisten lasten elämänlaadun parantamiseksi ja katulapsiongelman ratkaisemiseksi ponnisteltiin tehokkaammin inhimillisempien ratkaisuvaihtoehtojen löytämiseksi vankilaanlähettämisen sijasta.⁹²

Vankilassaolo oli osa köyhimmän työväestön tyttöjen ja naisten arkipäivää, eikä tuomioita välttämättä pidetty lainkaan haitallisina. Irtolaistyttyjen tiedetään hakeutuneen vankilaan omasta tahdostaan, tahallisesti, kun prostituoidun elämä, epävakaa elanto ja yleinen kurjistuminen ajoivat epätoivon partaalle.⁹³ Kun mitään muuta ulospääsytietä vallitsevasta elämäntilanteesta ei keksitty, turvauduttiin tihutöihin, uhkailuun, näpistyksiin ja varkauksiin ja saatiin muutamiksi kuukausiksi vapaudelta tuntunut vankeusrangaistus, joka kuitenkin leimasi tuomitun loppuelämäkseen.⁹⁴ On todettu, että irtolaisnuoret tunsivat melko hyvin lain, jolloin tiedettiin millainen rikos kulloinkin piti tehdä, että saatiin

---

⁹¹ Hopkins, *Childhood Transformed*, s.196-198; Emsley, *Crime and Society in England 1750-1900*, s.227; Selleck, ”Mary Carpenter”, s.106: Lapsia lähetettiin Englannista rangaistussiirtoloihin Australiaan, mutta toiminta keskeytyi vuonna 1846 ja lopetettiin kokonaan vuonna 1852. Margaret Hewitt ja Ivy Pinchbeck esittävät, että nuorille maastakarkotus saattoi olla positiivinen tapahtuma, koska Englannissa heillä ei ollut välttämättä perhettä, ystäviä tai toivoa paremmasta tulevaisuudesta: Hewitt, Pinchbeck, *Children in English Society*, Vol. II, s.547.

⁹² Walvin, *A Child's World*, s.152-153; Stack, ”Reformatory and Industrial Schools and the Decline of Child Imprisonment in Mid-Victorian England and Wales”, s. 62-63: Stack kuvailee Mary Carpenteria nimikkeillä unitaristi, sosiaalireformaattori ja lasten hyvinvoinnin puolestapuhuja.

⁹³ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s. 136, 413.

⁹⁴ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s. 136, 413; Vol. III, s.405.

halutun pituinen rangaistus.⁹⁵ Suunnitelman vei loppuun yhteiskunnan aktiivinen kurinpito-organisaatio. Kaksikymmentävuotias irtolaistyttö kertoi omasta kokemuksestaan kuinka hän kulkuriystävänsä kanssa päätti hankkiutua vankilaan, kun elämä oli kurjimmillaan.⁹⁶

”...meillä oli tapana kerjätä yhdessä ja kulkea köyhäntalosta toiseen. Lopulta olimme niin kurjan näköisiä ja likaisia ja asiamme niin huonossa jamassa, että *päätimme* mennä kolmeksi kuukaudeksi vankilaan Battle’issä Sussexissa.”, ”...päätimme sen toisen tytön kanssa rikkoa pastorin ikkunat Battle’issä.”

Ankarimpienkin olosuhteiden aluevankilat, joihin pikkurikoksista lyhyitä tuomioita saaneet sijoitettiin, tarjosivat siis varteenotettavan vaihtoehdon elämälle muurien ulkopuolella tai köyhäntalossa. Vankilassa sairaat, raskaana olevat tai yleensä ottaen kurjassa olotilassa olleet naiset saivat sairaanhoitoa, turvaa ja lepoa ja myös vaatteet, ehkä ainoat laatuaan, saatiin pesettyä. Vankiloiden rangaistuslaitosfunktio jäi monilta huomaamatta tuomioiden lyhytkestoisuuden vuoksi. Naiset hyötyivät siitä, että mitään yhtenäistä ja tiukasti noudatettua vankilasäännöstöä ei ollut ja olemassaolevistakin säännöistä muokattiin sopivia kullekin vankilalle omaan tyyliin. Tilanpuutteesta kärsivissä vankiloissa ei voitu välttää vankien ja vankilaviranomaisten kanssakäyntiä ja naisvangit saivat mahdollisuuden vaikuttaa olosuhteisiinsa hyvinkin paljon. Työtä ei tarvinnut tehdä samaan tahtiin kuin köyhäntaloissa ja on todisteita siitä, että viranomaiset kohtelivat naisvankeja jopa liiankin suopeasti. Todennäköisesti 1800-luvun puolivälin köyhäntaloissa naiset joutuivat useammin viranomaisen mielivaltaisen käytöksen kohteeksi kuin

---

⁹⁵ Hopkins, *Childhood Transformed*, s.210.

⁹⁶ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. III, s.405: ”...we used to go begging together, and tramp it from one union to another. At last we got so ragged and dirty, and our things all got so bad, that we made up our minds to go in for three months into prison, at Battle, down in Sussex.”, ”...I and the other girl...determined to break the parson’s windows at Battle.”

kanssasisarensa vankiloissa.⁹⁷ Monet vankiloissa useita kertoja lyhyitä tuomioitaan kärsineet naiset olivat varmasti samaa mieltä näpistelystä muutamaksi kuukaudeksi vankilaan tuomitun nuoren naisen kanssa:⁹⁸

”Kyllä herra, pidin paljon vankilasta, koska minulla oli niin huonot vaatteet, että olin onnellinen päästessäni pois kadulta ihmisten ilmoilta.”

Irtolaiselämän todellisesta kurjuudesta tai naisvankiloiden suhteellisen siedettävistä oloista kertoo jotain se, että vankilatuomioiden päätyttyä tytöt yrittivät tehdä uusia rikoksia, jotta heidän ei olisi tarvinnut palata katuelämään. Kolmevuotisen irtolaiselämänsä jälkeen 16-vuotias tyttö oli halukas luopumaan irtolaisen elämäntavastaan ja sai rikoksillaan kolme perättäistä tuomiota ennen kuin joutui palaamaan vihaamaansa elämäntavan pariin. Tyttö kertoi Mayhewlle, kuinka oli onnistunut tavoitteissaan:⁹⁹

”Kolmannen vuoden lopulla varastin palan lihaa teurastajalta. Tein sen päästäkseni vankilaan. Olin kyllästynyt tuolloiseen elämäni enkä tiennyt siitä ulospääsykeinoa. Sain kuukauden tuomion varastamisesta. Kun pääsin vankilasta vietin kaksi päivää ja yhden yön kaduilla tekemättä mitään väärää ja sitten menin ja

---

⁹⁷ Zedner, *Women, Crime and Custody in Victorian England*, s. 141, 147, 170-172; Kts. Engels, *The Condition of the Working Class in England*, s.285: Köyhäntaloviranomaisten ja asukkaiden välisistä suhteista.

⁹⁸ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. III, s.405: ”Yes, sir, I liked prison very well, because I had such bad clothes; and was glad to be out of the way.”

⁹⁹ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.413: ”At three years’ end I stole a piece of beef from a butcher. I did it to get into prison. I was sick of the life I was leading, and didn’t know how to get out of it. I had a month for stealing. When I got out I passed two days and a night in the streets doing nothing wrong, and then went and threatened to break Messrs.— windows again. I did that to get into prison again; for when I lay quiet of a night in prison I thought things over, and considered what a shoking life I was leading, and how my health might be ruined completely, and I thought I would stick to prison rather than go back to such a life. I got six months for threatening. When I got out I broke a lamp next morning for the same purpose, and had a fortnight.”

uhkasin jälleen rikkoa Herrojen — ikkunat. Tein sen päästäkseni taas vankilaan, jossa olin illan hiljaisuudessa miettinyt asioita ja ajatellut, miten järkyttävää elämää vietin ja kuinka saattaisin menettää terveyteni. Ajattelin sitten, että olisin mielummin vankilassa kuin palaisin entiseen elämäni. Sain kuuden kuukauden tuomion uhkailusta. Päästyäni jälleen vapaaksi rikoin jälleen tuomion toivossa lampun ja sain kaksi viikkoa vankeutta.”

Mayhew kuuli tytön tarinan kolme vuotta tämän vankilasta vapautumisen jälkeen, jolloin tyttö edelleenkin vietti irtolaisen elämää. Tytön tarina osoittaa, että varattomuus, yksinäisyys ja kouluttamattomuus, jotka alunperin johtivat yksin ja turvattomiksi jääneiden tyttöjen irtolaisuuteen, pitivät otteessaan ja poispääsy kurjistavasta elämästä oli mahdotonta. Köyhyys ajoi naiset ja nuoret tytöt katuelämän, juopottelun ja prostituution maailmaan, toisin sanoen tekemään ”moraalisia rikoksia”, joista heitä sitten tuomittiin vankiloihin ja laitoksiin. Yhteiskunnan taholta naisten laitostamisella pyrittiin ojentamaan ja tekemään näistä kunniallisia kansalaisia. Laitosten ulkopuolella vankilan leimaamille naisille ei kuitenkaan tarjottu mahdollisuuksia aloittaa uutta elämää. Ajateltiin, ettei kerran ‘langennut’ nainen voinut enää koskaan täyttää naisen ihanteita, eikä tähän voitu sen tähden luottaa. Vasta 1800-luvun viimeisinä vuosina jotkut myötämielisimmät olivat valmiita myöntämään, että yhteiskunta teki moraalistaan luopuneille ja rikoksiin päätyneille naisille itse hallaa, kun esti näiden mahdollisuudet palata kunnialliseen elämään.¹⁰⁰

Kunniallisuuden vaatimukset olivat kovat ja slummien vaatimattomissa olosuhteissa asuvien oli lähes mahdotonta täyttää niitä. Pelkkä likainen ulkoasu riitti kertomaan kulloinkin kyseessä olleesta henkilöstä, että tämä ei ollut luottamuksen ja työhön palkkaamisen arvoinen.¹⁰¹ Kyseisen ajattelutavan kohteeksi oli joutunut myös eräs aiemmin itseään

---

¹⁰⁰ Zedner, *Women, Crime and Custody*, s.43-44.

¹⁰¹ Zedner, *Women, Crime and Custody*, s.30-31.

prostituutiolla elättänyt tyttö, joka toivoi voivansa aloittaa uuden elämän kunniallisessa ammatissa. Tyttö uskoi kurjan ulkonäkönsä estäneen työn saannin.¹⁰²

”En tiedä mitä voin tehdä, koska olen luopunut tavaroistani niin etten enää ole riittävän kunniallisen näköinen ompelutyön saantiin. Ja he katsovat sinua niin. Kaikki vaatteeni ovat menneet elannon hankintaan. Jos saisin itsestäni hieman siistimmän näköisen saattaisin ehkä saada jotain työtä.”

Irtolaistyttöjen antamista lausunnoista voi päätellä, että moni tunki ajautuneensa elämässään umpikujaan. Tulevaisuutta ei suunniteltu lainkaan ja elettiin epätoivoisina peläten tulevaa. Siirtolaiseksi lähteminen ja Australia antoivat joillekin toivoa mahdollisuuksista uuteen elämään, mutta kukaan Mayhewin haastattelemissa nuorista naisista ei ollut vakavasti suunnitellut lähtemistä Englannista.¹⁰³

4. PELASTAVA KÖYHÄINAPU?

4.1. KAMMOKSUTTU KÖYHÄINTALO

Viktoriaanisen aikakauden yhteiskunnalta tarjottu ‘sosiaaliturva’ perustui hyväntekeväisyyden ja kunnallisen köyhäinhoidon varaan. Vuosisadan ensimmäisinä vuosikymmeninä alettiin pohtimaan köyhäinhoidon uudelleenjärjestämistä, koska sen kustannukset näyttivät kasvavan ja

---

¹⁰² Mayhew, London Labour and the London Poor, Vol. III, s.417: ”...I don’t know what I shall do, for I have so parted with my things that I ain’t respectable enough to go after needlework, and they do look at you so. My clothes are all gone to live upon. If I could make myself look a little decent, I might perhaps get some work.”; Kts. myös Mayhew, London Labour and the London Poor, Vol. III, s.427.

¹⁰³ Mayhew, London Labour and the London Poor, Vol. III, s.386, 416, 402-404.

kuitenkin apu näytti riittämättömältä. Käytössä ollut avustusjärjestelmää pidettiin liian houkuttelevana ja sen pelättiin vierottavan perusluonteeltaan laiskoina pidettyjä alempien yhteiskuntaluokkien jäseniä kunniallisena pidetystä velvollisuudesta elättää itsensä ja perheensä ahkeralla työnteolla. Pelättiin, että köyhäinhoidon avustuksiin turvautuisi tulevaisuudessa yhä suurempi työläisten joukko, sellaisetkin, jotka eivät olisi ylempien luokkien mielestä apua tarvinneet. Köyhäinhoitolakiin kohdistuneen kritisoinnin tähden perustettiin vuonna 1832 toimikunta, *The Royal Poor Law Comission*, jonka tehtävänä oli selvittää miten köyhäinapujärjestelmä toimi seurakunnissa. Komissio laati selvityksistään raportin, jonka perusteella laadittiin uusi köyhäinhoitolaki, *The Poor Law Admendment Act*. Laki astui voimaan vuonna 1834.¹⁰⁴ Uudistus muutti köyhäinhoitoa siten, että apua pyrittiin antamaan vain köyhäintaloissa, joissa olosuhteiden tuli lain mukaan olla kurjemmat kuin köyhimmällä työväenluokan jäsenellä köyhäintalon ulkopuolella. Tämä oli mahdotonta toteuttaa käytännössä, koska suuri osa työväestöstä eli ainakin jonkun ajan vuodesta toimeentulon minimirajan alapuolella nälänhätää kärsien. Kun avun saajina olivat työikäisen väestön lisäksi sairaat, lapset ja vanhukset, edellytti se köyhäinapulaitosten viranomaisilta suunniteltuja suurempien voimavarojen käyttöä henkilöä kohden.¹⁰⁵ Laintulkinnassa jouduttiin tekemään joustoja myös muutoin, kun erityisesti syvinä työttömyyskausina kaikkia avuntarvitsijoita ei voitu ottaa köyhäintaloihin ja avustuksia jaettiin talon ulkopuolelle: lapset saivat suoraa avustusta ja vanhemmille järjestettiin tilapäistöitä vastineeksi tuesta.¹⁰⁶

Uutta köyhäinhoitolakia ja sen toimeenpanokeskusta, köyhäintaltoa, vihattiin ja kammoksuttiin työväestön kaikkien kerrosten keskuudessa. Tiukka kuri, univormut ja hiusmallit, jotka asukkaille leikattiin loivat vankilamaisen tunnelman, eikä vapaan liikkumisoikeuden menettäminen tai

¹⁰⁴ Hopkins, *Childhood Transformed*, s.169-171; Hopkins, *A Social History of the English Working Classes 1815-1945*, s.88-89.

¹⁰⁵ Walvin, *English Urban Life 1776-1851*, s.87; Hopkins, *Childhood Transformed*, s.171-173.

¹⁰⁶ Hopkins, *A Social History of the English Working Classes 1815-1945*, s.135.

rajoitettu mahdollisuus pitää yhteyksiä talon ulkopuolella eläviin tuttaviiin tai sukulaisiin tehnyt asenteista yhtään myönteisempiä. Liikkumisvapauden rajoittaminen olikin köyhäinlaitoviranomaisille lähes ainoa keino tehdä köyhäintalosta työväestölle vähemmän tavoiteltu asuinpaikka, kun muut keinot minimitasoin alapuolelle rajoittuvien elinolosuhteiden aikaansaamiseksi olivat vähissä.¹⁰⁷ Vanhemmille ihmisille leimautuminen köyhäintalon asukkaaksi ei ollut suurin este laitokseen menolle. Enemmän pelättiin ”ihmisvaraston” virikkeetöntä elämää ja kuolemaa laitoksessa.¹⁰⁸ Kadulla elantonsa lannankerääjänä ja kadunlakaisijana hankkineiden vanhempien naisten lausunnoissa vapauden menettäminen oli korostetusti esillä:

”En koskaan kestäisi ajatusta ‘suureen taloon’ [köyhäintaloon] menemisestä; olen niin tottunut ulkoilmaan, että kuolisin mielummin kadulle, kuten monet tietääkseni ovat tehneetkin.”,
 ”Kuolisin heidän laillaan mielummin kuin antaisin riistää vapauteni ja mahdollisuuden liikkua sinne minne haluan. Ei, en koskaan mene köyhäintaloon.”¹⁰⁹

Yhtä ehdoton köyhäintalovastaisuus on tulkittavissa myös toisen vanhuksen lausunnosta:

”Jos minun täytyisi mennä köyhäintaloon, en eläisi kolmea päivää pidempään. Ei se johdu siitä, että syön paljon — hyvin vähän

¹⁰⁷ Himmelfarb, *The Idea of Poverty*, s.163-164; Hopkins, *Childhood Transformed*, s. 173-174; Engles, *The Condition of the Working Class in England*, s.285.

¹⁰⁸ Quadagno, Jill, *Aging in Early Industrial Society: Work, Family and Social Policy in Nineteenth-century England*, London, 1982, s.107-108; Hopkins, *Childhood Transformed*, s.187.

¹⁰⁹ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. II, s.145: ”I could never bear the thought of going into the ‘great house’[workhouse] ; I’m so used to the air, that I’d sooner die in the street, as many I know have done.”, ”I’d sooner die like them than be deprived of my liberty, and be prevented from going about where I liked. No, I’ll never go into the workhouse...”

rittää minulle; mutta kaipaisin ilmaa: en voisi elää kauan suljettuna sisätiloihin kuin varas, sen tiedän.”¹¹⁰

Edelläolleessa lainauksessa pieniruokaisuudestaan maininneella vanhuksella oli todennäköisesti tietoa jostain köyhäntalosta, jossa asukkaille ruokaa annettiin liian vähän. Olosuhteet; ruoka, siisteys ja viihtyisyys vaihtelivat kuitenkin köyhäntalokohtaisesti ja on todettu, että esimerkiksi tarjottu ruoka saattoi olla parempaa työväestön tavanomaiseen ruokavalioon verrattuna.¹¹¹ Silti monet olivat valmiita ‘kiristämään vyötä’ entisestään ja säästämään muun muassa asumismenoissa alivuokralaista pitämällä, jotta ”suureen taloon” ei olisi tarvinnut mennä. Jos avun hakemisesta oli köyhäinhoitoviranomaisten taholta onnistuttu tekemään hakijaa nöyryyttävä kokemus, saivat avuntarvitsijat aihetta ylpeilyyn, kun pystyivät elämään ”vaivaamatta” köyhäinhoitolaitosta.¹¹² Elettiin niukasti ja niukemmin kuin köyhäntalon asukkaat, mutta Mayhewlle lausuntonsa antaneen naisen tavoin elettiin mielummin omillaan.¹¹³

”Luoja tietää hyvä herra, että eläisin paljon paremmin, asuisin paremmin ja minusta pidettäisiin parempaa huolta talossa (he kutsuvat sitä harvoin köyhäntaloksi), mutta elän mielummin kahdella kymmensenttisellä päivässä.”

Työläisväestön negatiiviseen suhtautumiseen köyhäntaloa kohtaan oli edellämainittujen ennakoasenteiden lisäksi muitakin syitä. Uudistetun lain

---

¹¹⁰ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. II, s.478: ”If I was to go into the House, I shouldn’t live three days. It’s not that I eat much — a very little is enough for me ; but it’s the air I should miss: to be shut up like a thief, I couldn’t live long, I know.”

¹¹¹ Hopkins, *Childhood Transformed*, s.164-165. Ruokavaliosta on esimerkkejä kappaleessa kahdeksan ‘Köyhän miehen vaimona’.

¹¹² Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.135, 385-386.

¹¹³ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.459: ”God knows, sir, I should live far better, and be better lodged and better cared for in the house (they seldom call it workhouse), but I’d rather live on 2d. a day.”

voimaantullessa köyhimmässä väestöryhmässä oli muun muassa ankarasti kritisoitu sitä, että perheet hajotettiin köyhäntaloissa eri osastoille, eivätkä aviopuolisot tai lapset voineet vapaasti tavata toisiaan. Näin ”pyhä perheyhteys”, jonka on tulkittu olleen tärkeä paitsi ylemmille yhteiskuntaluokille ja oli sitä myös työväestölle, joutui nyt väkivaltaisen hajottamisen kohteeksi.¹¹⁴ Katkeruutta tunnettiin myös siitä, että köyhäntaloasukkaat eivät saaneet haudata ja surra köyhäntalossa kuolleita omaisiaan perinteidensä mukaisesti juhlatin menoin, vaan kuolleet haudattiin kaupungin yhteishautausmaalle jättämättä minkäänlaista hautamuistomerkkiä kyseisestä henkilöstä. Pyrkiessään vähentämään avunhakijoiden määrää, viranomaiset olivat onnistuneet luomaan niin kurjan elinympäristön, että se hävisi kaameudessaan elämälle slummeissa.¹¹⁵

4.2. ”SUUREN TALON” KASVATIT

Joillekin ylitsepääsemätön köyhyys tai sairaus oli pakottava syy hakeutua köyhäntaloon ja kuten aiemmin irtolaistyttöjen tulevaisuudennäkymiä tarkasteltaessa tuli ilmi, oli orpoja, hylättyjä ja aviottomia lapsia huostaanottava köyhäntalolaitos vaihtoehto vapaalle kiertolaiselämälle ja kaupustelulla, rikoksilla ja prostituutiolla elämiselle. Köyhäntalo oli myös tilapäinen turvakoti niille lapsille, joiden vanhemmat olivat joutuneet vankilaan tai makasivat vuoteenomina sairaalassa.¹¹⁶ Vuonna 1840 Lontoon köyhäntaloissa asui yli 64 000 lasta, mikä oli lähes puolet köyhäntalojen asukkaiden kokonaismäärästä.¹¹⁷

---

¹¹⁴ Hopkins, *Childhood Transformed*, s. 176; Davidoff, ”The Family in Britain”, s. 91.

¹¹⁵ Walvin, *English Urban Life 1776-1851*, s.38-39.

¹¹⁶ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. III, s.160, 280, 405, 415; Hopkins, *Childhood Transformed*, s.162-163.

¹¹⁷ Hewitt, Pinchbeck, *Children in English Society*, Vol. II, s.500.

Lasten kohtelu köyhäintaloissa oli 1800-luvun alkupuolella pääsääntöisesti samansuuntaista muiden viranomaisten ja instituutioiden noudattaman linjan kanssa: Kuten rikosten rankaisukäytännössä ei lapsia ja aikuisia köyhäintaloissakaan eroteltu eikä lapsille annettu erityishuomiota. Lapset sijoitettiin samoihin tiloihin mielisairaiden, rikollisten ja kulkureiden kanssa, mikä ei tosin ollut ollut köyhäinhuitolainuudistajien tarkoituksena.¹¹⁸ Köyhäintalojen kuri oli ankara ja niissä vallitsi tiukka päivärhythmi. Seitsemänvuotiaat nousivat kesäaikana aamu viideltä ja talvella kaksi tuntia myöhemmin tehdäkseen 9-10 -tuntisia työpäiviä. Lasten kohdalla elämä köyhäintaloasukkaana alkoi muuttua vähitellen, kun viranomaisten taholla oltiin alettu miettimään asukkaiden yhteisasumisen vaikutuksia lapsiin ja oltiin huolissaan köyhäintaloelämän nuoria selvästi passivoivasta vaikutuksesta. Pelättiin, että nämä eivät aikuisina kykenisi itsenäiseen elämään vaan olisivat ikuisesti köyhäinhoidon ylläpidettävänä. Köyhäintaloasukkailla teetetylle työlle ja passivoitumispeleille on löydettävissä yhteinen nimittäjä 'oma-apu', *self-help*, ajattelusta, jossa yksilön haluttiin itse omalla työllään luovan edellytykset pärjäämiselleen. Köyhäintaloon joutuneet ja aikalaisnäkemys mukaan 'omasta-avustaan' luopuneet koitettiin siis töitä teettämällä paluttaa takaisin yhteiskunnan kunniallisiksi jäseniksi.¹¹⁹

Lasten vierottaminen passivoivasta köyhäintaloympäristöstä tapahtui pääasiallisesti sijoittamalla näitä kasvatuskoteihin sekä heille erityisesti perustettuihin sisäoppilaitoksiin. Kasvatuskoteihin sijoittaminen aloitettiin virallisesti vasta vuonna 1870 oltuaan käytäntönä jo pienessä mittakaavassa aikaisemminkin. Virallisena toimintanaakaan se ei kuitenkaan aiheuttanut lasten massaliikettä pois köyhäintaloista. Uutta oli nyt se, että aikaisemmin koti oli tarjottu vain orvoille lapsille, kun nyt myös hylätyt ja

---

¹¹⁸ Hopkins, *A Social History of the English Working Classes 1815-1945*, s.135; Hopkins, *Childhood Transformed*, s.173-174, 187; Himmelfarb, *The Idea of Poverty*, s.165.

¹¹⁹ Hopkins, *Childhood Transformed*, s.173-174, 187; Hewitt, Pinchbeck, *Children in English Society*, Vol. II, s.500; Hopkins, *A Social History of the English Working Classes 1815-1945*, s.92.

aviottomat lapset otettiin huomioon.¹²⁰ Tehokkaammin sen sijaan toimi sisäoppilaitosjärjestelmä, jonka ideana oli, että lapsille annetun koulutuksen avulla he pärjäisivät tulevaisuudessa itsenäisesti ilman köyhäinhoidon apua ja samalla pääsisivät irti köyhyyden ”vitsauksesta”. Alueelliset köyhäinkoulut aloittivat toimintansa 1840-luvun loppupuolella. Koulut tarjosivat 3-13 -vuotiaille lapsille ja nuorille opetusta sellaisissa aineissa ja tehtävissä joita heidän arveltiin tarvitsevan tulevaisuuden työelämässä:¹²¹ Tytöille opetettiin vaatehuoltoa, ruuanlaittoa ja pyykinpesua, mutta lukujärjestyksessä saattoi olla myös lukemista, kirjoittamista ja matematiikkaa.¹²² Yhdestätoista koulusta kuusi sijaitsi Lontoon alueella ja vuoteen 1856 mennessä 78% Lontoon köyhäintalojen lapsista sai oppinsa niiden suojissa. Kaikille lapsille ei pyrkimyksistä huolimatta järjestynyt koulupaikkaa ja heille opetusta annettiin köyhäintaloissa. Ne lapset, jotka elivät köyhäintalon ulkopuolelle annettavilla avustuksilla jäivät tarjotun opetuksen ulkopuolelle. On arvioitu, että vuosisadan puolivälissä 200 000:sta tällaisesta lapsesta vain vajaa neljä tuhatta oli rekisteröity koulunkävijäksi.¹²³

Köyhäintalokouluissa kuri oli ankaraa, kuten muissakin aikakauden kouluissa. Tavallisessa päiväkoulussa ollut vesikrassinmyyjätyttö kertoi Mayhewlle millaista kohtelua lapset saivat kokea:¹²⁴

”Äiti halusi lopettaa koulunkäyntini, koska rehtori hakkasi minut.”, ”Hän löi minua kolme kertaa kepillään kasvojeni poikki

¹²⁰ Hewitt, Pinchbeck, *Children in English Society*, Vol. II, s.518-524.

¹²¹ Walvin, *A Child's World*, s.116.

¹²² Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. III, s.385-386.

¹²³ Hewitt, Pinchbeck, *Children in English Society*, Vol. II, s.506-507, 513: Hewitt ja Pinchbeck esittävät koulujen perustamisvuodeksi 1849 ja Hopkins, *Childhood Transformed*, s.177-178, vuotta 1847. Samassa yhteydessä Hopkins antaa koulunkävijöiden osuudeksi köyhäintalolapsista 78 prosenttia.

¹²⁴ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.151; ”...and mother took me away because the master whacked me,...”, ”he (sic) hit me three times, ever so hard, across the face with his cane,...;and when mother saw the marks on my cheek, she went to blow him up, but she couldn't see him...”

todella lujaa,...kun äiti näki jäljet poskessani, hän lähti antamaan rehtorille nyrkistä, muttei löytänyt tätä mistään...”

Lasten kasvattaminen ruumiillisten rangaistusten avustuksella lisääntyi 1800-luvun kuluessa etenkin ylemmissä luokissa, mikä opettajiston välityksellä heijastui myös köyhäntalokoulujen luokkahuoneisiin.¹²⁵ Edelläkuvatun rehtorin käytös johtui siitä, että pelottelulla ja kovalla kurilla uskottiin olevan positiivista vaikutusta paitsi opin perillemenoon myös lasten luonteenkehitykseen. Lapsilla ajateltiin jo syntyessään olleen vahva ja syntyntaipuvainen mieli, joka kasvattajien piti voimakeinoin muuttaa. Köyhäntalolapset olivat erityisen huomion ja rangaistuskäytännön kohteina, koska heitä tarkasteltiin ei vain ”perisyntisinä” vaan puutteenalaisuutensa tähden lähes rikollisina. Lasten tuli lisäksi oppia osoittamaan vanhemmilleen, opettajilleen ja ylemmilleen nöyryyttä ja kuuliaisuutta, mitä pidettiin lapsen tärkeimpänä hyveenä.¹²⁶

Myös eräät hyväntekeväisyysjärjestöt kouluttivat köyhäntalolapsia ja lähettivät näitä sitten köyhäinhuoltolautakunnalta saadun hyväksymisen jälkeen siirtomaihin ammattiharjoittelijoiksi ja aputyövoimaksi. Toiminta tehostui useampien järjestöjen mukaantulon myötä 1860-luvulla. Uusi sijaiskoti ulkomailla saattoi tarjota lapselle paremman tulevaisuuden, mutta huonoiksi osottautuneissa kodeissa heillä ei ollut ketään antamassa suojaa väärinkäytöksiä vastaan. On todettu, että harva sai toivomansa todellisen ammattiharjoittelupaikan ja päätyi palkattomaksi aputyövoimaksi.¹²⁷ Samanlainen kohtalo oli myös niillä tytöillä, jotka sijoitettiin köyhäntalojen sisäoppilaitoksista hyväntekeväisyyden nimissä palvelijoiksi. Tästä syystä työstä ei välttämättä maksettu palkkaa, mutta työvelvollisuudet olivat kuitenkin täysimääräiset. Tällaisessa tilanteessa ollut nuori nainen saattoi

---

¹²⁵ Kts. *Destiny Obscure*, s.153, 166; Pollock, *A lasting Relationship*, s.197; Thompson, *The Rise of the Respectable Society*, s.149-150.

¹²⁶ Walvin, *A Child's World*, s.46-47, 50; Gorham, Deborah, *The Victorian Girl and the Feminine Ideal*, London, 1982, s.76-77; Himmelfarb, *The Idea of Poverty*, s.172.

¹²⁷ Hewitt, Pinchbeck, *Children in English Society*, Vol. II, s.549-550, 555, 562; Walvin, *A Child's World*, s.157.

lähteä palveluspaikastaan, jolloin hänellä oli suuri mahdollisuus joutua irtolaiselämän alkupisteeseen ja tekemään valintaa — kadulle vaiko takaisin köyhäntaloon? 1830-luvulta lähtien oli Lontoossa toiminut hyväntekeväisyyden nimissä suojakoteja palveluspaikkaa vaihtaville, tai ammatissa vasta aloittaville palvelijoille, jotka olivat suurkaupungissa ”kokemattomuutensa tähden vaarassa heitä ympäröiville kiusauksille”. Tällaisia organisaatioita olivat muuten muassa *Female Servant's Home Society* ja *The Female Aid Society*. Yhdistysten ylläpitämissä taloissa ”kunniallisten” naisten oli mahdollista asua ja saada ammattikoulutusta ja *The Female Aid Society* otti myös, tosin poikkeuksellisesti, suojiinsa sellaisia naisia, joilla oli vankila- tai köyhäntalomenneisyys. Kuten muidenkin hyväntekeväisyisyhdistysten olemassaolo, perustui naisten turvakotitoimintakin kannattajiensa rahoitukselle eikä niillä ollut mahdollisuutta suurten joukkojen auttamiseen.¹²⁸ Yhdistysten olemassaolo ei siis välttämättä auttanut Mayhewin haastattelemissa naisia, joista yksikään ei maininnut saaneensa tai harkinneensa hakea apua näistä paikoista.

On erittäin vaikeaa arvioida, kumpi kodittomiksi jääneille tytöille valittavina olleista ’elämänteistä’, irtolaisuus vai köyhäntaloelämä, oli parempi. Mayhewin haastattelumateriaali tarjosi kaduilla eläneiden irtolaistytöjen elämäntarinoita, joissa joissain oli mukana maininta lyhyistä köyhäntalokokemuksista. Köyhäntaloelämästä meille ei ole jäänyt luettavaa, koska Mayhew ei tehnyt niissä haastatteluja ja asukkaat eivät tunnetusti päässeet liikkumaan talojen ulkopuolelle. Näin vertailun tekeminen on hankalaa, mutta voidaan olettaa, että köyhäntalosta sijoitettiin irtolaistytöihin verrattuna menestyksekkäämmin esimerkiksi palvelijan ammattiin tai päästiin perustamaan perheitä. James Walvinin näkemys köyhäntalosisäoppilaitoksissa kasvatettujen tyttöjen tulevaisuudesta on pessimistinen. Walvin lainaa Francis Duken tekstiä vuonna 1976 kirjoitetusta artikkelista ”Pauper Education” ja kirjoittaa, että ”vain harvat köyhäntalotyöistä välttyivät joutumasta palvelijaksi tai

---

¹²⁸ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. IV, s. XXVI-XXVII.

työläisen vaimoksi”. Tulevissa kappaleissa tulee esille, että palvelijan työ ja työläisperheessä vaimona ja äitinä oleminen oli todellakin raskasta ja elämä sattoi olla täynnä kurjuutta. Täten Walvinin lausunto on täysin ymmärrettävissä, mutta toisaalta, kun otetaan huomioon irtolaiselämää viettäneiden tyttöjen tulevaisuudennäkymät tai pikemminkin se umpikuja, josta moni itsensä lopulta löysi, tuntuu köyhäintalokasvattien elämä melko lohdulliselta ja voidaan oikeutetusti puhua ‘sijoittumisesta palvelijan ammattiin’ ja ‘pääsemisestä perheen perustajaksi’.¹²⁹

Köyhäintalojen kasvateilla tulevaisuus ei siis ollut niin epävarma ja vailla vaihtoehtoja, kuin se oli irtolais- ja todennäköisesti vankilaelämää viettäneillä, mutta mikä oli se hinta, joka elämästä ankarassa kurissa köyhäintalon suljettujen ovien takana piti maksaa? Jos majatalo- ja kulkurielämä oli kokonaisvaltaisesti nuorta ihmistä kuluttavaa, ei köyhäintaloelämäkään todennäköisesti jättänyt ihmistä ilman minkäänlaista vaikutusta: kun vanhat ihmisetkin kammoksuivat laitosta ei se voinut olla nuorillekaan mieluisa paikka. Nuorten kohdalla täytyy kuitenkin huomioida, että köyhäintaloelämä muuttui ”suurten talojen” ulkopuolella järjestetyn koulutuksen myötä olosuhteiltaan hieman inhimillisemmäksi.

5. KOULUNKÄYNTI

5.1. KESYTYSPAIKKOJA TYÖVÄESTÖN LAPSELLE

Viktoriaanisella kaudella koulutuspolitiikka jakoi lapset yhteiskuntaluokkien mukaan eri ryhmiin. Kullekin ryhmälle, ja niiden sisällä tietenkin sukupuolijaon mukaisesti, tarjottiin niille sopivaksi

---

¹²⁹ Walvin, *A Child's World*, s.117; Tilly, Louise A, Scott, Joan W., 1987, s.123: Tutkimuksen mukaan kolmannes palvelijoina työskennelleistä naisista avioitui työväenluokan hierarkiassa itseään ylempänä olleen miehen kanssa, jolloin tapahtui pientä nousua yhteiskunnallisessa asemassa.

katsottuja koulumuotoja ja 'opetusohjelmia'. Syntyperä ja vanhempien ammatti määräisivät, minkälaiseen ammattiin tai tehtäviin tulevaisuudessa sijoituttiin. Yleinen mielipide ei ollut yksimielinen alempien luokkien lasten kouluttamistarpeesta. Koulutuksen vastustajat uskoivat luokkarajojen heikkenevän köyhälistön lasten kouluttamisen myötä ja tämä soti kritiikinantajien mielestä ”Jumalan säätämää” yhteiskuntajärjestystä vastaan. Pelättiin, että alemmassa työväestössä alettaisiin koulutuksen myötä vaatia parempia elinolosuhteita ja asemaa yhteiskunnassa.¹³⁰

Työväestön alemman ja ammattitaidottomimman osan lapset koettiin ennen muuta yhteiskunnallisena uhkana ja työvoimareservinä huonopalkkaisiin töihin. Koulutus, jota köyhimmän väestönosan lapsille tarjottiin, keskittyi ennen muuta kristillisyyden, moraalin ja yleensä ylempien luokkien arvojen välittämiseen ja vasta toisella sijalla tuli luku- ja kirjoitustaidon opetus. Koulutuksen oli tarkoitus varmistaa, että työväenluokan ja etenkin sen köyhimmän osan lapset tiesivät, mikä paikka niille yhteiskunnan hierarkiassa kuului ja mihin heidän oli tyytyminen. Vuosisadan ensimmäisten vuosikymmenten aikana aloittivat toimintansa kahden eri kirkkokunnan rahoittamat koulut työväenluokan lapsille. Vapaakirkon, *British and Foreign School Society*, yhdistyksen ylläpitämät ja valvomat koulut aloittivat toimintansa vuonna 1808 ja Anglikaanisen kirkon, *The Church of England National Society for Promoting the Education of the Poor*, yhdistyksen perustamat koulut vuonna 1811. Kirkkokuntien koulutuspolitiikka epäonnistui päättehtävässään siinä mielessä, että köyhimpien perheiden lapset joiden katsottiin eniten tarvitsevan moraaliopetusta eivät saapuneet opetettaviksi.¹³¹

Kirkkokuntien koulujen tarkoituksena oli alunperin tarjota köyhien lapsille ilmaista koulutusta, mutta vähitellen lasten vanhemmilta päädyttiin velottamaan pientä koulumaksua. Lontoon alueella koulumaksut

¹³⁰ Walvin, *A Child's World*, s.111, 115.

¹³¹ Thompson, *The Rise of the Respectable Society*, s.140, 143-146, 150; Hopkins, *Childhood Transformed*, s.128-129.

vaihtelivat tulotasojen mukaan 1d.- 6d:iin.¹³² Katolisten koulut olivat halvimpia ja Mayhewn mukaan köyhät katoliset perheet hyödynsivätkin tätä mahdollisuutta kiitettävästi.¹³³ Maksullisuus oli koulutuksen tarjoajien mielestä vain hyvä asia, koska vanhempien katsottiin tätä kautta antavan arvoa koulutukselle ja tällä tavoin heidän vastuullista asemaa lasten huoltajina pystyttiin korostamaan.¹³⁴ Ylemmissä luokissa ja päätöksiä tekevissä piireissä asennoituminen työväestöön oli lähtökohdiltaan lähes aina negatiivista. Koulukysymyksissä ilmaista koulua tai kouluruokailua ei haluttu tarjota sen tähden, että koulumenoilta säästyvien kotitalouksien uskottiin käyttävän ”ylimääräisen” rahan alkoholiin ja pelättiin lasten laiminlyönnin lisääntyvän. Myöhemmin kuitenkin huomattiin tapahtuvan juuri päin vastoin kuin oli kuviteltu: ilmainen koulu ja kouluruokailu kannustivat vanhempia lähettämään lapsiaan kouluun ja äidit jatkoivat ponnistelujaan lastensa elinolosuhteiden parantamiseksi.¹³⁵

Kirkkokuntien ylläpitämät koulut saivat rinnalleen yksityisten perustamia kouluja, joissa työväestön lapsille opetettiin lukemisen ja kirjoittamisen lisäksi matematiikkaa uskonnollisen opetuksen jäädessä toissijaiseen asemaan. Nämäkin koulut olivat maksullisia, mutta niiden on todettu olleen tehokkaita ja tarjonneen opetuksessaan sitä mitä työväestön vanhemmat lapsilleen halusivat opetettavan. Kilpailutilanne koulutusta tarjoavien instituutioiden välillä pakotti myös kirkkokuntien koulut keskittymään enemmän tietopainotteiseen opetukseen uskonnonopetuksen ja sosiaalisen kontrolloinnin kustannuksella. Koska sekä kirkkokuntien että yksityisten perustamiin maksullisiin kouluihin ei oltu saatu mukaan kaikista

---

¹³² d=dime: kymmenen sentin hopearaha; Ellis, ”Influences on School Attendance in Victorian England”, s.322; Kuuden dime’ in viikottainen koulumaksu oli köyhälistölle jo kallis, jos verrataan sitä näiden Lontoossa maksamiin vuokriin tai majapaikkojen hintoihin. Viikottaiset vuokrat vaihtelivat asumistavasta riippuen, mutta keskimääräinen hinta lienee ollut 1s. 5 d. ja yö majatalossa maksoi 1-3dime’ia: Kts. Mayhew, London Labour and the London Poor, Vol. I, s.90, 116, 413.

¹³³ Mayhew, London Labour and the London Poor, Vol. I, s.462.

¹³⁴ Thompson, The Rise of the Respectable Society, s.143; Ellis, A.C.O., ”Influences on School Attendance in Victorian England”, British Journal of Educational Studies, Oxford, 1973, Vol. XXI, No. 3, October. s.323.

¹³⁵ Middleton, Nigel, ”The Education Act of 1870 as a Start of the Modern Concept of the Child”, British Journal of Educational studies, 1970, Vol. XVIII, No 2, June, s.176.

köyhimpiä lapsia, perustettiin näitä varten 1840-luvulla ryysyläiskouluja, *ragged schools*, joissa toivottiin voitavan vaikuttaa melkein jo rikollisina pidettyjen lasten elämään palauttamalla näitä 'kaidalle tielle'. Nimensä mukaan ryysyläiskouluissa lasten vaatteiden huonokuntoisuus ei ollut este opiskelulle. Opetuksen lisäksi nämä koulut tarjosivat oppilaille, vanhemmille ja alueiden köyhille vanhuksille virkistystoimintaa ja suoraa toimeentuloapua, mikä muun muassa paransi aliravittujen oppilaiden kykyä osallistua koulutyöhön. Hyväntekeväisyytensä ja aikakauden muihin kouluihin verrattuna inhimillisen olemuksensa johdosta ryysyläiskoulujen on katsottu saaneen paljon hyvää aikaan köyhien perheiden ja irtolaisina eläneiden lasten elämässä, mutta toisaalta on todettu, etteivät nämäkään koulut merkittävässä määrin houkutelleet katulapsia opintielle.¹³⁶

1800-luvun alkuvuosista voimakkaasti kasvanut pyhäkoulutarjonta antoi sellaisille 5-14-vuotiaille työväestön lapsille ja nuorille mahdollisuuden kouluopetukseen, joiden vanhemmat eivät pystyneet maksamaan koulumaksuja tai säännöllinen koulunkäynti oli muuten mahdotonta. Vanhemmat lähettivät lapsensa kouluun viikon ainoana lepopäivänä todennäköisesti mielellään, koska saivat tarvitsemansa lepo hetken opettajan huolehtiessa lapsista.¹³⁷ Monissa pyhäkouluissa vuosisadan puolivälissä opettajat rekrytoitiin työväenluokan omasta keskuudesta. Tämä vaikutti siihen, että pyhäkouluista tuli työväestön oman kulttuurin sekä kristinuskon vahvistamisen keskuksia. Työväestön arvot ja asenteet välittyivät samalla, kun lapset oppivat lukemaan ja jopa kirjoittamaan. Arvot ja käytännön opetus otettiin oppilaiden taholta todennäköisesti myötämielisemmin vastaan, kun auktoriteettina oli joku, joka tuli samanlaisista olosuhteista oppilaiden kanssa. Luultavasti juuri tästä syystä pyhäkoulun merkitystä työväenkulttuurin vahvistajana on painotettu, joskin epäilyä näkemyksen oikeellisuutta kohtaan on myös

¹³⁶ Walvin, *A Child's World*, s.117-120; Hopkins, *Childhood Transformed*, s.194; Ellis, "Influences on School Attendance in Victorian England", s.321.

¹³⁷ Hopkins, *Childhood Transformed*, s.131; Kts. Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.24.

esitetty. Opettajilla oli työssään kuitenkin hyvät vaikuttamismahdollisuudet, koska 1800-luvun puolivälissä 3/4 työväestön lapsista osallistui pyhäkouluopetukseen.¹³⁸

Pyhäkoulujen vapaaehtoisuus ja kokoontuminen vain kerran viikossa ei riittänyt korvaamaan normaalia kouluopetusta. Työväestön lukutaitoisuuden on kuitenkin katsottu lisääntyneen pyhäkouluopetuksen myötä merkittävästi.¹³⁹ Oletettavasti tästä syystä köyhien työläiskotien lukutaidottomuus ei ollut vuosisadan puolivälissä niin suurta kuin aikaisemmin on ajateltu. Kaikkea kunniaa lukutaidon lisäämisestä ei voi kouluillekaan antaa sillä lapsia opetettiin lukemaan myös kotona. Tämä kuitenkin edellytti sitä, että kodeista löytyi opetusmateriaaliksi jotain kirjallisuutta. Alemman työväestön kodit olivat kuitenkin niin köyhiä, että jos kirjallisuutta oli ollut, se oli todennäköisimmin pantattu muun omaisuuden mukana ruokarahojen saamiseksi. Köyhimpien perheiden äidit olivat myös enemmän tai vähemmän lukutaidottomia eikä heistä ollut paljonkaan apua lastensa opettajina.¹⁴⁰

5.2. VANHEMMAT KOULUN PUOLESTA JA VASTAAN

Pyhäkoulut saavuttivat 1800-luvun puoliväliin tultaessa suuren suosion. Koulujen määrä kasvoi viidessäkymmenessä vuodessa vuosisadan alun 2290:stä 23135:een ja kuten aikaisemmin tuli jo esiin 75% työväestön lapsista osallistui tuolloin niiden antamaan opetukseen.¹⁴¹ Päiväkouluissa työväenluokan lasten koulunkäynti yleistyi vasta 1800-luvun viimeisten vuosikymmenten aikana. Tuolloin kolunkäyntiin velvottamien lakien lisäksi vanhempien koulumyönteisemmiksi muuttuneet asenteet näkyivät

---

¹³⁸ Walvin, *A Child's World*, s.114; Thompson, *The Rise of the Respectable Society*, s.140-141; Hopkins, *Childhood Transformed*, s.130-131.

¹³⁹ Hopkins, *Childhood Transformed*, s.131.

¹⁴⁰ Walvin, *English Urban Life 1776-1851*, s.182-183; Walvin, *A Child's World*, s.120; Pollock, *A Lasting Relationship*, s.249.

¹⁴¹ Hopkins, *Childhood Transformed*, s.130.

oppilasmäärien kasvuna. Kuitenkin vielä vuonna 1895 vain 70% oppivelvollisuusikäisistä lapsista kävi koulua.¹⁴² Ammattitaitoisen työväestön lapsia oli jo ennen vuosisadan puoliväliä lähetetty ahkerasti opintielle, koska vanhemmat ymmärsivät koulutuksen antavan lapsille, etenkin pojille, mahdollisuudet säännölliseen toimeentulohankintaan. On kuitenkin erheellistä tehdä edellämaituista seikoista sitä johtopäätöstä, ettei alemman työväestön piirissä koulutusta oltaisi arvostettu. On totta, että ammattitaitoinen työväestö oli valmis maksamaan lastensa koulutuksesta, kun taas köyhimmissä perheissä suosittiin ansionhankintaa välittömästi taloudellista hyötyä tuottamattoman koulunkäynnin sijasta. Köyhissä perheissä tarvittiin lasten työllään ansaitsemia tuloja ja ne koulut joihin näillä perheillä oli varaa eivät tarjonneet sellaista opetusta, joka olisi auttanut lapsia saamaan säännöllisten ansioiden töitä.

Mayhewn haastattelemien tyttöjen kertomuksista saa vihjeen siitä, että aina kun talous salli, köyhienkin perheiden kouluikäiset lapset pantiin kouluun. Kun rahat loppuivat, lasten oli palattava ansiotyöhön. Mayhewlle kerrottiin myös, kuinka äidit olivat opettaneet lapsiaan lukemaan ja kannustivat positiivisella asenteellaan näitä koulunkäyntiin.¹⁴³ Mayhewn mukaan suuren poikkeuksen lasten kouluunlähettämisessä tekivät vain katukaupustelijat, joiden keskuudessa koulutukselle ei annettu lainkaan arvoa. ”Mitä hyötyä koulutuksesta on? Tyttö ei saa sen avulla elantoansa,” oli katukaupustelija todennut Mayhewlle.¹⁴⁴ Niille vanhemmille, jotka lähettivät lapsensa kouluun, oli yhteistä se, että he olivat välinpitämättömiä sen suhteen kuka opetusta tarjosi. Kirkkokuntien väliset ristiriidat eivät koskettaneet, kunhan koulut tarjosivat sitä, mitä vanhemmat niiltä

¹⁴² Thompson, *The Rise of the Respectable Society*, s.136-138; Ellis, ”Influences on School Attendance in Victorian England”, s.313-315.

¹⁴³ Digby, Anne, Searby, Peter, *Children School and Society in Nineteenth-century England*, Hong Kong, 1981, s.110; Thompson, *The Rise of the Respectable Society*, s.136; Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.24, 135-136, 462, 481; Vol. III, s.415.

¹⁴⁴ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.43:” What’s the use of it ? *that won’t yarn a gal a living.*”

odottivat: aivan nuorimpien lasten hoitoa, tapakasvatusta, totuttelua kurinalaiseen elämään ja perustaitoja, kuten lukutaitoa.¹⁴⁵

Työnteon välttämättömyyden lisäksi köyhien perheiden vanhemmilla oli muitakin syitä olla lähettämättä lapsiaan kouluun. Aikaisemmin tuli ilmi, että koulumaksut estivät tai haittasivat opetukseen osallistumista jos ja kun perheiden tulot olivat liian pienet tai epäsäännölliset. Eräänlaisen ongelman aiheutti sekin, ettei huonosti ansaitsevilla vanhemmilla ollut varaa ostaa lapsille useimmissa kouluissa vaadittuja kunnollisia vaatteita.¹⁴⁶ Ryysyläiskoulut yrittivät osaltaan tuoda helpotusta tähän ongelmaan alentamalla koulunkäynnin kynnystä vaatekysymyksen ja varallisuuden suhteen. Tämäkään ei tuonut huomattavaa parannusta koulunkävijämääriin, mikä osoittaa ainakin sen, ettei vaatetuksella ollut todellisuudessa kovinkaan merkittävää asemaa köyhimpien lasten koulunkäynnissä. Kunniallisuusajattelu, joka siistin pukeutumisvaatimuksen takana vaikutti, ei koskettanut köyhimpiä perheitä joiden oli muuteinkin mahdotonta täyttää ylempien luokkien 'hyvään elämään' liitettyjä vaatimuksia. Alemman työväestön vanhemmat olivat realisteja, jotka näkivät lastensa tulevaisuuden muodostuvan oman elämänsä kaltaiseksi. Ymmärrettiin, ettei heidän lapsilleen tarjottu koulutus antanut näille valmiuksia ja mahdollisuuksia parantaa yhteiskunnallista asemaansa ja tästä syystä koulunkäynti ei välttämättä saanut vanhemmilta varauksetonta kannatusta. Toisaalta ajatus siitä, että vähäinenkin koulutus tekisi jälkikasvusta vanhempiaan viisaampia aiheutti pelkoa ja saatettiin kuvitella, että vanhempien auktoriteettiasema heikentyisi lasten koulutuksen myötä.¹⁴⁷

5.3. TYTTÖJEN KOULUTUS

---

¹⁴⁵ Thompson, *The Rise of the Respectable Society*, s.142.

¹⁴⁶ Thompson, *The Rise of the Respectable Society*, s.139; Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. II, s.157.

¹⁴⁷ Middleton, "The Education Act of 1870 as a Start of the Modern Concept of the Child", s.175.

Viktoriaanisen kauden luokkayhteiskunnassa alempien luokkien lasten koulutuksella ei pyritty tarjoamaan lapsille mahdollisuuksia parempaan elämään ja sosiaaliseen nousuun. Ylemmät luokat halusivat vain varmistaa, että köyhien massat pysyivät kontrollissa ja omassa yhteiskunnallisessa lokerossaan täyttämässä heille sopivaksi katsottuja tehtäviä. Naisen tärkeimmäksi tehtäväksi elämässä katsottiin luokka-asetusta riippumatta kodista ja perheestä huolehtiminen. Jopa naisten oikeuksia ajavat feministit päätyivät viime kädessä painottamaan tätä näkemystä vaatiessaan ylempien luokkien naisille lisää koulutusmahdollisuuksia.¹⁴⁸ Naisten tehtävä oli toimia perheen ja kodin pienoismaailmasta käsin moraalisenä esimerkkinä lapsille ja aviomiehille. Työväenluokan kontrolloinnissa tämä merkitsi sitä, että slummialueilla reformaattoreiden ja hyväntekeväisyysjärjestöjen saavuttamattomissa olleiden perheiden toivottiin pysyvän äitien antaman esimerkin avulla ruodussaan jatkaen työntäyteistä elämäänsä tietoisina yhteiskunnallisesta asemastaan.¹⁴⁹

Työväenluokan tyttöjen koulutus oli yhdistelmä kunniallisten elämäntapojen ja kotiäidin ja palvelijan käytännön työtehtävien opettelua. Käytännössä tämä merkitsi sitä, että tytöt ompelivat ja kuurasivat lattiaita samaan aikaan, kun pojat opiskelivat maantiedettä ja matematiikkaa. Kun keskiluokankaan tyttöjen ei katsottu tarvitsevan tietoutta 'miehisistä' aineista muuten kuin että pystyivät kuuntelemaan sujuvasti keskustelua näistä aiheista, ei oppia katsottu tarpeelliseksi jakaa myöskään alemman luokan tyttärille. Miksi työväenluokan tyttöjen piti käydä koulussa oppimassa samoja tehtäviä, joita he oppivat käytännössä kotonaan? Vuosisadan puolivälissä keskiluokan piirissä vahvistui ajattelutapa, että tyttö ei voinut oppia tulevia kotiäidin ja taloudenhoitajan tehtäviä pelkästään seuraamalla äitinsä ja muiden naisten mallia. Laadukkaaseen äitiyteen uskottiin päästävän opastuksen avulla, jota keskiluokan tytöille

---

¹⁴⁸ Dyhouse, *Girls Growing up in the Late Victorian and Edwardian England*, s.144-145.

¹⁴⁹ Zedner, *Women, Crime and Custody in Victorian England*, s.13-16.

tarjottiin kirjoissa ja lehdissä ja työväestön tytöille käytännön opetuksena koulussa. Ylemmissä luokissa epäiltiin työväestön äitien kykyä opettaa tyttäristään hyviä taloudenhoitajia ja siksi koulutus katsottiin näille hyväksi.¹⁵⁰ Kouluviranomaiset suhtautuivat kuitenkin työväestön vanhempiin suopeasti, jos nämä eivät aina lähettäneet tyttäriään kouluun. Vanhempien mielestä tytöt saattoivat yhtä hyvin tehdä töitä kotona ja naapurissa, jolloin vältyttiin koulumaksunkin maksamiselta. Usein kävikin niin, että pyykki- tai siivouspäivinä koulusta poisjääneet tytöt eivät todennäköisesti menneet kouluun koko viikon aikana. Ammattitaidottoman työläisväestön vanhempien asennetta koulunkäynnin tarpeellisuudesta kuvaa erään työläisäidin kommentti.¹⁵¹

”Lapseni ovat siskoni luona kun olen mieheni kanssa työssä. He eivät käy koulua, mutta Jane opettaa heitä ompelemaan.”

Lapset olivat myös itse jossain määrin haluttomia koulunkävijöitä. Perheen taloudelliset tarpeet loivat etenkin koititöistä jo varhain huolehtineille tytöille velvollisuudentunteen työssäkäyntiin ja ansionhankintaan, jolloin koulunkäynti tuntui ajan hukkaamiselta. Kouluvastaisuuteen saattoi myös vaikuttaa kova kuri ja järjestys, joka kouluissa tiedettiin vallitsevan ja johon katujen kasvatit eivät varhaisina vuosinaan olleet vanhempiensa poissaollessa ja valvonnan puuttuessa tottuneet.¹⁵² Kun köyhimpien perheiden tyttöjen koulunkäyntiä ei koettu elintärkeäksi, se jäi edellä mainituista seikoista johtuen luonteeltaan katkonaiseksi, eikä muodostanut tyttöjen elämässä ajallisesti selkeästi erotettavaa aikakautta. Virallisen näkökannan mukaan neljän vuoden koulunkäynti olisi ollut lapsille hyödyksi, mutta todellisuudessa työväestön

---

¹⁵⁰ Gorham, *The Victorian Girl and the Feminine Ideal*, s.65, 103.

¹⁵¹ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.72: ”My children stays (sic) with my sister, when me and my old man’s out. They don’t go to school, but Jane (the sister) learns them to sew.”

¹⁵² Thompson, *The Rise of the Respectable Society*, s.149-150; Tilly, Scott, *Women, Work & Family*, s.106.

lapsien koulunkäynti kesti vielä 1870-luvullakin keskimääräisesti kaksi ja puoli vuotta. Tämä ei voinut olla vaikuttamatta heikentävästi oppimistuloksiin, joka näkyi muun muassa naisten lukutaidon puutteellisuutena.¹⁵³

Kotioloissa varhain vaaditut talouden ja lastenhoidon tehtävät ohjasivat tyttöjä kohti tulevaisuuden rooleja palvelijana ja äitinä ja koulut toimivat lähinnä kodin ohjaavan työn jatkajana. Ei ollut epänormaalia, että kaksitoistavuotias tyttö jäi pois koulusta äitinsä kuoleman jälkeen ja otti vastuulleen perheen pienempien lasten hoitamisen.¹⁵⁴ Olivatko katukaupustelijavanhemmat sittenkin täysin oikeassa katsoessaan tytärtensä koulunkäynnin turhanpäiväiseksi? Vasta-argumentti vanhempien koulukielteiseen näkemykseen löydetään vertaamalla alemman työväestön koulussa olleiden ja koulua käymättömien tyttöjen kokemuksia.

Mayhew sai haastateltavakseen arviolta noin yksitoistavuotiaan pähkinänmyyjätytön, joka ei osannut lukea eikä kirjoittaa. Tytön äiti oli lähettänyt lapsensa kadulle myymään pähkinöitä ja tämän tehtävä, päivästä toiseen, oli myydä varasto tiettyyn hintaan. Hyvästä työstä palkkioksi sai kotona iltapalaa ja huono myynti tiesi selkäsaunaa. Tytön elämällä ei tuntunut olevan työn lisäksi muuta sisältöä.¹⁵⁵ Lukijalle muodostuu mielikuva umpiossa eläneestä ihmisestä, kun seuraa, mitä tyttö vastasi Mayhewn uskonnosta esittämiin kysymyksiin.¹⁵⁶

”Hän oli kuullut Jumalasta; ”Hän oli Isämme taivaassa”, oli tyttö kuullut sanottavan. Tyttö ei tuntenut Isä meidän-rukousta; ei ollut

¹⁵³ Ellis, ”Influences on School Attendance in Victorian England”, s.315.

¹⁵⁴ Mayhew, London Labour and the London Poor, Vol. II, s.505.

¹⁵⁵ Mayhew, London Labour and the London Poor, Vol. I, s.89-90.

¹⁵⁶ Mayhew, London Labour and the London Poor, Vol. I, s.90: ”She had heard of God ; he was ”Our father who art (sic) in heaven.” She’d heard that said. She did not know the Lord’s Prayer ; had never heard of it; did not know who the Lord was; perhaps the Lord Mayor, but she had never been before him.”

koskaan kuullut sitä; ei tiennyt kuka Herra oli; ”ehkä herra pormestari, mutta hän ei ollut koskaan ollut tämän edessä”.”

Kypsymättömydestään huolimatta pähkinänmyyjätyttö päätyi luultavasti naimisiin toisen katumyyjän kanssa ja kasvatti lapsia. Avioliitto ja lapset kuuluivat myös niiden tyttöjen elämään, jotka olivat käyneet jonkin aikaa koulua ennen katukaupustelijoiksi tai palvelijoiksi ryhtymistään. Koulussa olleet päätyivät luonnollisemmin hiukan parempipalkkaiseen palvelijan ammattiin kuin katumyyjiksi, mutta merkittäviä eroavaisuuksia tulevaisuuden työtehtävissä ei tyttöjen välillä ollut. Millä sitten perustelemme koulunkäynnin kannattavuutta? Kotitalousainepainotteisesta opetuksesta huolimatta kouluissa tytöillekin opetettiin lukemista. Vähäinenkin lukutaito toi sisältöä elämään ja loi ainakin jonkinlaista turvallisuuden tunnetta. Lukutaitoinen tiesi, mitä ympäristössä tapahtui ja pystyi paremmin pitämään huolta oikeuksistaan. Koulu oli myös sosiaalisen elämän kannalta tärkeä paikka, jossa ikätoverit olivat yhdessä ilmapiiressä, josta puuttui työelämän kilpailu. Aikaisemmin tuli jo esille, kuinka yksinäisiä köyhät tytöt saattoivat olla ja ystäviä oli vaikea saada, koska usein kilpailtiin samoista ansioista. Koulua voidaan pitää myös eräänlaisena hengähdyspaikkana, josta puuttuivat ansionhankinnan paineet ja kotityötä ohjaavan äidin nalkutus.¹⁵⁷

6. TYÖ JA VAPAA-AIKA

6.1. TYÖNTÄYTEISTÄ ELÄMÄÄ KEHDOSTA HAUTAAN

Useampaan kertaan on tullut esiin työnteon hallitseva rooli alemman työväestön tyttöjen ja naisten elämässä. Työn ja ansiotyön teko alkoi hyvin

---

¹⁵⁷ Kts. Thompson, *The Rise of the Respectable Society*, s.151.

varhaisessa elämänvaiheessa ja töitä tehtiin kotona äidin ohjauksessa ja valvonnassa, irtolaisina itsenäisesti ja kekseliäisyyttä käyttäen kaduilla, tai vaihtoehtoisesti köyhäntalossa ja jotkut jopa opettajien valvonnassa koulussa. Ensin työskenneltiin yhdessä vanhempien kanssa lapsuudenkodin talouden eteen ja sitten oman perheen elättämiseksi työn määrän ja tehtävien vaihdellessa kulloisenkin elämäntilanteen mukaan. Louise A. Tillyn ja Joan W. Scottin teoksessa *Women, Work & Family* on kaavio¹⁵⁸ työväenluokan naisten tekemästä työstä 1850-luvun Englannissa ja Ranskassa. Kaaviossa esitetään naisten palkkatyöhön osallistumisen määrä suhteessa (perhe-)elämän eri vaiheisiin. Kaaviosta ilmenee, että työväenluokan naiset osallistuivat työelämään palkkatyöläisinä täysipainoisemmin ollessaan naimattomia. Avioitumisen jälkeen työssäkäynti väheni huomattavasti ollen minimissään silloin, kun lapset tulivat työikäisiksi ja äidit saattoivat jäädä kokonaisvaltaisemmin kodinhoitajiksi.¹⁵⁹ Kuvaaja ei ole kovinkaan tarkka, eikä se näytä muun muassa kotonaolon ja tilapäistyönteon vaihteluista syntyvää liikettä, jota tapahtui jatkuvasti. Tilapäistyö ei näy hyvin muissakaan työntekoa kuvaavissa kuvaajissa, koska naiset eivät halunneet ilmoittaa sitä virallisesti veronmaksusyistä.¹⁶⁰ Lasten kotoalähtö tai leskeksi jääminen näkyvät puolestaan palkkatyöntekoon osallistumisen lisääntymisenä, mikä jatkui trendinä vanhuusiässä. Kuten aikaisemmin tuli ilmi, vanhukset valitsivat mielummin työnteon, kuin turvautuivat yhteiskunnan tarjoamaan toimeentuloturvaan, asuinpaikkaan köyhäntalossa.

Koska Tillyn ja Scottin työväenluokan naisten palkkatyönkuvaaja on yhdistelmä Englannin ja Ranskan luvuista, se aiheuttaa laatijoidenkin mielestä epätarkkuutta. Tekijöiden tarkoituksena on ollut laatia suuntaa antava ja havainnollistava esitys vallinneesta tilanteesta, jota tässäkin progradu -työssä on kätevä käyttää tyttöjen ja naisten työtä tarkastelevan kappaleen pohjana ja vertailukohtana. Kun tutkielma ei ole luonteeltaan

---

¹⁵⁸ Kts. liite I

¹⁵⁹ Kts. myös Quadagno, *Aging in Early Industrial Society*, s.21-22.

¹⁶⁰ Tilly, Scott, *Women, Work & Family*, s.125.

kvantitatiivinen, on mahdotonta esittää kovia lukuja todistamaan Tillyn ja Scottin kuvaajassa mitään erheellistä, mutta väitän, että alemman työväestön naisten työnkuvaaja pitäisi piirtää loivempänä, koska perheiden toimeentulo oli sekä miesten että naisten samoin kuin lapsienkin ansiotyöstä riippuvainen ja vaati naisilta täysipainoista työssäkäyntiä myös avioliiton aikana sekä lasten ollessa työikäisiä. Seuraavaksi tarkastellaan lähemmin ammattitaidottoman työväenluokan naista työelämässä.

Alemman työväestön naisilta oletettiin miesten sekä naisten itsensäkin keskuudessa, että kotiin jääneet hankkivat perhetalouteen osan ansioista. Toisin kuin ylemmissä luokissa ja työväestön paremmin ansaitsevilla perheissä naisten ansiotyöntekoa pidettiin köyhimmissä perheissä kunniaakkaana.¹⁶¹ Jo pienestä pitäen työväestön lapset oli totutettu työn tekoon. Jos palkkatyöhön ei vielä kyetty, olivat lapset osallistuneet kuitenkin jollakin tavalla talouden ylläpitoon kotitöiden tai esimerkiksi polttoaineen keruun avulla.¹⁶² Tyttöjen ja erityisesti äitien oli tehtävä kaikkensa sen eteen, että perhe pärjäisi: Irlannista miehensä perässä Lontooseen muuttanut nainen sai ensi töikseen ruveta kerjäämään, ”jotta miehen ei olisi tarvinnut kuolla nälkään”.¹⁶³ Jos äiti ei voinut jättää pieniä lapsiaan yksin kotiin, hän pystyi hankkimaan tuloja kodistakin käsin. Vuosisadan puolivälissä alivuokralaisten ottaminen oli pyykkäyksen ohella suosittu lisäansioiden hankintakeino. Joka seitsemännessä ammattitaidottoman työläisen perheessä arvioidaan olleen alivuokralaisia vuokranmaksun jakajina ja lisäansioita tuomassa.¹⁶⁴ Lisäansioita saatiin myös ompelemalla, korjaamalla vaatteita sekä kenkiä, tekemällä tulitikkurasioita ja säkkejä, sekä tekokukkia.¹⁶⁵ Lasten vartuttua äideillä oli

¹⁶¹ Zedner, *Women, Crime and Custody in Victorian England*, s.17.

¹⁶² Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.116; Gorham, *The Victorian Girl and the Feminine Ideal*, s.75, 110: Myös keskiluokan äitejä kannustettiin ottamaan tyttäriään mukaan kodinhuollon tehtäviin niin varhain kuin mahdollista. Työtehtävät eivät kuitenkaan olleet samoja kuin köyhimmissä perheissä ja osallistuminen oli vapaaehtoisempaa ja usein myös leikin sävyttämää.

¹⁶³ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. III, s.414.

¹⁶⁴ Hopkins, *Childhood Transformed*, s.102.

¹⁶⁵ Stedman Jones, *Outcast London*, s.86; Kts. myös Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. III, s.306.

enemmän ansionhankintamahdollisuuksia, kun he pystyivät vapaammin irrottautumaan kodistansa, mutta kuten aiemmin kävi ilmi, eivät vauvaikäisetkään lapset olleet välttämättä työhönlähdön esteenä. Viimeistään silloin, kun aviomies sairastui tai jäi työttömäksi, oli äidin hankittava ansiotyötä. Hedelmänmyyjätyttö kertoi äidistään.¹⁶⁶

”Kun isän työt loppuivat meidän perhe oli tiukilla. Jos äidillä ei ollut tuolloin siivoustyötä hän sanoi, että: ‘Nyt lähden ostamaan vakan omenoita’, ja siten hän sai ansaituksi killingin.”

Hätätilassa tilapäisestä katukaupustelustakin saatiin perheelle ruokaa pöytään, joskaan ei riittävästi, kuten eräs perheenäiti tokaisi: ”Emme elä, näemme nälkää”.¹⁶⁷ Työläisten vaimoille tarjolla olleita erilaisia työvaihtoehtoja oli melko vähän ja useimmat päätyivät tilapäis- tai kokopäivätyöhön siivoojiksi tai pyykinpesijöiksi. Kummastakin työstä maksettiin huonosti, mutta niiden hyvänä puolena pidettiin ruoka- ja vaatelahjoituksia, joita työntekijät saivat viemiseksi perheilleen.¹⁶⁸

Leskeys kosketti 1800-luvun puolivälissä usein ja hyvin nuoriakin naisia ja miehiä, jotka jäivät yksinhuoltajiksi. Köyhillä alueilla miehet kuolivat nuorina. Vuonna 1842 Lontoossa työväenluokan miesten keskimääräinen kuolinikä oli 22-vuotta, kun ylempien luokkien miehillä se oli samaan aikaan 44-vuotta. Työväestön naisten kuolleisuus oli puolestaan lähes kaikissa ikäryhmissä miehiin verrattuna suurempi. Tämä johtui ainakin osittain aliravitsemuksesta ja fyysisestä sekä henkisestä

---

¹⁶⁶ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.45: ”...when father’s work got slack, if she had no employment charing, she’d say, ‘Now I’ll go and buy a bushel of apples,’ and then she’d turn out and get a penny that way.”

¹⁶⁷ ”We don’t live, we starruve (sic)”: kaksilapsisen perheen äiti perheestään: Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.88.

¹⁶⁸ Quadagno, *Aging in Early Industrial England*, s.21-22, 143-144; Malcolmson, Patricia E., *English Laundresses: A Social History, 1850-1930*, Urbana, Illinois, 1986, s.9; Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. II, s.337: Siivojat saivat työnantajiltaan kotiinviemisiksi ”vähän huonolaatuista lihaa, paistinrasvaa ja ihraa”.

loppuunpalamisesta.¹⁶⁹ Yksinhuoltajaperheiden pärjääminen vaati suuria ponnisteluja etenkin matalapalkkaisilta naisilta, jotka tekivät epäinhimillisen pitkiä työpäiviä perheensä elättämiseksi. Mikä tahansa työ oli kelpuutettava, kuten yksinhuoltajaäidin poika kertoi:¹⁷⁰

”Kuulin kerrottavan, että isäni kuoli kun olin kolmevuotias ja veljeni vain yhden vuoden ikäinen. Se oli meille epäonnen juttu!”,
 ”Äidillä oli tapana nousta ylös hyvin aikaisin, jotta ehti pyykkäämään perheisiin — mitä tahansa elannon eteen.”, ”Hän oli työssä aamu kuudesta ilta kymmeneen, mikä oli pitkä aika lapsen nälkäiselle vatsalle.”

Jotkut yksinhuoltajiksi jääneistä naisista pystyivät jatkamaan miehensä ammatissa eikä perheellä välttämättä ollut toimeentulo-ongelmia. Yleensä arkipäivä oli kuitenkin jo aviopuolison vielä eläessä ollut niukkuuden varjostamaa ja leskeyden myötä useimpien kohtalona oli ankara työnteko, hengissäpysymistäistelu ja lopulta todennäköisesti myös köyhäintalo.¹⁷¹

Voimien heikkeneminen merkitsi naisille ja heidän perheilleen elintason laskua. Pyykinpesu tai siivoustyö kävi raskaaksi ja oli etsittävä muuta työtä. Aiemmin mainittujen töiden lisäksi ansioita hankittiin esimerkiksi ulostenkerääjänä, sekä pikkutavaran tai ruuan myyjänä.¹⁷² Vanhempien

---

¹⁶⁹ O’Day, *The Family and Family Relationships*, s.249-250; Hopkins, *Childhood Transformed*, s.104; Anderson, Michael, ”The Social Implications of Demographic Change”, *The Cambridge Social History of Britain 1750-1950*, Thompson, F.M.L.(ed.), Vol. II, Cambridge, 1990, s.19: Naiset ja tytöt saivat sairaita hoitaessaan miehiä herkemmin tartuntatautitartuntoja.

¹⁷⁰ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.37: ”Father I’ve heard tell died when I was three and brother only a year old. It was worse luck for us!”, ”Mother used to be up and out very early washing in families — anything for a living.”, ”She used to be at work from six in the morning till ten o’clock at night, which was a long time for a child’s belly to hold out again...”

¹⁷¹ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.467; Walvin, *English Urban Life 1776-1851*, s.187.

¹⁷² Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.149; Vol. II, s.144. Koiranulostetta käytettiin nahkateollisuudessa nahan muokkauksessa; Kts. Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. II, s.143.

naisten tavoin ne naiset, jotka menettivät työkykynsä sairauden seurauksena joutuivat myös etsimään uutta toimeentulonlähdeä. Se löytyi lähes poikkeuksetta kadulta, mikä tuntui olevan häpeäksi niille, jotka eivät aiemmin olleet kadulla työskennelleet. Miheensä kanssa mainosten jakajaksi joutunut entinen majatalonpitäjätär kertoi tunteistaan uudessa työssään:¹⁷³

”...John palkattiin kantamaan harteillaan hyvin raskasta mainostaulua siten, että ihmiset lukivat sen kummaltakin puolelta. Se oli ruokapaikan mainos ja minä menin hänen kanssaan jakamaan pieniä mainoksia vastaantulijoille...”, ”Se oli ensimmäinen kertani katutyöläisenä ja tunsin suurta häpeää siitä, että olin joutunut sellaiseen työhön.”

Useimmissa haastattelutapauksissa keski-ikäiset naiset olivat tyytyväisiä pieneenkin ansaitsemaansa toimeentuloon eikä heistä kukaan oletanut elintasonsa enää parantuvan.¹⁷⁴ Työtä tehtiin kuitenkin mieluummin kuin jäätisiin kotiin muiden elätettäväksi tai mentiin köyhäntaloon kurjistumaan. Monen kohdalla ei voitu edes olettaa, että lapset tai aviomies olisivat elättäneet kotiin jäänyttä ja ikääntyvää naista. Kuten työväestön köyhien perheiden lapset, eivät iäkkäät naisetkaan olleet erityisryhmä, jota oltaisiin kohdeltu eri tavoin kuin muita. Kun aviomies oli ehkä jo kuollut ja lapset perustaneet omat perheensä, ei äidille jäänyt kumppania tukemaan toimeentuloa. Oli pärjättävä omin neuvoin ja tästä syystä alemman työväestön naisten viimeisetkin elinvuodet olivat työntäyteiset. Nuorten

---

¹⁷³ Mayhew, London Labour and the London Poor, Vol. I, s.464-465: ”...John was employed to carry a very heavy board on his shoulder, and so as to have it read on both sides. It was about an eating-house, and I went with him to give little bills about it to all we met...”, ”That was my first time in the streets and I felt so ‘shamed to come to that.’”; Samasta aiheesta Mayhew, London Labour and the London Poor, Vol. II, s.44.

¹⁷⁴ Mayhewin haastattelemien tyttöjen ja naisten usko ja toivo paremmasta tulevaisuudesta tuli esiin vain yhdessä tapauksessa. Eräs 27-vuotias katukaupustelijanainen kertoi odottavansa elintonsa kohentuvan päästessään kadulta paremminpalkattuun pesijän apulaisen työhön: Mayhew, London Labour and the London Poor, Vol. I, s.463-464.

tyttöjen tavoin vanhemmille naisille oli ihanteellista saada kevyttä työtä ja nämä kaksi ikäryhmää hallitsivatkin vesikrassinmyyntiä sekä kadunlakaisua. Jälkimmäisestä työstä ansioita hankkivat myös pojat ja miehet sekä yleensä ne, jotka eivät enää jaksaneet tai pystyneet tekemään muuta työtä.¹⁷⁵ Mayhew kuvaili erästä kadunlakaisijanaista ja tämän arkipäivää seuraavasti:¹⁷⁶

”Vanha kahdeksankymmentävuotias kadunlakaisija, lähes työkyvytön, hyvin kuuro ja yleisilmeeltään heikko kuitenkin onnistuu saamaan itsensä ulos joka aamu kello neljän ja viiden välisenä aikana ehtiäkseen paikalle, kun työmiehet ja esimiehet kulkevat tehtaisiin.”

Naisia huolestutti pienistä ansioista kamppailevien kohtalotovereiden määrän lisääntyminen ja se, että toimeentulon alarajoilla eläminen heikensi jo valmiiksi huonoa terveyttä.¹⁷⁷ Huoli toimeentulon jatkuvuudesta oli aiheellista, koska tiedetään, että vuosisadan jälkipuoliskolla etenkin Lontoon East Endin alueella köyhien tyttöjen ja naisten joukot kilpailivat niukoista ansioista kaupungissa, joka sijoittui naisten työtilaisuuksien tarjoana neljäkymmenen kahden kaupungin listalla vasta sijalle kolmekymmentä.¹⁷⁸ Kadunlakaisijaksi ryhtynyt tyttö kertoi omista kokemuksistaan kaduilla vallitsevasta kilpailutilanteesta.¹⁷⁹

¹⁷⁵ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.385; Vol. II, s.477-479, 483.

¹⁷⁶ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. II, s.477: ”The old sweeper herself, eighty years of age, and almost beyond labour, very deaf, and rather feeble to all appearance, yet manages to get out every morning between four and five, so as to catch the workmen and ”timekeepers” on their way to the factories.”

¹⁷⁷ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.395; Vol. II, s.479, Vol. III, s.159-160, 162.

¹⁷⁸ Walvin, *A Child’s World*, s.70; Cunningham, ”The Employment and Unemployment of Children”, s.145.

¹⁷⁹ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. II, s.506: ”At last, finding I didn’t get much at begging, I thought I’d go crossing-sweeping. I saw other children doing it. I says to myself, I’ll go and by a broom,’ and I spoke to another little girl, who was sweeping up Holborn, who told me what I was to do. ‘But,’ says she, ‘ don’t come and cut up me.’

”Lopulta, kun tajusin, etten ansainnut paljoakaan kerjäämällä ajattelin, että aloitan kadunlakaisun. Näin muiden lasten tekevän sitä. Sanoin itsekseen: ”menempä ostamaan luudan”, ja puhuin toiselle pienelle tytölle, joka lakaisi Holbornilla, ja joka kertoi minulle mitä minun piti tehdä. Mutta, hän sanoi, älä tule viemään minun osuuksiani.”

Viktoriaanisen kauden yhteiskunnassa lapsilla oli joidenkin mielestä velvoite huolehtia ikääntyvistä vanhemmistaan ikäänkuin vastalahjana vanhempien tarjoamasta lapsuusajan huolenpidosta, mutta Mayhewn haastattelumateriaali antaa viitteitä muunlaisesta käytännöstä. Köyhimmissä perheissä vanhemmat eivät olleet ehtineet hoivata lapsiaan, jolloin vastapalvelustakaan ei odotettu. Jotkut Mayhewn haastattelemista vanhoista naisista asuivat lastensa luona tai kävivät näiden luona vierailukäynneillä. Useimmista lausunnoista kävi kuitenkin ilmi, etteivät naiset olleet, tai halunneet olla tekemisissä lastensa perheiden kanssa. Syynä oli se, ettei kumpikaan osapuoli kyennyt tarjoamaan taloudellista tukea toiselle ja elättämisvelvoite ajatuksenakin aiheutti suhteisiin kireyttä.¹⁸⁰ Joissain tapauksissa ikääntyneet ihmiset olivat ylpeitä itsenäisyydestään ja pelätessään rasittavansa lapsiensa perheiden taloutta menivät mielummin köyhäintaloon kuin lastensa luokse. Lapset eivät puolestaan voineet omista tiukan toimeentulon lähtökohdistaan tukea vanhempiansa taloudellisesti, mutta jos näitä uhkasi joutuminen köyhäintaloon, tekivät lähisukulaiset parhaansa ettei näin tapahtuisi. Jopa muut kuin sukulaiset olivat valmiita antamaan ikääntyneille naisille turvapaikan hyväntekeväisyyttään ja ehkä myötätunnosta toisen kohtaloa kohtaan.¹⁸¹ Sympatia näyttääkin olleen ainoa korvaus, jonka alemman työväestön ikääntyvät naiset saivat palkkioksi elämäntyöstään.

---

¹⁸⁰ Quadagno, *Aging in Early Industrial Society*, s.122; Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. II, s.478,483-484.

¹⁸¹ Quadagno, *Aging in Early Industrial Society*, s.106-107; Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. II, s.478.

6.2. ELÄMÄNILOA JA SURUA

Vaikka ammattitaidottomalla työläisväestöllä oli niukasti vapaa-aikaa, se pyrittiin käyttämään parhaan mukaan ja nautinnonhakuisesti. Köyhin osa työväestöstä joutui tyytymään kaupungissa tarjottuihin vapaa-ajanviettomahdollisuuksiin: pelattiin korttia, osallistuttiin hyväntekeväisyisyhdistysten järjestämiin viihteellisiin, mutta ”kehittäviin” tilaisuuksiin, käytiin tansseissa ja teatterissa ja tietenkin juotiin olutta. Lasten vapaa-aikaan kuuluivat pelit ja leikit, jotka välittyivät perimätietona sukupolvelta toiselle. Ahtaista sisätiloista rynnättiin joukolla kaduille ja pihoille leikkimään, jos työpäivä ei ollut ollut liian raskas.¹⁸² Työväestön varakkaimmille perheille tarjoutui 1800-luvun puolivälissä uusia vapaa-ajanvieton muotoja. Vastarakennettuja rautatieyhteisiä pitkin päästiin rannikolle uimaan ja nauttimaan auringosta. Köyhimpien työläisten oli rentouduttava pitkien työpäivien ja viikkojen jälkeen muualla: ahdas ja vaatimattomasti sisustettu koti tai pikemminkin eräänlainen ’kämpä’, ei tarjonnut kaivattua lepotilaa.¹⁸³

Työväestön asuinalueen asunnot vaihtelivat kuntonsa, hygieniansa ja mukavuutensa puolesta suhteessa työläisten ansiotasoon. Ammattitaitoisen työläisen perheessä vaimo piti kunnianaan, että mukavasti sisustettu pieni koti hohti puhtauttaan yhdessä lasten kanssa, kun alueen köyhimmän katukaupustelijan yhden huoneen koti puolestaan muodostui neljästä mustuneesta seinästä. Mayhew oli mitä todennäköisemmin tutustunut Edwin Chadwickin työväestön elinympäristöstä tekemään hygieniaraporttiin, *Sanitary Report on the Condition of the Labouring Population of Great Britain*, ja kirjoitti yllättyneensä, kun löysi, toisin

¹⁸² Hopkins, *A Social History of the English Working Classes 1815-1945*, s.27, 31. Thompson, *The Rise of the Respectable Society*, s.131; Walvin, *English Urban Life 1776-1851*, s.157-158; Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.151-152.

¹⁸³ Kts. Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.110, 116; Vol. II, s.111, 248; Vol. III, s.306, 416, 286; Kts. Chadwick, *Report on the Sanitary Conditions of the Labouring Population of Great Britain*, s.85, 303, 336.

kuin raportissa annettiin olettaa, eräästä vierailemastaan irlantilaiskodista viihtyisän tunnelman: kodin kahdesta huoneesta toista käytettiin makuuhuoneena ja toinen huone oli tarkoitettu oleskeluun. Sisustuselementteinä olivat pöydän, tuolien ja kulmakaapin lisäksi runsaat pyhimyskuvat, jotka oli ripustettu seinille ja takanreunukselle. Yleensä köyhimpien työläisten kodeissa, sisustus oli vaatimatonta ja vierailijan silmiin pimeydessä pisti kurjuus kaikissa muodoissaan. Eräässäkin asunnossa koristeettomat seinät olivat kehyksinä huonetilalle, jossa puuttuvan pöydän ja tuolien virkaa toimittivat korit ja jonkinlaiset jakkarat. Huonekaluista oli luovuttu, jotta oltiin kyetty maksamaan vuokra tai hankkimaan perheelle ruokaa. Joissakin perheissä huonekalujen hankkiminen ja sisustaminen oli turhaa, koska perhe joutui usein turvautumaan köyhäintalon tarjoamaan suojaan tai muutti vain muuten esimerkiksi halvemman vuokran perässä toiseen asuntoon.¹⁸⁴

Pubit tarjosivat, tosin pääasiassa vain työläisväestön miehille, sosiaalista elämää, lämpöä, kodikkuutta ja alkoholin tuomaa hetkellistä mielihyvää. Samaan aikaan, kun perheen talousrahat valuivat miesten kurkuista alas, naisten työ jatkui kotona lasten ja kotitöiden parissa. Vapaa-aikaa käytettiin jutusteluun naapuruston naisten kanssa tai keskinäiseen avunantoon.¹⁸⁵ Naistenkin tiedetään silloin tällöin piipahtaneen pubien leppoisassa ilmapiirissä tai he kokoontuivat naapuruston naisten kesken omiin juopotteluporukoihinsa kotinsa välittömässä läheisyydessä.¹⁸⁶ Mayhew'n kohtaamaan katukaupustelijatyön mukaan tämän äiti ei ollut humalassa ”useammin kuin kerran viikossa”. Vaikka naiset tekivätkin raskasta työtä aviomiehet eivät hyväksyneet vaimojensa alkoholinkäyttöä. Miehellä ei todennäköisesti ollut kuitenkaan vaikutusvaltaa kieltää

¹⁸⁴ Hopkins, *A Social History of the English Working Classes 1815-1945*, s.30; Chadwick, *Report on the Sanitary Conditions of the Labouring Population of Great Britain*, s.89, 92-93, 338: irlantilaisten epähygieenisyydestä.

¹⁸⁵ Walvin, *English Urban Life 1776-1851*, s.153-156.

¹⁸⁶ Zedner, *Women, Crime and Custody*, s.52; Malcolmson, *English Laundresses*, s.41-42; Harrison, Brian, *Drink and the Victorians: The Temperance Question in England 1815-1872*, London, 1971, s.46-47.

vaimoan juomasta, jos nainen sattui olemaan perheen pääasiallinen elättäjä.¹⁸⁷

Nuoret lontoolaiset viettivät vapaa-aikaansa iltamatilaisuuksissa, joissa pientä sisäänpääsymaksua vastaan päästiin katsomaan lyhyitä näytelmiä ja kuuntelemaan musiikkihupailuja. Näissä vaatimattomissa teattereissa 8-20-vuotiaat nuoret, äidit vauvojensa kanssa, työmiehet sekä prostituoidut ja merimiehet saivat nauraakseen poliisia ja raittiusseuroja parodioivista esityksistä. Ilo osattiin ottaa irti näissä näytöksissä, jossa Mayhew kuvauksen mukaan pojat hakkasivat jalkojaan innostuksesta lattiaan ja tytöt kirkuivat nautinnosta.¹⁸⁸ Lukutaidottomalle nuorelle naiselle teatterissakäynti saattoi olla pelkkien puitteidensa vuoksi elämys, kuten suraavasta lausunnosta käy ilmi.¹⁸⁹

”Minulla on hyvin vähän huvituksia. Käyn kerran tai kaksi kuukaudessa, tai niillä main, Wickin lehtereillä (Victoria teatteri), koska asun lähellä. Siellä on kaunista. Voi, se on todella suurenmoinen paikka. En tiedä nimeltä mitä siellä esitetään, koska en osaa lukea julisteita.”

Huolimatta siitä, että katukaupustelijoitten päivä alkoi aamu neljän tai viiden aikoihin, viihtyivät nuoret tytöt sekä pojat huvituksissaan, etenkin tansseissa. Tanssit alkoivat illalla kahdeksan aikoihin ja saattoivat kestää kello kahteen aamuyöllä. Vaikka alkoholin myyminen alle 16-vuotiaille oli

---

¹⁸⁷ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.90: ”Her mother didn’t get tipsy above once a week.”; Miesten suhtautumisesta vaimojensa tai avopuoisoidensa alkoholinkäyttöön katso muun muassa: Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.21, 336, 467.

¹⁸⁸ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.40-41; Barret-Ducrocq, *Love in the Time of Victoria*, s.15.

¹⁸⁹ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.463: ”I has (sic) very few amusements. I goes (sic) once or twice a month, or so, to the gallery at the Wick (Victoria Theatre), for I live near. It’s beautiful there. O, it’s really grand. I don’t know what they call what’s played, because I can’t read the bills.”

kiellettyä, kuului tanssien kulkuun olennaisesti pieni ryypiskely. Pojat joivat tyttöjä runsaammin, mutta ideana oli se, että kumppanin itselleen löytänyt nuorimies kestitsi ja tarjosi olutta myös seuralaiselleen. Pubien tavoin tanssipaikat olivat alemman työväestön ihmisille tärkeitä sosiaalisen elämän keskuksia ja monen nuorenparin yhteiselämä saikin alkukipinän näissä tilaisuuksissa.¹⁹⁰

Vapaa-aikana runsaastikin käytetty alkoholi oli ongelma monissa työläisten perheissä. Ongelmista suurin oli ansioiden menettäminen ja tästä seurannut nälänhätä, josta ensisijaisesti kärsivät perheenäidit lapsineen. Mayhew sai lausuntoja kovia kokeneilta alkoholistimiesten vaimoilta:

”Jouduin menemään lapseni kanssa nukkumaan kahtena iltana viime viikolla saamatta leipää syödäksemme. Kahtena päivänä meillä ei ollut mitään syötävää. Sama tilanne oli yhtenä iltana viikkoa ennen joulua, vaikka mieheni olikin saanut samana iltana palkkaa 8 shillinkiä, mutta kaikki oli tuhlatu pubissa.”¹⁹¹

Alituinen puute ja kurjuus vaikutti myös katkeroittavasti:

”...Juomiseen kulutetulla rahalla olisimme saaneet kunnollisen kodin, eikä meidän olisi näin pian täytynyt kohdata tätä tappavaa köyhyyttä.”¹⁹²

Nälännäkemisen lisäksi vaimot joutuivat myös juopuneiden aviomiestensä väkivallan kohteiksi:¹⁹³

---

¹⁹⁰ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.21, 36-37.

¹⁹¹ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. III, s.287: "...for two nights in last week my child and myself were obliged to go to bed breadless. We had nothing neither of those two days. It was the same in one night the week before Christmas, though my husband received that night 8s., but all was spent at the public-house."

¹⁹² Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. III, s.280: "But for the money gone in drink we might have had a decent home, and wouldn't so soon come to this killing poverty."

” Hän tulee usein kotiin ja pahoinpitelee minua, mutta ei lapsia. Hän lyö minua nyrkeillään; hän iskee minua kasvoihin; hän on potkinut minua. Kun hän oli raitis mies, hän oli ystävällinen, hyvä aviomies; ja kun hän on nyt selvin päin, mies parka, hän on ystävällinen, hyvä aviomies vieläkin.”

Perheet kärsivät alkoholin liiallisesta käytöstä, mutta tästä tai muustakaan syystä avioeroja otettiin harvoin. Ennen vuoden 1857 ensimmäistä brittiläistä avioerolakia, oli avioeron saaminen mahdollista vain parlamentin käsittelyn kautta ja tämä pelkästään kalliina toimenpiteenä esti köyhälistöltä mahdollisuuden eron hakemiselle puhumattakaan köyhälistön aviopuolisoiden taloudellisesta riippuvuudesta toisiaan kohtaan.¹⁹⁴ Äidit pelkäsivät lisäksi menettävänsä erossa lapsensa, vaikka isän yksinoikeutta lasten huoltajuuteen oltiinkin alettu kyseenalaistaa oikeuden tekemissä huoltajuuspäätöksissä jo vuodesta 1839 lähtien.¹⁹⁵ Tieto tästä ei ollut ehkä saavuttanut työväestön naisia ja on myös totta, että isälle lankeava lasten huoltajuusoikeus säilyi poikkeuksista huolimatta vallitsevana käytäntönä vielä vuosisadan jälkipuoliskollakin. Avioliittojen on siis katsottu kestäneen yksinkertaisesti siitä syystä, ettei vaihtoehtoja ollut ja pakottauduttiin sopeutumaan tilanteeseen. Alkoholistiaviomiestään ja tämän ei-toivottua käytöstä sietänyt nainen toimi myös aikakauden naisihanteen mukaisesti ja uhrautui osaansa.¹⁹⁶

6.3. KIRKOSTA VIERAANTUNEET

---

¹⁹³ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. III, s.281: ” He often comes home and ill-uses me, but he doesn't ill-use the children. He beats me with his fists ; he strikes me in the face ; he has kicked me. When he was a sober man he was a kind, good husband ; and when he's sober now, poor man, he's a kind, good husband still.”

¹⁹⁴ Phillips, Roderick, *Putting Asunder: A History of Divorce in Western Society*, New York, Melbourn, 1988, s.412.

¹⁹⁵ *Destiny Obscure*, s.237-238; Hewitt, Pinchbeck, *Children in English Society*, Vol. II, s.362.

¹⁹⁶ Phillips, *Putting Asunder*, s.402, 504.

Nykyajalle on tyypillistä, että elämän käydessä liian rankaksi ja kuluttavaksi ihmiset usein valitsevat jonkun hengellisen opin, josta he hakevat tukea elämälleen ja energiaa jaksakseen eteen päin. 1800-luvun Isossa-Britanniassa uskonnolla, kirkolla ja raamatulla oli keskeinen sija yhteiskunnan arkipäivässä, mutta köyhimpään työväestöön etenkin Anglikaaninen valtionkirkko ei vedonnut. Kirkko edusti esivaltaa ja ylempää luokkia ja sen opit jäivät lukutaidottomalle työväestölle vieraksi. Lontoossa ja muissa suurimmissa kaupungeissa työväestön kirkossakäynti olikin 1800-luvun puolivälissä vähäistä.¹⁹⁷ Työväestö vietti kristillisen kalenterivuoden juhlapäiviä ja lähetti lapsensa pyhäkouluun, mutta ei ensimmäisenä uskonsa innoittamana vaan iloittiin vapaa-ajasta ja juhlinnasta, joka toi helpotusta arjen työrutiiniin. Alimman työväenluokan keskuudessa toimeentulotaistelu vei liikaa aikaa ja energiaa, eivätkä uskonnon opetukset jaksaneet kiinnostaa. Jos opetuksia kuunneltiin käännyttiin todennäköisesti kirkkoa vastaan, koska köyhille maanpäällinen elämä oli tuonut vähän iloa tai toivoa, eikä lupaus kuolemanjälkeisestä elämästä kiinnostanut niitä, jotka yrittivät kaikin keinoin sinnitellä elävien kirjoissa.¹⁹⁸

Mayhew'n tekemiin uskontoa koskeviin kysymyksiin sai kadulla eläneiltä naisilta lyhyitä vastauksia, joista ei voinut päätellä muuta kuin välipitämättömyyttä koko aihetta kohtaan. Naiset selittivät, että kirkossakäynti olisi vaatinut parempia vaatteita kuin heillä oli ja että raskaan työviikon jälkeen oli palkitsevampaa levätä, kuin istua kirkossa. Joidenkin piti tehdä työtä sunnuntaisinkin eikä senkään tähden voitu osallistua Jumalanpalvelukseen.¹⁹⁹ Varattomuudella oli siis köyhien

¹⁹⁷ Walvin, *English Urban Life 1776-1851*, s.148; Hopkins, *Childhood Transformed*, s.152; Hopkins, *A Social History of the English Working Classes 1815-1945*, s.80: Metodistikirkot eri lahkoinen saavuttivat 1800-luvun puolivälissä työväestön keskuudessa suuremman suosion Anglikaaniseen kirkkoon verrattuna. Metodistien oppi ja opetus olivat selkeitä, mikä vetosi työväestöön. Nämä tunsivat Metodistikirkon 'omakseen' senkin tähden, että ylempien luokkien edustajat puuttuivat kirkonpenkistä.

¹⁹⁸ Walvin, *English Urban Life 1776-1851*, s.105-107.

¹⁹⁹ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.460-461, 465.

osallistumiseen vaikuttava osansa: kun ei ollut rahaa maksaa kirkonpenkin vuokraa, ei myöskään menty kirkkoon, jossa takarivin ilmaisilla paikoilla oltaisiin erotettu selkeästi muusta kirkkoväestä. Ainoastaan sosiaalinen paine työn- tai almunantajien puolelta pakotti käymään kirkossa, koska hyväntekijää oli miellyttävä. Almujenannon kautta harrastettu kontrollointi ja ohjaus kunnialliseksi katsottuun elämäntapaan ei toiminut lontoolaisen köyhälistön ja 'hyväntekijöiden' välillä välttämättä kovinkaan tehokkaasti. Maalta juuri kaupunkiin muuttaneiden työläisten kohdalla näiden tekemisiä valvoneet silmäparit olivat jääneet entiselle kotiseudulle ja suurkaupungissa almujensaajat jäivät näitä ohikulkiessaan muistaneille ylempien luokkien ihmisille tuntemattomiksi. Niinpä kukaan ei välttämättä sunnuntaisin odottanut näkevänsä näitä Mayhewn haastattelemissa naisissa kirkossa.²⁰⁰

Poikkeuksen työväestön ja etenkin sen köyhimmän osan välipitämättömään asenteeseen uskontoa kohtaan tekivät irlantilaiset siirtolaiset, jotka toivat mukanaan uskonto- ja seurakuntakeskeisen elämänmuotonsa Lontooseen. Mayhewn haastattelemissa irlantilaisnaisten puheessa ”Jumala auttakoon”, ”Luoja varjelkoon” ja ”Jumalalle kunniaksi”-huudahdukset sävyttivät kertomuksia. Paitsi puheessa, irlantilaisten uskonnollisuus näkyi kotien sisustuksessa pyhimyskuvien peittäessä takanreunuksia ja seiniä. Ulkoisten uskonmerkkien lisäksi irlantilaiset olivat ahkeraa kirkossakävijäkansaa, jota seurakunnan pastori valisti, ohjasi ja valvoi. Näille ihmisille Raamatun opetukset antoivat mitä ilmeisemmin sisältöä ja toivoa elämään, mutta kirkossakäynnillä oli tietenkin tärkeä sosiaalinen tehtävä pitää koossa irlantilaisten maahanmuuttajayhteisöä.²⁰¹

²⁰⁰ Hopkins, *Childhood Transformed*, s.148; Stedman Jones, *Outcast London*, s.252-253.

²⁰¹ Kts. Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.116, 386; Vol. II, s.45; Hopkins, *Childhood Transformed*, s.149.

7. ELÄMÄNKUMPPANIA ETSIMÄSSÄ

7.1. TAVOITTEENA AVIOLIITTO

Yhteiskunnassa jossa aikuinen nainen nähtiin äitinä ja taloudenhoitajana pidettiin itsestään selvyytenä, että naiset menisivät naimisiin ja perustaisivat perheen. Naisten työstä maksettiin vähemmän palkkaa sen tähden, että miehet olivat pääasiallisia perheenelättäjiä ja naisten ansiot vain pieni lisä perhetaloudessa. Tämän seurauksena naimisiinmeno oli työväenluokan naiselle lähes välttämättömyys, jos tämä halusi välttyä kurjistumiselta. Äärimmäisyydessään työväestön avioliitot olivatkin vain taloudellisia yhteisyrityksiä, mutta on tultu myös siihen tulokseen, että tunteilla ja rakastumisella oli osansa ainakin kumppania valittaessa. Avioliittovaiheessa puolestaan tunteita tärkeämpänä pidettiin sitä, että kumpikin puolisoista pystyi vastaamaan omalta osaltaan ansionhankinnasta.²⁰² Tämä tulee esiin myös Mayhewn tekemissä haastatteluissa, joissa avioliiton henkiseen puoleen liittyviä seikkoja mainittiin harvoin elannonhankintapuoleen liittyvien huolien lomassa. Köyhimmissä työväestön perheissä työnteko vei suurimman osan aviopuolisoiden ajasta ja vapaa-aikana toinen oli pubissa ja toinen kotona: henkisen tason kumppanuus jäi monille todennäköisesti melko tuntemattomaksi ilmiöksi.

Avioliiton solmimista edelsi työväestönkin keskuudessa seurusteluaika, joka saattoi jäädä hyvinkin lyhyeksi tai kesti jopa vuosia. Mayhewn mukaan katukaupustelijanuoret solmivat avoliittoja hyvin nopeasti sen jälkeen, kun ansionhankintakumppani oli löydetty.²⁰³ Näille nuorille,

²⁰² Walvin, *English Urban Life 1776-1851*, s.174, 186; *Destiny Obscure*, s.258; Tilly, Scott, *Women, Work & Family*, s.121-122..

²⁰³ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.36; Koska av(i)oliitto etenkin alemman työväenluokan keskuudessa perustui lähinnä taloudelliseen yhteistoimintaan, käytetään tutkielmassa puolisoista tai elämäkumppanista ilmaisua 'ansionhankintakumppani'

samoin kuin irtolaisina elävien nuorienkin keskuudessa, avioliitolla ei ollut suurta merkitystä. Vihkiseremonian maksullisuus ei houkuttanut nuoria virallistamaan liittoaan, joka oli syntynyt lähinnä taloudellisesta tarpeesta: kumppania tarvittiin kaupantekoapulaisena sekä vuokranmaksussa. Mayhew kuitenkin huomautti, että yleisesti ottaen työväestökin sinetöi suhteensa 'papin aamenella'.²⁰⁴ Tätä ennen oli kumpikin tulevista puolisoista yleensä kerännyt säästöjä, jotta yhteinen elämä oltaisiin saatu mukavasti alkuun. Palvelijoilta edellytettiin naimattomuutta ja nuoret tytöt viipyivätkin melko pitkään ammatissa ennen avioitumistaan. Englannissa ja Walesissa palvelijoina työskennelleistä naisista vuonna 1851 noin 40% oli alle 19-vuotiaita ja noin 60% alle 24-vuotiaita. Avioliiton solmiminen lykkääntyi, kun nuoret naiset yrittivät vuosien kuluessa palveluspaikkaa vaihtamalla edetä ammattinsa arvoasteikossa ja saada palkkaansa korotetuksi.²⁰⁵

Seurustelukumppani ja tuleva puoliso löytyi kävelymatkan etäisyydeltä omasta kodista ja samasta yhteiskunnallisesta statusasemasta. Kaukosuhteilla ei ollut tulevaisuutta, koska matkustaminen oli vielä melko hankalaa sekä kallista ja kirjoitustaidottomuus esti kirjeenvaihdon kumppanien välillä. Usein sukulaiset tai ystävät järjestivät nuorten tapaamisen tai esittelivät nämä toisilleen, mutta seurustelusuhdetta solmittiin myös illanviettopaikoissa, työpaikoilla sekä sattumalta kadulla vastaantulleiden tuttavuuksien kanssa.²⁰⁶ Vaikka vanhemmat eivät pystyneetkään valvomaan kaupunkilaisnuorten seurustelua yhtä tiiviisti kuin pienissä maalaisyhteisöissä, nuoret pitivät itse kiinni vanhoista seurusteluperinteistä. Edettiin asteittain ja naiset odottivat yleensä avioliittolupausta ennen kuin esimerkiksi suostuivat sukupuoliyhdyntään sulhasensa kanssa. Kun seurustelusuhde oli vakiintunut, sulhanen esiteltiin

²⁰⁴ Barret-Ducrocq, *Love in the Time of Victoria*, s.139; Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.44, 413, 459.

²⁰⁵ Davidson, *A Woman's Work is Never Done*, s.165, 170; Tilly, Scott, *Women, Work & Family*, s.122.

²⁰⁶ *Destiny Obscure*, s.255; Barret-Ducrocq, *Love in the Time of Victoria*, s.75-80, 84-85.

tytön vanhemmille, sukulaisille tai työnantajalle ja naimisiinmenopäätöksen varmistuttua tyttö vietiin miehen kotiin. Vanhempien hyväksyntää liitolle pidettiin tärkeänä.²⁰⁷

7.2. NAISEN PAINAJAINEN

Maalta Lontooseen muuttaneille tytöille vanhempien poissaolo ja valvonnan puute teki seurusteluelämästä vapaampaa, mutta kasvatti hyväksikäytön mahdollisuutta. Kaupungeissa näillä nuorilla naisilla ei ollut välttämättä ketään, joka olisi ollut auttamassa ja vaatimassa sulhasta vastuuseen, jos tämä ei lunastanutkaan lupaa naimisiinmenosta. Mayhew sai haastateltavakseen nuoren, alle 20-vuotiaan naisen, joka oli ollut turhan luottavainen kosijaansa kohtaan. Tyttö oli jättänyt kotinsa ja lähtenyt etsimään miehen kanssa onneaan Lontoosta huomatakseen, että oli yksin suurkaupungissa.²⁰⁸

”Nuori kaveri, jonka kanssa ensin olin yhdessä, oli puuseppä. Hän houkutteli minut pois kodistani. Mies sanoi minulle, että jos tulisin Lontooseen hän tekisi mitä tahansa vuokseni. Kerroin hänelle kuinka huonosti isäni kohteli minua ja hän käski minua lähtemään kodistani...Pidin tästä minua kosiskelleesta miehestä hyvin paljon. Luulin, että kaikki mitä hän sanoi, oli totta ja ajattelin, että hän tekisi minut paljon onnellisemmaksi kuin kotona ollessani...Kyllä herra, hän lupasi mennä kanssani naimisiin, mutta kun tulin Lontooseen hän vei neitsyyteni ja sitten karkasi ja jätti minut.”

²⁰⁷ Barret-Ducrocq, *Love in the Time of Victoria*, s.87, 89, 93.

²⁰⁸ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. III, s.404: ”The young chap that I first took up with was a carpenter”, ”He enticed me away. He told me if I’d come to London with him he’d do anything for me. I used to tell him how badly my father treated me, and he used to tell me not to stop at home.”, ”I liked the young man that came a-courting on me very well. I thought all he said was true, and I thought he would make me much happier than I was at home.”, ”Yes, sir, he promised he would marry me ; but when I came over to London he ruined me, and then ran away and left me.”

Maaseudulla pienissä yhteisöissä pystyttiin luottamaan nuoren miehen avioliittolupaukseen, koska yhteisö sai petturin heti käsiinsä ja vastuuseen teoistaan toisin kuin kaupungeissa. Epäonnekseen moni kaupunkilaistyttö huomasi, että oli raskaana ja lapsen tuleva isä oli kadonnut jäljettömiin vieden avioliittolupauksen mennessään. Naisen ja tulevan lapsen hylkäämisen taustalla saattoi vaikuttaa todellisen kiinnostuksen puuttuminen, työttömyys, joka olisi tehnyt perheenelättämisen mahdottomaksi tai se, että mies sai töitä muualta ja vaihtoi paikkakuntaa ennen kuin oli saanut tietää lapsesta.²⁰⁹

Vuoden 1834 köyhäinholitoissa nainen määrättiin yksin vastuuseen äpärälapsensa elättämisestä. Köyhäinholitoviranomaiset olivat huolestuneet kasvaneista aviottomien lasten lukumääristä ja ajateltiin, että asenteita tiukentamalla voitiin vaikuttaa äpärälasten syntymien vähentymiseen. Naisilla oli oikeus hakea oikeusteitse lapsen isältä elatusmaksuja, mutta luku ja kirjoitustaidottomina ja vailla kenenkään tukea he kykenivät harvoin esittämään minkäänlaisia vaateita ja jäivät todellakin yksin vastuuseen lapsensa huoltamisesta.²¹⁰ Joissain tapauksissa lasten isät tunsivat velvollisuudekseen osallistua lastensa elättämiseen, kuten Mayhewlle kerrottiin:²¹¹

”Olen kaksikymmentäkaksivuotias; äitini kuoli kuusi vuotta sitten; isääni en koskaan tuntenut, koska olen laiton lapsi. Äitini sai vähän tuloja isältäni ja piti minut koulussa. En voi edes arvata, kuka isäni oli.”

---

²⁰⁹ Barret-Ducrocq, *Love in the Time of Victoria*, s.98; Tilly, Scott, *Women, Work & Family*, s.122.

²¹⁰ Hewitt, Pinchbeck, *Children in the English Society*, Vol. II, s.593.

²¹¹ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. III, s.415: ”I’m twenty-two ; my mother died six years ago ; my father I never knew, for I’m an unlawful child. My mother had a small income from my father, and kept me at school. I can’t even guess who my father was.”

Toisen tytön äiti oli jättänyt tulevan lapsen isän löydettyään uuden kumppanin, mutta silti mies oli avustanut naista ja tämän lasta.²¹²

”Hän kohteli äitiäni hyvin, olen kuullut äitini sanovan, kunnes äiti lyöttäytyi toisen miehen matkaan (laatikontekijän) ja silloin isä jätti hänet ja luopui hänestä ja tuli Lontooseen.”, ”...äitini seurasi isää (hän kertoi näin minulle, muttei halunnut puhua siitä), koska äiti oli tuolloin raskaana. Hän ei löytänyt isääni ; mutta tämä kuuli äidistä ja jätti vähän rahaa herra x:lle annettavaksi äidille ja äiti sai paikan Puola-kadun köyhäntalosta herra x:n kautta — olen kuullut. Köyhäntalossa asuessaan äitini vastaanotti viikottain 1shillingin ja 6 dime’ia, mutta isäni ei koskaan tullut katsomaan häntä tai minua.”

Todennäköisesti vastaava huolenpito ei ollut yleistä ja useimmilla naisilla oli edessään painajaismainen tehtävä hankkia toimeentulo itselleen ja lapselle sellaisessa yhteiskunnassa, jossa aviottomien lapsien äitiin ja näiden lapsiin suhtauduttiin samalla tavalla kuin prostituoituihin ja rikollisiin. Äpärälasten äitejä pidettiin edellämainittujen tavoin esimerkkeinä moraalittomuudesta, eikä heitäkään yleisen mielipiteen mukaan pidetty luottamuksen ja työpaikkojen arvoisina. Suhtautuminen näihin naisiin vaihteli kuitenkin käytännön elämässä täydellisestä kieltämisestä ja eristämisestä suvaitsevuuteen ja avunantoon. Tämä näkyy muun muassa työnantajien asenteissa, jotka vaihtelivat tapauskohtaisesti. Hyviä työntekijöitä oli vaikea saada ja oli hankala kouluttaa uusia. Tiedetään, että jotkut palvelijat saivat raskautensa ja synnytyksensä aikana työnantajaltaan tukea käytännön asioiden hoitamisessa ja apua annettiin myös

---

²¹² Mayhew, London Labour and the London Poor, Vol. III, s.385:” He behaved very well to my mother, I have heard her say, until she took up with the other man (the box-maker), and then he left her, and gave her up, and came to London.”, ”...my mother followed him (she told me so, but she didn’t like to talk about it), as she was then in the family way. She didn’t find him ; but my father heard of her, and left some money with Mr. — for her, and she got into Poland-street workhouse through Mr. — I’ve heard. While there, she received 1s. 6d. a-week, but my father never came to see her or me.”

taloudellisesti.²¹³ Lapsen syntymän jälkeen naiset saivat sitten palata entisiin työtehtäviinsä.²¹⁴

Naiset, joilla ei ollut ennestään yhtään lasta ja jotka pystyivät todistamaan, että äpärälapsi oli syntynyt avioliittoaikoiden seurauksena, saivat mahdollisuuden jättää lapsensa väliaikaisesti tai pysyvästi viranomaisen huostaan. Lontooseen oli vuonna 1741 perustettu lastenkoti, *The Foundling Hospital*, jonka suojiin äpärälapsia otettiin. Tarkoituksena oli, että sekä äiti, että lapsi saivat mahdollisuuden parempaan elämään, kun kummallekin tarjottiin ikäänkuin uutta alkua.²¹⁵ Joissain tapauksissa myös naisen vanhemmat tai sukulaiset olivat köyhyydestään huolimatta valmiita auttamaan nuorta äitiä ja tämän lasta.²¹⁶ Mayhew haastatteli tyttöä, jonka äiti oli jättänyt tytön tämän isoäidille, mutta joka oli avioiduttuaan hakenut tyttänsä takaisin huostaansa. Naisella oli kuitenkin avioliitostaan jo yhteisiä lapsia miehensä kanssa, ja uusi isäpuoli ei ollut kovinkaan innostunut uudesta perheenjäsenestä: pärjäämistäistelussa yksi perheenjäsen lisää merkitsi niukempia toimeentulomahdollisuuksia koko perheelle.²¹⁷ Jos aviottoman lapsensa kanssa yksin jääneet äidit eivät saaneet mistään edellämainituista lähteistä apua tilanteeseensa, he joutuivat turvautumaan köyhäintalon apuun pitääkseen itsensä ja lapsensa hengissä.²¹⁸

Taloudellisesti raskaan yksinhuoltajaelämän lisäksi naiset joutuivat kantamaan yksin häpeän taakkaa. Epätoivoissaan äidit tekivät lapsenmurhia ja huonosti kävi myös niille lapsille, jotka annettiin pientä ja

---

²¹³ Naimattomilla naisilla ei ollut yleisesti mahdollisuutta saada synnytyksen aikaista terveydenhoitoa ja tästä syystä aviottomien lasten ja näiden äitien osuus lapsivuode- ja imeväiskuolleisuusluvuissa oli suuri: Walvin, *English Urban Life 1776-1851*, s.174.

²¹⁴ Hewitt, Pinchbeck, *Children in English Society*, Vol. II, s.591; Davidson, *A Woman's Work is Never Done*, s.165; Barret-Ducrocq, *Love in the Time of Victoria*, s.172-173.

²¹⁵ Barret-Ducrocq, *Love in the Time of Victoria*, s.40-41, 184; Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. IV, s.XXVIII.

²¹⁶ Barret-Ducrocq, *Love in the Time of Victoria*, s.123, 165.

²¹⁷ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. III, s.384.

²¹⁸ Hewitt, Pinchbeck, *Children in English Society*, Vol. II, s.583-584, 593; Barret-Ducrocq, *Love in the Time of Victoria*, s.156.

lopulta riittämätöntä maksua vastaan ”vauvafarmeille” hoidettaviksi. Yhteishoidossa vauvoille ei annettu tarpeeksi ruokaa eikä heistä kannettu huolta sillä perusteella, että äitien maksamat hoitopalkkiot eivät olleet riittävän suuria. Vasta vuodesta 1872 lähtien tähän asiaan saatiin muutos, kun hoitajilta vaadittiin viranomaiselle tehtävä raportti lasten kuolemasta ja hoitolat saatiin ulkopuolisen seurannan alaisuuteen.²¹⁹

8. KÖYHÄN MIEHEN VAIMONA

Alemman työväestön keskuudessa avioliitot solmittiin taloudellisen pakon ja velvollisuuden sanelemina sekä rakkauden tähden. Suurin osa valitsi kumppaninsa samasta yhteiskunnallisesta asemasta tai oman ammattinsa piiristä muiden vaihtoehtojen ollessa lähes olemattomia. Harvat naiset haaveilivat avioliiton muuttavan tulevaisuutta ratkaisevasti ainakaan parempaan suuntaan. Se, mitä tuleman piti oli ollut nähtävissä jo silloin, kun tytöt olivat vielä hyvin nuoria ja asuivat vanhempiansa luona. Äidit pitivät huolen siitä, että tyttäret tiesivät mihin tehtäviin heidän piti valmistautua ja vahvistusta saatiin myöhemmin ylempien yhteiskuntaluokkien edustajilta olivatpa he koulun opettajia, laitosten viranomaisia tai työnantajia: kuten muistakin naisista, työväestön tytöistäkin tulisi vaimoja ja äitejä, mutta muihin yhteiskuntaluokkien naisiin verrattaessa varsin vaativiin olosuhteisiin. Rosemary O’Dayn tekstistä otettu lainaus kuvaa yhteenvetomaisesti tutkimuksessa jo esiintulleita köyhälistön elinolosuhteita, jotka olivat samalla työläisäitien arjen toiminta-aluetta.²²⁰

”Köyhien elämänolosuhteet kaikissa suurissa kaupungeissa Isossa-Britanniassa, Ranskassa ja Yhdysvalloissa olivat melko samanlaiset: Sukupuolten erottelu oli mahdotonta puhumattakaan perhekuntien

²¹⁹ Hewitt, Pinchbeck, *Children in English Society*, Vol. II, s.587-589, 596-597.

²²⁰ O’Day, *The Family and Family Relationships*, s.229.

erottelemisesta. Yksityisyyden idea oli vieras. Ei ollut kyse vain siitä, että talot olivat huonosti kalustettuja, vailla lämmitystä ja niistä puuttui kaikki tarvittava, vaan myös vakavaraisuus, vastuu ja mukavuus olivat vieraita.”

O'Dayn esitys työväestön kurjista olosuhteista ei lopu näin lyhyeen, mutta sen avulla lukija voi jo palauttaa mieleensä lähtökohdat, joista käsin vaimon ja perheenäidin elämää seuraavaksi tarkastellaan. O'Dayn mukaan köyhien elinolosuhteet olivat globaalilla tasolla samankaltaiset, mutta hän ei puutu siihen, miten köyhät kussakin maassa pystyivät olosuhteisiinsa vaikuttamaan. Seuraavaksi käsitellään niitä arkipäivän keinoja, joilla alemman työväestön naiset 1800-luvun puolivälin Lontoossa luotsasivat perhettään eteen päin.

Viktoriaanisen kauden Englannissa tyttöjä yli luokkarajojen kasvatettiin siihen, että äidin tehtävä oli palvella perhettään ja luoda sen jäsenille, ja erityisesti aviomiehelle, mahdollisimman mukavat elinolosuhteet. ”Kodin enkelin” tuli ylläpitää puhtautta, terveyttä ja hyvinvointia siis toisin sanoen siivota, hoitaa lapsia ja laittaa ravitsevaa ruokaa. Köyhälistön naisilta ei vaadittu mestarikokin taitoja, koska viikolla ateriat koostuivat pääosin leivästä ja teestä. Köyhimmissä ja edelläkuvattujen kaltaisissa olosuhteissa (alemman)työväestön äidit olivat epätoivoisessa tilanteessa yrittäessään edes jossain määrin vastata heille annettuun haasteeseen. Yhteiskunnan vastaus toimeentulo-ongelmiin oli köyhäintalo, jota ei edes haluttu pitää vaihtoehtona. Naisten oli selvittävä omin keinoin ja kun ulkopuolisen avun palkkaamiseen ei ollut varaa, tehtiin yhtäaikaaisesti palkkatyötä ja huolehditiin lasten- ja kodinhoidosta. Aviomiesten tiedetään joskus olleen naisille apuna kotitöissä ja vauvojen hoitoa lukuunottamatta myös lasten hoidossa. Miehet olivat omassa lapsuudessaan tottuneet siihen, että joskus piti tehdä myös sellaisia töitä, jotka normaalisti katsottiin kuuluvan vain naisille.²²¹ Päävastuu kotityöstä jäi kuitenkin perheenäideille, jotka

---

²²¹ Thompson, *The Rise of the Respectable Society*, s.130; Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.88: aviomies lastenhoitajana.

ahkeroivat terveytensä ja vapaa-aikansa kustannuksella. Ei olekaan ihme, että 1800-luvun lasten muistelmissa äidit kuvataan uhrautujina.²²²

Köyhimmissä työläisperheissä arkipäivän huolia aiheuttivat vuokratrahojen riittämättömyys ja nälkä, jonka kurissapitoon ei aina ollut varaa.²²³ Lontoon korkeat vuokrat vähensivät ruokaan käytettävän rahan määrää ja äidit söivät niukoista annoksista sen mitä miehen ja lasten jälkeen jäi jäljelle. Riippumatta minkä ikäisiä naiset olivat, he näyttävätkin tyytyneen vähään. Iäkäs nainen kertoi elävänsä vähällä määrällä kalaa, tai mitä milloinkin sai hankittua ja saman kaltainen ruokavalio oli parikymmenvuotiaalla naisella, joka söi leipää, perunoita suolaa ja joskus silliä. Tyttö ei sanojensa mukaan koskaan juonut olutta eikä myöskään teetä. Olut oli suhteellisen kallista ja pienituloisen piti miettiä ostiko leipää vai olutta. Liha oli alemman työläisväestön ruokapöydissä todellinen harvinaisuus, jota nautittiin mahdollisuuksien mukaan sunnuntaisin, monille viikon ainoalla lämpimällä aterialla.²²⁴ Naisten päivittäisten aterioiden kuvauksia lukiessa ei voi olla ihmettelemättä, miten he perheineen pystyivät tekemään työtä tai ylipäänsä pysyivät hengissä. Sokea katukaupustelijanainen totesikin, ettei elämä niukalla ravinnolla tuntunutkaan elämältä.²²⁵

”Jos leipä ja sen sellainen eivät olisi halpoja, en voisi elää lainkaan ja tämä nykyinenkin elämä on tuskin elämää.”

²²² *Labour and Love: Women's Experience of Home and Family, 1850-1940*, Lewis, Jane (ed.), Oxford, 1986; Dyhouse, *Girls Growing up in Late Victorian and Edwardian England*, s.26; Muistelmista kts. *Destiny Obscure*, s.229.

²²³ Kts. Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. II, s.145.

²²⁴ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s. 90: ”I lives (sic) on a bit of fish, or whatever I can get, and that's all about it.”; Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.117: ”I live on brid (sic) and 'taties and salt, and a herrin' sometimes. I niver (sic) taste beer, and not often tay (sic)...”; Oluen ja leivän hinnasta kts. Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.324.

²²⁵ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.395: ”If bread and things wasn't cheap I couldn't live at all, and it's hardly living as it is.”

Jos uskomme katukaupustelijoiden omakohtaisiin kokemuksiin, nälkään tottui ja ruoka oli jopa haitaksi niille, jotka sitä eivät olleet tottuneet usein saamaan:²²⁶

”...istun täällä koko päivän ja näläntunne ilmestyy silloin tällöin. Se menee kuitenkin ohi, jos en syö mitään.”

Kahdeksanvuotias vesikrassinmyyjättyttö ei koskenutkaan hänelle tarjottuun lämpimään ateriaan, koska:²²⁷

”...jos hän söi liian paljon hän tulisi sairaaksi, eikä hän ollut tottunut syömään lihaa kuin sunnuntaisin.”

Suurimman pula-ajan ja talouden taantumana aikoihin köyhäntaloista saatettiin antaa avustusta sen ulkopuolella asuville. Etenkin vanhukset ja lapset saivat ruuan ostoon pienen summan rahaa. Apua ei kuitenkaan annettu pitkään, vaan oletettiin, että todellisesta puutteesta kärsivät hakeutuisivat köyhäntaloon.²²⁸ Ennen kuin äidit suostuivat ajatukseen köyhäntaloavusta pyydettiin apua naapurustolta tai sukulaisilta. Naapurustolla oli joskus jopa elintärkeä merkitys perheiden selviytymisessä, mikä tulee selvästi esiin myös Mayhewn raporteissa. Lähiympäristöstä löytyi tarvittaessa lastenhoitoapua ja tietoa työtilaisuuksista, mutta myös ruoka-apua ja jopa rahalainaa. Tukea annettiin, koska todennäköisesti puute koetteli myös lähiaikoina

---

²²⁶ Mayhew, London Labour and the London Poor, Vol. I, s.117: ”... I sit here all day, and I feel the hunger this day and that day. it goes off though, if I have nothin’ to ate (sic).”

²²⁷ Mayhew, London Labour and the London Poor, Vol. I, s.151: ”When some hot dinner was offered to her, she would not touch it, because, if she eat too much, ”it made her sick,” she said; ”and she wasn’t used to meat, only on a Sunday.”

²²⁸ Mayhew, London Labour and the London Poor, Vol. I, s.394; Vol. II, s.478-479; Vol. III, s.162; Hopkins, A Social History of the English Working Classes 1815-1945, s.139: Rahallisesti mitattuna köyhäntalopu ja hyväntekeväisyyden jakama tuki avuntarvitsijoille olivat 1800- luvun puoivälin maissa saman suuriset.

avuntarjoajaperhettä.²²⁹ Irlantilaisten asuinkortteleissa naapuriapu entisiltä kotiseuduilta Lontooseen työn perässä muuttaneille tuttaville ja sukulaisille oli velvollisuus. Siteet menneisyyteen kotiseuduille ja sukuun sekä tunne ulkopuolisuudesta innostivat pitämään yhtä. Irlantilaisnaiset majoittivat muuten vain ydinperheensä asuttamaan asuntoon aina silloin tällöin 'heimoveljiä ja sisaria' joilta oma asuinpaikka vielä puuttui. Kaupungin ulkopuolella asuvat sukulaiset olivat puolestaan pelastus lontoolaisperheille, joiden äiti oli hoitanut velvollisuutensa ja ylläpitänyt yhteyksiä 'maalaisserkkuihin'.²³⁰ Kun perheen isä jäi työttömäksi työnhakijaksi kaupunkiin lähtivät muut perheenjäsenet ehkä maalle avunhakuun. Heidän olosuhteensa eivät kuitenkaan välttämättä parantuneet merkittävästi, koska köyhien materiaallinen elämä maaseudulla oli hyvin paljon saman kaltaista kuin kaupungeissakin. Muun muassa ruokavalio pysyi samana.²³¹

Sosiaalisilla suhteilla ja verkostoilla oli tärkeä asema toimeentulon turvaajana. Periaatteessa apua annettiin vastavuoroisuuden nimissä, mutta myös hyvästä sydäimestä. Kadunlakaisijavanhus kertoi Mayhewlle itseään vielä kurjemmassa asemassa olevasta asuintoveristaan, jonka elanto riippui pitkälle asuintoverin ja naapureiden anteliaisuudesta. Tässä tapauksessa tuskin kukaan avuntarjoajista odotti saavansa antamaansa apuun vastinetta, sillä avustettava näyttää olleen todella kurjassa tilanteessa.²³²

”Olen lainannut hänelle rahaa omasta taskustani. Annan hänelle kupillisen teetä tai leipäsiivun, kun näen ettei hänellä ole yhtään

²²⁹ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.92; *Destiny Obscure*, s.227; O’Day, *The Family and Family Relationships*, s.241.

²³⁰ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.109; Tilly, Scott, *Women, Work & Family*, s.143; O’Day, *The Family and Family Relationships*, s.249, 252.

²³¹ Malcolmson, *English Loundresses*, s.40.

²³² Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. II, s.479: ”I’ve lent her money out of my own pocket. I give her a cup of tea or a slice of bread when I see she hasn’t got any. Then the people up-tairs are kind to her, and give her a bite and a sup.”

mitään. Myös yläkerran ihmiset ovat ystävällisiä hänelle ja antavat hänelle purtavaa ja litkittävää.”

Alemman työväestön asuinalueilla oli yleistä, että vanhemmat ja etenkin talousasioista huoltapitäneet äidit ylläpitivät hyviä suhteita vuokraisäntään, pubinomistajaan ja kauppiaseen, koska hyvällä onnella voitiin tarvittaessa saada luottoa laskujen maksuun.²³³ Kauppiat tosin olettivat saavansa saatavansa takaisin, vaikka varmasti tiesivätkin, että luotonanto oli kohtalokasta. Hyväsydäminen vihanneskauppias kertoi Mayhewlle joutuneensa perheineen juuri asiakkaitensa maksamattomien luottojen tähden luopumaan kohtuullisen mukavasta elämästä ja toimeentulotasosta. Perhe eli nyt yhtä kurjissa olosuhteissa, kuin heidän entiset asiakkaansa. Saadakseen ruokaa ja polttoainetta kotinsa lämmittämiseen vanhemmat olivat pantanneet kaiken omaisuutensa.²³⁴ Panttaus olikin yleinen keino, jolla ihmiset elättivät itseään. Kurjimmillaan heillä ei ollut enää mitään, mistä olisivat voineet luopua. Erään katukaupustelijan vaimo muisteli katkerana vihkisormuksensa menettämistä panttitoimistoon. Kun kyse oli selviytymisestä, oli rakkaimmistakin esineistä luovuttava:²³⁵

”Lopulta — ja se oli eräänä perjantai iltana epäonnisimpana aikana — minun kultainen vihkisormukseni, joka maksoi 8s.6d. ja josta olin pitänyt kiinni viimeiseen asti, täytyi pantata vuokran maksuun ja leivän ostoon 4:llä shillingillä ja 6:lla sentillä.”

Adjektiivit uhrautuvainen, yritteliäs, velvollisuudentuntoinen ja nöyrä kuvaavat epäilemättä 1800-luvun ammattitaidottoman työväestön tyttöjä ja naisia. Omassa elinympäristössään he näyttävät täyttäneen aikakautensa

²³³ Stedman Jones, *Outcast London*, s.87.

²³⁴ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. III, s.306.

²³⁵ Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.464: ”So at last — and it was on a Friday evening of all unlucky times — my gold wedding-ring that cost 8s. 6d., and that I’d stuck to all along, had to be pawned for 4s. 6d. for rent and bread.”

naisihanteen olennaisimmat piirteet. Naiset olivat vahvoja tukipilareita ja ainakin tasavertaisia perheen elättäjiä miestensä rinnalla. Kuten aikaisemminkin on todettu, naisen työpanos oli perheen toimeentulolle elintärkeä ja elanto oli jopa täysin riippuvainen tämän ansioista. Jos perheen äiti kuoli oli vanhimman tyttären otettava hänen paikkansa, ja jos lapset olivat liian pieniä huolehtimaan toisistaan, oli isän pikaisesti hankittava uusi vaimo hoitamaan taloutta.²³⁶ Vaikka järjestyksen ylläpitäjän ja perheen taloudellisen turvan tuojan roolit todellisuudessa olisivat olleet äidin hallussa, pidettiin miestä silti perheen arvokkaimpana henkilönä. Laki, kirkko ja miehen korkeampi ansiotaso silloin kun töitä oli tarjolla, ylläpitivät miehen auktoriteettiasemaa, jota vielä kotioloissa korostettiin monin tavoin.²³⁷ Jos äiti kuitenkin oli pidemmän aikaa perheen pääasiallinen elättäjä, vaikutti se heikentävästi miehen muuten kyseenalaistamattomaan asemaan. Perheen kannalta harmillisinta oli se, että naisen aseman vahvistuessa miehet saattoivat jättää hakematta työtä ja luopuivat perheen elättäjän velvoitteistaan.²³⁸

9. ORAVANPYÖRÄELÄMÄÄ

Tässä pro-gradu -työssä ollaan tarkasteltu alemman ja köyhimmän työväestönsosan naisten elämää näiden varhaisista elinvuosista aikuisuuteen saakka. Tarkoituksena oli tuoda esiin kokonaiskuva siitä millaista elämää Lontoon köyhälistön naiset elivät 1800-luvun puolivälin tienoilla ja lisäksi tarkasteltiin sitä, oliko naisilla mahdollisuuksia muuhun kuin ”tavalliseen työläisen aviovaimon elämään”. Näkymä, joka

²³⁶ Walvin, *English Urban Life 1776-1851*, s.176-177; Kts. myös Mayhew, *London Labour and the London Poor*, Vol. I, s.88; Vol. II, s. 505.

²³⁷ Walvin, *English Urban Life 1776-1851*, s.179-182; Thompson, *The Rise of the Respectable Society*, s.130; Isän aseman korostamisesta kts. Dyhouse, *Girls Growing up in Late Victorian and Edwardian England*, s.8-9; *Destiny Obscure*, s.60: Perheen pää sai tarjotusta ruuasta parhaat palat itselleen, hänen puuhilleen tehtiin tilaa ja ahtaan kodin mukavimmat oleskelupaikat olivat luonnollisesti isän käytössä. Tällä oli myös oikeus lähteä iltaisin publiin äidin jäädesä lasten kanssa kotiin tekemään taloustöitä.

²³⁸ Malcolmson, *English Laundresses*, s.39.

alkuperäislähteiden ja tutkimuskirjallisuuden avulla on rakennettu lukijan tutkailtavaksi ei hymyilytä, eikä saa haikailemaan takaisin menneisyyteen. Työväestön ammattitaidottomimman osan perheisiin syntyneet naiset saivat osakseen heitä koko eliniän rasittaneen tehtävän — ankaran työnteon riittämättömällä palkalla. Naisten elämä tuli olemaan enemmän ja vähemmän ensimmäisistä elinvuosista lähtien taistelua seuraavaan päivään asti selviytymisestä, eikä pelkästään omalta osaltaan vaan myös perheen muiden jäsenten puolesta. Vaikka köyhimmissäkin työväestön perheissä jälkikasvusta välitettiin muutenkin kuin tärkeänä työvoimana, saivat etenkin tytöt hyvin varhaisesta vaiheesta lähtien tehtäviä perheen toimeentulon tukemiseksi. Vanhempien poissaollessa vanhin tytär huolehti nuoremista sisaristaan ja ylläpiti kodissa järjestystä samalla kun hän oppi, mikä hänen roolinsa tulisi aina olemaan. Sekä tyttöjen että poikien varhainen työssäkäynnin aloittaminen merkitsi sitä, että lapsuusaikaa ei voida köyhimpien perheiden lapsien elämästä selkeästi erottaa omaksi ajanjaksokseen: työnteko vei aikaa ja energian leikkimiseltä. Tämä ei kuitenkaan ollut ainoa uhraus, jonka etenkin naispuoliset köyhälistön jäsenet joutuivat elämässä selviytymisen eteen tekemään. Kun tytöt saavuttivat vanhempiansa mielestä tarpeeksi korkean iän, joka useissa tapauksissa jäi pitkälti alle kymmenen ikävuoden, tehtiin heistä yhdessä silmänräpäyksessä aikuisia. Tyttäriltä vaadittiin muiden aikuisten tavoin täyttä panostusta perheen elättämisen eteen tehdyssä työssä, tai heidät lähetettiin kokonaan pois kotoaan helpottamaan perheen elinkustannuksia. Sen sijaan, että tytöt olisi lähetetty kouluun, joka työväestön ja keskiluokan lapsilla kuului kyseiseen elämänvaiheeseen, he löysivät itsensä yleispalvelijan tehtävistä, kadulta kaupustelemasta hedelmiä, tai onnettomimmassa, mutta ei harvinaisimmassa tapauksessa myymässä itseään prostituoituna.

1800-luvun puolivälissä vanhempien tai oman perheen tarjoama taloudellinen sekä fyysinen turva oli köyhimmän työväestön naisille selviytymisen kannalta ensiarvoisen tärkeää. Jos vanhemmat vaativat

tyttäreltään kotona liian suuria ponnisteluja ansionhankinnan eteen tehdyssä työssä, saattoivat tyttäret lähteä kotoaan saadakseen helpotusta tilanteeseensa. Naisille maksettujen huonojen palkkojen tähden heidän oli kuitenkin mahdotonta selviytyä yksin, jolloin avioituminen tai avopuolison hankinta oli lähes pakollista. Vaikka rakkaudella on todettu olleen merkitystä puolisonvalinnassa, oli avioliiton koossapitävä voima puolisoiden työpanos. Kummankin oli pystyttävä kantamaan kortensa kekoon, jotta vuokra saatiin maksetuksi ja leipää ja teetä riitti hengenpitimiksi. Onnettomimmassa tilanteessa olivat ne tytöt, jotka olivat vielä liian nuoria avioitumaan ja perustamaan omaa perhettä. Näiden tyttöjen kohtaloksi oli koitunut muun muassa orpous tai vanhempien väkivalta, jotka ajoivat heidät Lontoon kaduille. Varattomina, kouluttamattomina ja köyhistä oloista tullessaan työtöillä ei ollut mahdollisuuksia saada työtä palvelijana eikä välttämättä katukaupustelijoinakaan. 1800-luvun puolivälin Lontoossa tällaisia tapauksia oli kymmeniä tuhansia, joiden oli valittava kahdesta toinen toistaan huonommasta vaihtoehdosta. Osa nuorista tytöistä valitsi irtolaiselämän, johon ennen pitkää liittyi rikollisuus, todellinen kurjistuminen ja vankilakierre. Tämän elämäntavan valinneet päättivät periaatteessa vapaasti tekemisistään, mutta vuosien kuluessa elämä jätti sellaiset merkit sitä maistaneelle, että siitä ulospääsy ja uudenlaisen elämän aloittaminen saattoi olla lähes mahdotonta. Osa turvattomiksi jääneistä valitsi yhteiskunnan tarjoaman avun ja vietti vuosikausia köyhäintaloissa, joita köyhimmät ja kurjimmassa olosuhteissa asuneet vanhuksetkin kammoksivat ja suosivat vielä voimiensa vähentyessä tilapäistöiden tekemistä ja nälänkin näkemistä sen sijaan että menivät ”suuren talon” asukeiksi. Nuorille köyhäintalolaitos oli myös vastenmielinen paikka kovan kurin ja vankilamaisten olosuhteidensa tähden, mutta vuosisadan puolivälin jälkeen köyhäintalolasten olosuhteisiin koetettiin saada parannuksia. Lapsille perustettiin laitoksista erillään oleviä sisäoppilaitoskouluja ja tästä syystä nämä saattoivat saada paremman evästyksen tulevaisuutta varten toisin kuin ne, jotka olivat valinneet katuelämän. Joillekin elämänlaatuun

saattoi antaa sisältöä myös se, että köyhäintaloelämä oli säännöllisempää kuin arkipäivä talon ulkopuolella: ruokaa oli ainakin tarjolla päivittäin toisin kuin irtolaiselämän valinneilla.

Koko yhteiskunta, luokasta huolimatta, ohjasi käyttäytymisellään, säännöillä ja rajoituksilla naisia tiettyyn rooliin kodin- ja lastenhoitajaksi ja kuten ylimmissä luokissa toivottiin, moraalin vartijoiksi. Köyhimmissä perheissä naisten mahdollisuudet toteuttaa ihannenaisten, vaimon ja äidin tehtäviä vain kotioloissa osottautuivat puutetta täynnä olevassa ympäristössä mahdottomiksi. Vaikka naiset huolehtivat kotityöllään perheistään heidän oli tehtävä myös ansiotyötä perheen olemassaolon turvaamiseksi. Köyhimmille työväestön naisille ansiotyössäkäynti olikin ylpeyden aihe toisin kuin työväestön ylemmissä kerroksissa, jossa naiset jäivät pois työelämästä koettaessaan täyttää ylempien luokkien kunniallisuuden vaatimuksia. Jos köyhälistön naiset olisivat yrittäneet elää aikalaisyhteisön ihanteiden mukaisesti, olisi elämä naisten ja näiden perheiden kohdalta loppunut lyhyeen. Sen sijaan köyhälistön naisilla näyttää olleen oma moraalinsa ja eräänlaisissa ääriolosuhteissa kehittyneet selviytymisstrategiat, joiden avulla elämässä rämmittiin eteen päin. Päämääränä ei ollut pyrkiä parempaan tai ihanneolosuhteisiin, vaan koitettiin kaikin keinoin ylläpitää vallitsevat olosuhteet.

Naisia ja tyttöjä äitiensä työn korvaajina ei voida nostaa yksin jalustalle köyhälistön selviytymistaistelun sankarittariksi. Vaikka tässä työssä ei olla perehdytty köyhälistön perheiden poikien ja miesten rooliin, on tullut ilmi, että toimeentulo perustui perheenjäsenten yhteistyöhön. Naisten asema tässä tiimityössä korostui siinä, että nämä olivat toimeenpanevia voimahahmoja ja tukipilareita, joiden työn varaan pärjääminen viime hetkillä asetettiin. Uhrautuminen muiden hyvinvoinnin edessä olikin konkreettinen osa ammattitaidottoman työläisväestön naisten arkipäivää: naiset tyytyivät perheissä vähäiseen ravintoon, hankkivat tilapäistöitä, pyysivät naapurustolta ja sukulaisilta apua, tekivät ylipitkiä työpäiviä,

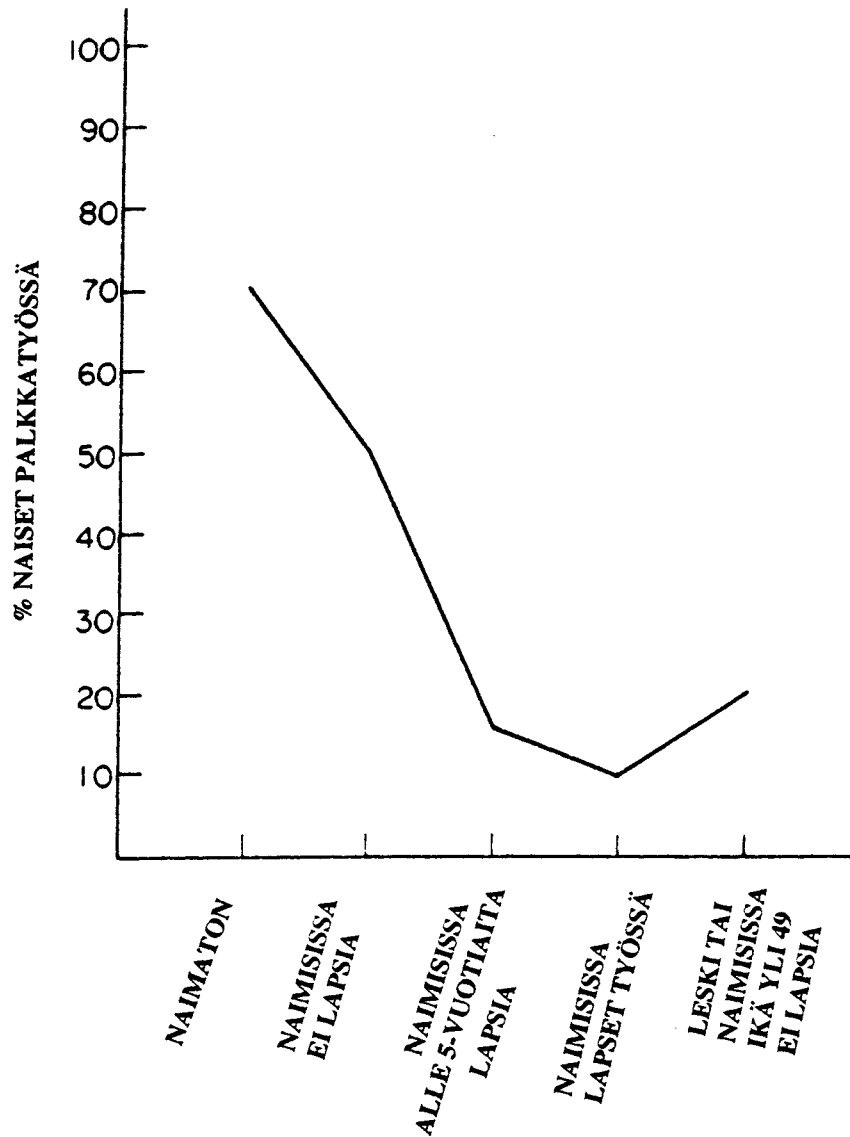
panivat lapsensa työhön, panttasivat vaatteensa ja luopuivat kunniallisuutensa rippeistä prostituutiolla ansioita hankkiessaan. Muiden luokkien naisten elämään verrattaessa alemman työväestön naisten rooli näyttää saaneen laajempia ulottuvuuksia kodin ulkopuolelle ulottuneiden aktiviteettien myötä. Tytöt ja naiset olivat myös suhteessa elämänkumppaneihinsa verrattaen tasa-arvoisia, mikä johtui paitsi naisten tekemän työn tunnustetusta arvosta myös siitä itsenäisyydestä, joka ansionhankintatyössä ja -keinojen keksimisessä saavutettiin. Tasa-arvolla ja itsenäisyydellä ei tosin ollut merkitystä 1800-luvun puolivälin slummiolosuhteissa, jossa elämän tärkein asia oli hengissäpysyminen.

Ylemmissä luokissa köyhälistön naisten työssäkäynti ja etenkin prostituutio herättivät halveksuntaa, mutta todellisuudessa perheensä eteen kaikkensa tehneet ammattitaidottomat työväestön naiset olivat juuri sellaisia ”kodin enkeleitä”, jollaisina yläluokat halusivat naisten toimivan. Se, että köyhälistön naiset joutuivat toimeentulostaan huolehtiessaan ja perheensä parasta ajatellessaan käyttämään yhteiskunnan ylempien luokkien kyseenalaistamia keinoja, ei johtunut köyhälistön ’luontaisesta moraalittomuudesta’, vaan siitä, että yhteiskunta itse asetti jäsenilleen ensin kunniallisen elämän vaatimukset ja loppujen lopuksi kuitenkin esti köyhimmiltä ihmisiltä mahdollisuudet sen tavoittamiseksi. Nousu yhteiskunnan hierarkian pohjalta edes omassa luokassa oli köyhälistön ihmisille ja etenkin naisille mahdotonta. Työnsaantia ja elämänlaadun parantamista vaikeutti slummielämässä räjähtyneen ulkoisen olomuodon lisäksi merkittävästi se, että esimerkiksi 1800-luvun puolivälissä köyhälistön lapsille tarjottu kouluopetus ei avannut nuorille ovia säännöllisten ansioiden työpaikkoihin. Etenkin tyttöjen koulutuksella haluttiin vain varmistaa, että näistä tulisi kelvollisia palvelijoita ja myöhemmin perheenäitejä. Vaikka koulut eivät olisikaan tarjonneet tytöille sosiaalisen nousun mahdollisuutta olisivat nuoret naiset voineet hankkia itselleen lukutaidon ja tätä kautta parantaa asemaansa ainakin oman yhteiskuntaluokkansa keskuudessa. Esimerkiksi tieto oikeusturvasta ja

arkipäiväisemmistäkin asioista ei saavuttanut lukutaidottomaksi jäänyttä naisväestöä, joka vanhempien varattomuuden, kouluvastaisuuden ja kotona tarvitun avun seurauksena jätti osallistumasta kouluopetukseen. Kouluttamattomina ja slummiolosuhteiden kurjistamina naisilla oli olemattomat mahdollisuudet päästä pois puutteellisesta elämästään ja nekin, jotka tietoisesti pyrkivät kohentamaan olosuhteitaan löysivät itsensä uudelleen lähtöpisteestä. Yhteiskunnan ylempien luokkien negatiiviset ennakoasenteet köyhälistöä kohtaan ja luokkarajat ylittänyt käsitys naisten 'toimenkuvasta' rajoittivat tehokkaasti köyhälistön naisten elämää, eivätkä nämä itsekään aamusta iltaan ja vuodesta toiseen jatkuneessa ansionhankintatyössään ehtineet tai edes kyenneet ajattelemaan toisenlaista elämää itselleen.

Liite I

Englantilaisten ja ranskalaisten naisten skemaattinen palkkatyön kuvaaja
1850-luvulta

Lähde: Tilly, Louise A., Scott, Joan W., Women, Work & Family, London, 1987, s.127.

LÄHDE- JA KIRJALLISUUSLUETTELO

Alkuperäislähteet

Mayhew, Henry, London Labour and the London Poor: A Cyclopaedia of the Condition and Earnings of Those that Will Work, Those that Cannot Work, and Those that Will Not Work, 4 Vols., [London Griffin, Bohn, and Company, 1862-1861], Paperback edition, New York, 1968.

Aikalaiskirjallisuus

Chadwick, Edwin, Report on the Sanitary Condition of the Labouring Population of Great Britain, 1842, reprint edited by Flinn, M.W., Edinburgh, 1965.

Engels, Frederick, The Condition of the Working Class in England: From Personal Observation and Authentic Sources, Union of Soviet Socialist Republics, 1973 [first published, 1892].

Kirjallisuus

Ariès, Philippe, Centuries of Childhood, [Paris, 1960] London, 1996.

Barret-Ducrocq, Françoise, Love in the Time of Victoria: Sexuality and Desire Among Working-Class Men and Women in Nineteenth-Century London, [Paris, 1989] New York, 1992.

Cunninham, Hugh, *The Children of the Poor: Representations of the Childhood Since the Seventeenth Century*, Oxford, 1991.

Davidson, Caroline, *A Woman's Work is Never Done: A history of Housework in the British Isles 1690-1950*, London, 1982.

Destiny Obscure: Autobiographies of Childhood, Education and Family from the 1820s to the 1920s, Burnett, John (ed.), London, 1982.

Digby, Anne, Searby, Peter, *Children School and Society in Nineteenth-Century England*, Hong Kong, 1981.

Dyhouse, Carol, *Girls Growin up in Late Victorian and Edwardian England*, London, 1981.

Emsley, Clive, *Crime and Society in England 1750-1900*, Essex, 1987.

Gorham, Deborah, *The Victorian Girl and The Feminine Ideal*, London, 1982.

Harrison, Brian, *Drink and the Victorians: The Temperance Question in England 1815-1872*, London, 1971.

Hewitt, Margaret, Pinchbeck, Ivy, *Children in English Society, Vol. II*, London, 1973.

Himmelfarb, Gertrude, *The Idea of Poverty: England in the Early Industrial Age*, New York, 1983.

Hopkins, Eric, *Childhood Transformed: Working-Class Children in Nineteenth-Century England*, Manchester, 1994.

Hopkins, Eric, *A Social History of the English Working Classes 1815-1945*, London 1979.

Humpherys, Anne, *Henry Mayhew*, Boston, 1984.

Labour and Love: Women's Experience of Home and Family 1850-1940, Lewis, Jane (ed.), Oxford, 1986.

Malcolmson, Patricia E., *English Loundresses: A Social History 1850-1930*, Urbana, Illinois, 1986.

O'Day, Rosemary, *The Family and Family Relationships, 1500-1900, England, France and The United States of America*, The Macmillan Press, Houndmills, Basingstoke, Hampshire RG21 2XS, London, 1994.

Phillips, Roderick, *Putting Asunder: A History of Divorce in Western Society*, New York, Melbourne, 1988.

Pollock, Linda, *A Lasting Relationship: Parents and Children Over Three Centuries*, London, 1987.

Quadagno, Jill, *Aging in Early Industrial Society: Work Family and Social Policy in Nineteenth-Century England*, London, 1982.

Rose, Lionel, *The Erosion of Childhood: Child Opression in Britain 1860-1918*, London, 1991.

Stedman Jones, Gareth, *Language of Class: Studies in English Working Class History 1832-1982*, Oxford, 1983.

Stedman Jones, Gareth, *Outcast London: A Study in the Relationship Between Classes in Victorian Society*, New York, [1971]1984.

Thompson, F.M.L., *The Rise of the Respectable Society: A Social History of Victorian Britain 1830-1900*, London, 1988.

Tilly, Louise A., Scott, Joan W., *Women, Work & Family*, New York, [1978] 1989.

Walvin, James, *A Child's World: A Social History of English Childhood 1800-1914*, Suffolk, 1982.

Walvin, James, *English Urban Life 1776-1851*, Essex, 1984.

Zedner, Lucia, *Women, Crime and Custody in Victorian England*, New York, 1991.

Artikkelit

Anderson, Michael, "The Social Implications of Demographic Change", *The Cambridge Social History of Britain 1750-1950*, Thompson, F.M.L.(ed.), Cambridge, 1990, Vol. II.

Cunningham, Hugh, "The Employment and Unemployment of Children", *Past and Present: A Journal of Historical Studies*, No. 126, February, 1990.

Davidoff, Leonore, "The Family in Britain", *The Cambridge Social History of Britain 1750-1950*, Vol. II, Thompson, F.M.L.(ed.), Cambridge, 1990, Vol. II.

Ellis, A.C.O., "Influences on School Attendance in Victorian England", *British Journal of Educational Studies*, 1973, Vol. XXI, No.3, October.

Middleton, Nigel, "The Education Act of 1870 as a Start of the Modern Concept of the Child", *British Journal of Educational Studies*, 1970, Vol. XVIII, No.2, June.

Selleck, R.J.W., "Mary Carpenter: A Confident and Contradictory Reformer", *History of Education*, 1985, Vol.14, No.2.

Stack, John A., "Reformatory and Industrial Schools and the Decline of Child Imprisonment in Mid-Victorian England and Wales", *History of Education*, 1994, Vol.23, No.1.

Thompson, E.P., "The Political Education of Henry Mayhew", *Victorian Studies*, 1967.